BIBLIOTECA ŞCOLARĂ

PUBLICAȚIUNE PENTRU CULTURA ELEVILOR

# AL. ODOBESCU

## OPERE ALESE

BUCUREȘTI 1935

Biblioteca şcolară apare sub îngrijirea unui grup de profesori şi-şi propune să editeze texte literare destinate uzului elevilor.

Manuscrisele şi corespondenţa se vor adresa Bibliotecii Şcolare, Str. G-ral Lahovary, 12.

Comitetul de conducere se compune din d-nii: J. Byck, I. Creţu, Al. Graur, N. I. Russu, Gh. Şerban şi S. Struţeanu.

Biblioteca Liceului „Regina Maria"
233032

BIBLIOTECA ŞCOLARĂ

PUBLICAȚIUNE PENTRU CULTURA ELEVILOR

73160
3 II
Donația
1937.

# AL. ODOBESCU

## OPERE ALESE

BIBLIOTECA CENTRALĂ UNIVERSITARĂ BUCUREȘTI
387
152399

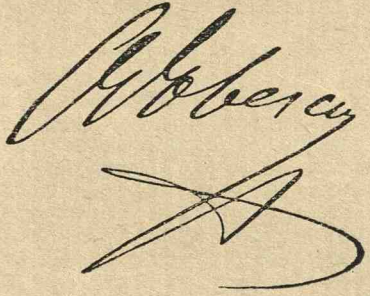
BUCUREȘTI 1935

Biblioteca Centrală Universitară
BUCUREȘTI
Cota 73 160
Inventar C152399
9961

RC 169/01

B.C.U. Bucuresti
C152399





# Alexandru Odobescu

Fiu al generalului Ion Odobescu, Alexandru Odobescu s'a născut în Iunie 1834, în Bucureşti. Din frageda copilărie Odobescu poseda limba franceză în care şi-a însuşit de vreme o cultură aleasă.

In Decembrie 1853 şi-a luat bacalaureatul la Paris. Aci a făcut studii aprofundate asupra limbilor romanice şi clasice. La Paris şi la Londra a cercetat de-aproape operele celebre în domeniul sculpturii şi al picturii, precum şi antichităţile celor mai bogate muzee din lume.

Intors în ţară, Odobescu se pasionă de studiile privitoare la antichităţile din principate, la arta veche romînească, la mănăstirile noastre, la limba şi folclorul romînesc. In timpul domniei lui Cuza, el fu cîtăva vreme ministru al cultelor, apoi, la 1867, comisar al Romîniei la expoziţia din Paris. In această din urmă împrejurare, Odobescu făcu să se cunoască în Apusul Europei monumentele noastre artistice, între care mai cu seamă Mănăstirea Curtea de Argeş şi Tezaurul dela Pietroasa, precum şi starea economică a ţărilor romîne.

La 1870, el fu ales membru al Academiei Romîne, în sînul căreia duse o luptă încununată de succes împotriva celor care doreau să latinizeze limba după sistemul inaugurat de Maxim şi Laurian, în vestitul lor dicţionar. Din această epocă datează *Prandiulu Academicu*, spirituala şarjă împotriva partizanilor latinizării totale a limbii romîne.

Dela 1874 se dedică lucrărilor de catedră la Universitatea din Bucureşti, unde predă istoria arheologiei, iar către sfîrşitul carierei sale, el fu numit

director al Şcoalei normale superioare, institut în care se pregăteau viitorii profesori de curs secundar.

La 1895 se stinse din viaţă, în plină activitate de educator şi literat, în urma unui tragic gest de desperare.

Trecutul mai cu seamă — sub toate formele — şi mai ales antichitatea clasică — greco-romană — l-a pasionat pe Al. Odobescu. In această direcţie a povestit cîteva dintre cele mai caracteristice legende ale mitologiei greceşti sub titlul *Zece basme mitologice*. De asemenea a publicat o serie de studii ca: *Satira latină, Raport asupra traducerii Comentariilor lui Iuliu Cezar, Traducerea romînă din Erodot, Condiţiunile unei bune traduceri romîneşti din autorii eleni şi romani.* Cunoştinţele lui despre cultura clasică se văd şi din citaţiunile după poeţii şi prozatorii greci şi latini, mai ales în lucrarea *Psevdokinigheticos*, al cărei titlu arată pînă la un punct conştiinţa unei influenţe covîrşitoare clasice la Odobescu.

*Limbile moderne* şi în special cele romanice: franceza şi italiana îi erau familiare, iar în lucrarea *Psevdokinigheticos* întîlnim la tot pasul citaţiuni şi traduceri din marii poeţi şi scriitori francezi şi italieni.

*Artele plastice:* pictura, sculptura, arhitectura, tot atît de mult ca şi poezia l-au preocupat pe Odobescu, şi în această direcţie a fost un deschizător de drumuri la noi. Astfel a scris: *Istoria Arheologiei, Rămăşiţe antice din judeţul Dorohoi, Antichităţile judeţului Romanaţi, Biserica dela Curtea de Argeş şi legenda meşterului Manole, Tezaurul dela Pietroasa* (aceasta în limba franceză), *Despre odoarele, manuscriptele şi cărţile aflate în mănăstirea Bistriţa, Artele din Romînia în periodul preistoric, Ateneul Romîn şi clădirile antice cu dom circular, Heraldica naţională, — Fumuri arheologice scornite din lulele preistorice de un om care nu fumează.*

*Istoria neamului nostru* l-a preocupat de asemeni, iar cunoaşterea ei se constată în lucrările: *Mihnea Vodă cel rău, Doamna Chiajna, Cîteva ore la Snagov, Moţii, Curcanii.*

*Limba şi producţiunile poetice ale poporului nostru* le-a studiat Odobescu în: *Cîntecele poporane în raport cu ţara, istoria şi datinele Romînilor, Credinţe, datine şi moravuri ale poporului romîn, Petre Ispirescu, Dicţionarul limbii romîne, Prinzul*

*academic*, şi acea minunată povestire din *Psevdokinigheticos*, alcătuită în genul popular, care se numeşte *Basmul Bisoceanului*.

Asupra *fruntaşilor literaturii romîne* a scris: *V. Cârlova, V. Alecsandri şi premiul Năsturel, Poeţii Văcăreşti, Nicolae Bălcescu şi scrierile sale.*

Odobescu caracterizează cel dintîi *arta populară romînească*, pe care o identifică în obiectele preistorice descoperite în pămîntul ţării prin săpături, în portul ţăranului romîn, în cîntecele lui, în mănăstiri, în monumente vechi.

*„Există un instinct artistic propriu poporului romîn şi mai dezvoltat la dînsul decît la cea mai mare parte din naţiunile moderne. Chiar din puţinele monumente ce păstrăm dela strămoşii noştri putem distinge în acele producţiuni ale trecutului nişte caractere care constituie un stil artistic romînesc, stil ce, în unele epoce mai fericite, dar din nenorocire prea scurte, ale istoriei noastre, s'a învederat în opere cu care ne putem mîndri şi acum."*

O sinteză a tuturor preocupărilor şi tot odată o desăvîrşită exprimare a erudiţiei, a preferinţelor şi a gusturilor sale artistice pare a fi realizat Odobescu în minunata lucrare *Psevdokinigheticos*. Cu drept cuvînt s'a spus despre această scriere că este un giuvaer al literaturii romîne, căci într' însa se împletesc în chip armonios arta şi erudiţia, simţirea şi ideia.

Unele scrieri ale lui Odobescu au rămas poate în urmă ca material informativ faţă de vremea noastră. Ele sînt însă neîntrecute prin acel spirit fin, nobil şi aristocratic care le animă.

Cunoscător al artelor şi al trecutului istoric adesea pînă la erudiţie, — fără ca aceasta să întunece simţirea şi gustul său estetic, — Odobescu posedă în scrierile sale literare şi mai cu seamă în *Psevdokinigheticos, Cîteva ore la Snagov, Doamna Chiajna* şi *Mihnea Vodă cel rău*, un stil elegant, armonios, ritmic şi adesea muzical, presărat cu expresii de erudiţie fără pedantism, cu arhaisme în marginile necesarului, cu expresii şi cuvinte culese cu pricepere din graiul viguros şi înflorit al poporului.

Textele reproduse în volumul de faţă sînt luate din *Scrieri literare şi istorice*, ediţia dela 1887. Într'un volum viitor, vom publica *Psevdokinigheticos*.

# Doamna Chiajna

**1560—1568**

Aceasta este a doua nuvelă istorică a lui Al. Odobescu (tipărită în „Revista Carpaţilor", Bucureşti, 1860). Ca şi în cealaltă nuvelă istorică a sa, *Mihnea Vodă cel Rău*, autorul a avut drept model nuvelele istorice ale lui C. Negruzzi, după cum de altfel o mărturiseşte el însuşi în prefaţa acestor nuvele, în volumul apărut în 1860 la Bucureşti (ediţia a II-a).

In *Doamna Chiajna*, autorul, servindu-se de materialul documentar propriu zis şi de cel cronicăresc, caută să deseneze figura energiei feminine pe care destinul a aşezat-o la un moment dat pe tronul Ţării Romîneşti. Energia aceasta amestecată cu cruzimea obişnuită a timpului face din Doamna Chiajna, în cadrul unei puternice culori locale, un personaj epic demn să stea alături de „Alexandru Lăpuşneanu" al lui C. Negruzzi, dar fără să-l întreacă în ceia ce priveşte desfăşurarea epică, şi cîteodată chiar fără să-l ajungă. In schimb, elementele istorice şi arheologice întrec cu mult nuvela lui C. Negruzzi.

## I

### Mormîntul

Clopotele bisericii domneşti din tîrguleţul Bucureştilor băteau cu glas jalnic şi treptat; iar de sus, de pe colnicea dealului de'mpotrivă le răspundea cu răsunet tînguios şi

depărtat mica turlă rătunjită a bisericuţei lui Bucur.

Era pe la sfîrşitul lui Fevruarie, anul 1560, şi de curînd se adusese în oraş trupul Mircii Vodă, cel poreclit *Ciobanul*, care, la 25 ale lunii, murise pe drum, cînd se întorcea din Ardeal, ori că boierii pribegiţi acolo, pe cari el se'ncercase cu făgăduieli mincinoase şi cu viclene jurăminte a-i înapoia în ţară, îi urziseră cu otrăvuri pieirea, ori că Dumnezeul milostiv se'ndurase în sfîrşit de nevoile bieţilor creştini împilaţi de acest crunt stăpînitor şi hotărîse acum ceasul asprei sale judecăţi.

De patru ori Mircea fusese aşezat domn cu sila în ţară de Poarta turcească, şi numai hulă şi ură îşi ridicase asupră-şi prin năpăstuirile sale; iar mai ales pe boieri îi bîntuia şi-i muncea cu răutate, ca doară să le plătească cu amar şi cu chinuri omorul tătîne-său, Mihnea Voevodul, şi lunga izgonire a neamului său şi pizma lor cea nemblînzită. Drept răzbunare, mulţi dintr'înşii căzuseră sub sabia Beşliilor, mulţi iar, fugăriţi în Ardeal, aşteptau acolo să le vină şi lor rîndul pe roata schimbătoare a soartei romîneşti.

Se'nţelege dar că, cu moartea Domnului, trebuiau acum să le renască nădejdiile şi să se asmută ale lor nalte rîvniri.

Insă Mircea îşi dase obştescul sfîrşit pe scaunul domniei, în mijlocul tăriei sale; deci toată măreaţa pompă a unei domneşti înmormîntări umplu tîrgul, la a sa pristăvire, de o jale adîncă şi 'ngrijată.

Noua curte domnească din Bucureşti, clădită printre sălciile de pe malul stîng al Dîmboviţei şi 'nconjurată de ţepene ziduri

cu creste 'nalte şi cu înguste ferestrui de meterez, era plină de o gloată posomorîtă pe care abia o ţinea în strună un şireag îndesat de Dorobanţi şi de Aprozi. Sus în casele domneşti, al căror lat acoperiş de şindrilă se 'ntindea jur împrejur cu streşine largi şi revărsate, stau adunaţi, cu o cucernică smerenie, împrejurul trupului împodobit al răposatului, toate căpeteniile ţării.

Preoţii se coborîră mai întîi pe scară şi începură, cu obicinuitul viers a lene, cîntecele de îngropăciune; de două lature se întindea oastea pedeastră cu prapurele plecate, cu săneţile în jos. In mijlocul ei mergeau, cerniţi, boierii de taină, unii purtînd p'ai lor umeri sicriul luminatului mort, alţii ţinînd pe mîni plioapa pe care sta încrucişate sabia şi buzduganul domnesc; îndată apoi, călcînd cu pas sigur şi apăsat, venea văduva răposatului, Doamna Chiajna, pe al cărui chip în veci încruntat nimeni nu putea dovedi păsurile inimii sale; părul ei începuse a cărunţi, dar trupul său era 'nalt, portul ei drept şi falnic, ochirea-i straşnică şi hotărîtă; capu-i căta mîndru în sus, fără grijă şi fără sfială. Pentru cea din urmă oară ea îmbrăcase albele podoabe şi vălul de beteală ale miresei, ca să ducă pe soţul ei la vecinicu-i lăcaş, căci după ziua aceia văduva nu mai scotea veşmintele cernite. Aşa era obiceiul vechimii.

La dreapta ei umblau doi coconi tineri, ca de 14 şi 15 ani, cu haine negre şi cu feţe obidite. Aceştia erau moştenitorii, acum sărmani, ai lui Mircea. Cel mai mare de ani, Pătru, beteag şi mărunţel la boi, înainta cu greu sprijinindu-se într'o cîrjă; fratele său

Alexandru îl însoţea; şi amîndoi, plînşi şi tăcuţi, semănau duşi pe jalnice gînduri.

D'a stînga Chiajnei, două copile, ceva poate mai în vîrstă decît fraţii lor, dar îmbrobodite în marame negre, ce le ascundea cu totul obrazele, dovedeau numai prin suspine şi prin plînsori năbuşite adînca lor durere.

După tînguioasa familie, alaiul se prelungea cu toţi oamenii casei, amestecînd cu sunetul jalnic şi slăbănogit al tobelor văietările lor, — cu Călăraşii domneşti ce se îngrijiseră a face la caii lor lăcrimarea ochilor cu praf de puşcă, — şi în sfîrşit cu tot norodul oraşului ce umbla cu capetele goale pentru jălire.

Alaiul colindă uliţele povîrnite ale micului orăşel ce abia atunci începuse, numai pe malul stîng al gîrlei[1]), a se împlini ici cu gardul unei colibe de vecin, mai colo cu ulucele unei căscioare de brăslaş ori de scutelnic, mai dincolo cu zidurile unei case de boier sau de boiernaş ajuns; trecu şi prin piaţa mare unde şetrele precupeţilor, scaunele măcelarilor şi tarabele gelepilor[2]) turci, armeni sau greci, erau închise în ziua aceia, şi se întoarse iarăşi în curtea domnească, unde răsunau clopotele bisericii, pe care o zidise chiar Mircea Vodă Ciobanul şi în care, dintre toţi Domnii, el mai întîi s'a îngropat.

Toţi pe rînd intrară în sîntul lăcaş; năsălia fu aşezată jos chiar lîngă strana domnească; se zise prohodul şi slujba se urmă

1) *Constantin Căpitanul*, vorbind despre clădirea mănăstirii Radu Vodă, de către Alexandru Vodă, fiiul Mircii, zice: „din jos de Bucureşti", adică afară din oraş.

2) Neguţătorii străini.

toată după rînduiala sa; dar cînd pe la sfîrşit începură arhiereii, apoi slujbaşii cei mari şi cei mici să se apropie de mort şi să-i sărute mîna dreaptă şi crucea dintr'însa, cîţiva boieri, mai mult tineri şi noi poposiţi în biserică, ai căror cai şi arme se auzise tropotînd şi zornăind p'afară în vremea slujbei, înaintară cu semeţie şi, puindu-se drept în faţa sicriului, începură să strige în gura mare către obştea spăimîntată din biserică.

— Fie-vă ruşine, măi fraţilor, să vă spurcaţi buzele pe aşa mîni pîngărite! Scîrbă să vă fie a pleca capul la trupul unui om care a fost urgia oamenilor şi biciul Satanei! — Oare nu vă e destul că, precît a fost tîlharul acesta cu zile, el a hălăduit în domnie atîţia mari de ani; ba încă v'aţi colăcit, ca tîrîtoarele, la poalele lui şi i-aţi lins laba cea mohorîtă, pe care nu cutezaţi a o muşca? — Acum, încaile, prindeţi la inimă! lepădaţi-vă josîtoarea slugărie! Vedeţi că ochii i s'au stins; coardele puterii sale s'au rupt; acum cel puţin îndrăzniţi şi voi a face ca mine, Badea cluciarul, şi ca tovarăşii mei, toţi boieri ai ţării, pe carii năprasnica silnicie a Ciobanului ne-a ţinut alungaţi pe la străini. Veniţi şi vă plecaţi crucii mîntuitoare ce cu drept o zmulg din mînile nelegiuitului; iar stîrvul lui scuipaţi-l ca mine şi azvîrliţi cu pietre într'însul!

La aceste vorbe îndrăzneţe, însoţite cu fapta, toţi rămaseră încremeniţi de ciudă. Chiajna singură se răpezi către cutezătorii tineri şi cu ochirea-i fulgerătoare îi opri în loc:

— In laturi, mîrşavilor! — strigă ea cu glas puternic. Asta vă e, biet, vitejia, ne-

ruşinaţi păgîni ce necinstiţi un mormînt? Spuneţi, ce ştiţi mai mult a face, mişeilor, uneltitori de rele, iscoditori de dezbinări, ce priviţi de subt obială păsul ţării şi alergaţi, ca dulăii, la pradă? — Ce! oare socotit-aţi voi că, unde a răposat Ciobanul, o să rămînă turma în ghiarele voastre ca să o jăfuiţi după cum vă place? Hei! măre băieţi, mai va pînă atunci! Mircea s'a dus, dar fiiul său a rămas, şi Chiajna îi e mumă şi va şti să-l apere de voi.

Ochii pribegilor se întoarseră către Pătru pe care Doamna îl arăta cu degetul, zicînd acestea; dar cînd văzură trupul mic şi gîrbovit al tînărului, un zîmbet de dispreţ le înflori pe faţă şi Badea cluciarul adăogi rîzînd:

— Aoleu! vai de biată moşie dac'o fi să-i meargă toată seama, şoldîş, ca Făt-Frumos ăl ghebos! Dar tacă-ţi gura, nu vorbi de pomană, jupaniţă, că dor nu vom rămînea, sărac de noi, rîsul lumii, că adică nu s'a mai aflat dintre noi altul mai vrednic de Domnie, decît ăst pitic slut şi şchiop!

Rîseră boierii cu hohote; dar Chiajna, turbată de mînie, zmulse c'o mînă vîrtoasă de pe plioapa sicriului buzduganul şi sabia domnească, şi dîndu-le în mînile fiiu-său:

— De e şchiop şi mărunt — zise ea, — iată cîrja ce-i va sprijini betegia şi iată paloşul ce-l va înălţa cu capul mai pre sus de toate capetele voastre. — Dar nu plătiţi vorba ce o pierd cu voi. — Pe ei, copii! strigă îndreptîndu-se către Lefegii şi întorcîndu-se la preoţi: „Sfinţiile voastre urmaţi-vă datoria".

Atunci zăngănitura ostaşilor ce dau năvală, larma gloatei turbate ce se îmbrîncea,

cîntările preoţilor zorind a sfîrşi slujba, sunetul clopotelor, izbucnirile tunurilor făceau toate la un loc un vuet încurcat, un fel de luptă amestecată, din care fieşicine căta să-şi scape zilele, astfel încît în puţină vreme se strecurară toţi şi biserica rămase deşartă.

* * *

In mijlocul liniştei ce urmase acelui zgomot neobicinuit, un tînăr la chip mîndru şi plăcut eşi dintr'o strană afundată, unde el se ascunsese cu inima pătrunsă de o cucernică jale. Un mintean negru cu găitane de fir, cioareci la fel, cu pajeri pe genunchi, o mantie scurtă pe umeri, cizme înalte în picioare, cu pinteni de argint; la coapsă, un paloş scurt şi drept şi 'n mînă o ţurcă de samur cu surguci: iată îmbrăcămintea sa.

El umbla să iasă din biserică cînd, pe ţărîna încă grămădită a noului mormînt, zări o femeie zăcînd înfăşurată într'o lungă maramă de zăbranic negru; se apropie, pipăi o mînă mică şi rece, ridică marama depe obraz şi, pentru întîia oară, inima-i simţi, la vederea unei necunoscute, fiorii ce dă primejdia unei fiinţe iubite. Niciodată pînă atunci el nu văzuse aşa fragede şi dulci trăsuri, în luptă cu suferinţa; niciodată sufletu-i nu se umpluse de o mai vie şi mai îndoioasă îngrijare pentru o viaţă scumpă şi dorită. Sta îngenuchiat şi coprins ca de un farmec dinaintea acelei zîne aromite, şi vinele-i băteau cu iuţeală şi suflarea-i se revărsa din sînul său, pare c'ar fi vrut să împartă cu dînsa viaţa ce în pieptu-i se îndoise.

Cu'ncetul tînăra copilă îşi veni 'n simţiri;

ochii ei albaştri clipiră sub lungele-i gene bălaie şi — vezi cît e puterea tainică şi neprevăzută a iubirii! — tînăra domniţă ce căzuse leşinată la vederea cumplitelor fapte ale pribegilor nu se spăimîntă zărind acum dinainte-i un om ce învederat trebuia să fie de seama lor; dar pe chipul acestuia domnea într'acel minut atîta senină mărinimie, atîta smerită supunere, încît sufletul ei nu presupuse vre-un rău, şi buzele-i, rumenindu-se uşurel, şoptiră încetişor: — „Iţi mulţumesc c'ai fost milos şi m'ai scăpat d'acei oameni fără de lege!“ — apoi pricepîndu-se singură cu un bărbat necunoscut, se sculă binişor şi, cu pasul încă şovăind, se îndreptă către casele domneşti.

Radu (căci aşa îl chema pe tînăr) rămase uimit în loc; el urmări cu ochii pe blînda fecioară ce curînd se pierdu ca o umbră şi, strîngînd pe pieptu-i marama ce-i rămăsese în mîni, jură că viaţa-i întreagă va fi închinată îngerului acestui vis încîntător. Din minutul acela, el ce se hrănise cu laptele duşmăniei, el ce visase numai crunte răzbunări, el care, auzind moartea lui Mircea, se grăbise, cu cîţiva pribegi, să calce hotarul ţării cu ura în inimă, cu dispreţul izbîndei pe buze, cu hotărîrile cele mai sîngeroase, simţi acum într'o clipă toate aceste aspre dorinţe răsipindu-se şi patimile-i, ca şi traiul său, din minutul acela se schimbară cu totul.

Radu era fiiul vornicului Socol, boier odinioară mare şi tare în ţară; pe acest Socol îl trămisese Pătraşcu Vodă ca sol la crăiasa Ungariei, Isabela, cînd aceasta intrase izbînditoare în Cluş (22 Octomvrie 1556), şi solul se întorsese cu bogate daruri şi cu înalte

năzuiri; rîvnitor chiar la domnie, vornicul otrăvi într'ascuns pe bunul Pătru; dar oştile lui Suleiman, ce aduceau în locu-i pe Mircea, îl goniră din ţară şi-l siliră să-şi caute scăparea în Ardeal. Socol încredinţă atunci starea şi familia sa grafului Francisc Kendi şi plecă la Ţarigrad ca să-şi cîştige favor la Poartă; dar Mircea îl preîntîmpinase şi, săpîndu-i din vreme groapa, nenorocitul peţitor fu aruncat în mare din porunca Sultanului. In zadar, mai pe urmă, îşi ceruse nevasta şi pruncii lui averea dela Kendi; ungurul tăgădui şi păstră pe seamă-i vistieria şi turmele şi stogurile de bucate ale boierului romîn.

Deci acum fiiul acestuia venea să-şi redobîndească drepturile părinteşti; el se unise cu vreo cîţiva din boierii pribegiţi cari, nerăbdători de a-şi revedea vetrele, sosise călări chiar în ziua pogribaniei Domnului, cugetînd, ca nesocotiţii, să zmulgă cîrma ţării din mînile văduvei; însă Mirceoaia era în stare de a le sta împotrivă; unii dar dintr'acei cutezători fură prinşi şi ferecaţi, alţii scăpară în învălmăşală şi se pregătiră a veni de iznoavă cu oaste din Ardeal.

Oblicind din nou despre sosirea boierilor pribegiţi, cu oaste, Chiajna, care aşezase acum în ticnă pe fiiul ei Petru Şchiopul pe scaunul domniei, nu se turbură prea mult cu gîndul că îndîrjiţii boieri vor fi strîns în Ardeal vre-un stol de adunătură pe care lesne-l va răsipi oştirea ei; trămise dar împotrivă-le pe marele sărdar cu ceva călărime.

Amîndouă părţile se loviră la satul Romaneşti din Dîmboviţa, dar vitejia pribe-

BIBLIOTECA CENTRALĂ UNIVERSITARĂ BUCUREŞTI

gilor înfrînse pe oamenii domniei, şi biruitorii alergară spre Bucureşti.

Tot neamul domnesc, cu ce boieri mai avea pe'mprejuru-i, fugi la Giurgiu şi de acolo însăşi Doamna trecu Dunărea ca să ceară ajutor dela paşa din Rusciuc. Adunîndu-şi apoi toate puterile pămîntene, şi Roşiorii şi Ferentarii şi Lefegiii şi toate crucile de pedestraşi, sprijinită pre de altă parte de spahii turceşti, Chiajna, în fruntea oştirii sale, apucă drumul înapoi către Bucureşti, răsipind groază înainte-i prin gloata năprasnicei sale ordii. Boierii, prinzînd de veste despre acestea, se traseră înapoi pe drumul Craiovei, aşteptînd ajutoare de dincolo de Olt; dar oastea domnească îi nimeri pe priporul satului Şerbăneştii.

Un rîuleţ ce şerpueşte sub o coastă despărţea amîndouă taberile. Cluciarul Badea, căpetenia pribegilor, se văzu strîmtorat la poalele dealului şi fără leac de scăpare; iar Chiajna, încălecată bărbăteşte şi purtînd zale pe piept ş'un hanger în mînă, străbătea rîndurile, îmbărbăta pe Romîni cu vorbe linguşitoare, pe Turci cu bogate făgăduieli, şi le însufla tutulor aspra sa voinicie. Ostaşii, minunaţi şi îmbiaţi de învierşunata vitejie a acelei zdravene muieri ce le striga şi le da pildă ca să lovească pre vrăjmaşi, deteră năvală, trecură într'o clipă micul pîrîu, şi, printr'o crîncenă măcelărie, zdrobiră cu desăvîrşire mica oaste boierească. Acolo pieriră, luptîndu-se vitejeşte, Badea cluciarul şi mulţi alţi oameni dintre pribegi.

Intr'această nenorocită bătălie, boierii îşi aduceau cu durere aminte de atîţi voinici tovarăşi ce se dase d'a gata pradă şi fusese robiţi şi ucişi în ziua nesocotitei lor semeţii

în biserica din Bucureşti ; printre aceia ei socoteau şi pe tînărul Radu Socol, în care-şi pusese mari nădejdi, şi care acum, neştiut de nimeni, trăia retras şi ascuns pe malul Motrului, în dărîmăturile cetăţuiei dela Socoleşti, muncindu-şi sufletul îndoios între ură şi iubire.

## II

### Nunta

Printre oamenii pe carii firea i-a lipsit de ale trupului desăvîrşiri, sînt unii cari, preţuind încă din vîrsta copilăriei starea lor neasemuită cu a celorlalţi oameni şi de toţi batjocorită, se hrănesc cu o nepregetată ciudă, c'o adîncă zăcaşie care în veci le ţine mintea veghiată şi le porneşte sufletul la viclenii şi la răutăţi; alţii iar, mai zăbavnici poate în agerimea duhului, sînt de tineri cuprinşi d'o tainică melancolie, d'o îndoioasă sfială, care mai adesea se cumpănesc cu o minte dreaptă şi sănătoasă, cu un suflet compătimitor, cu o inimă miloasă.

Din felul acesta era junele moştenitor al lui Mircea, Pătru Şchiopu; anii săi tineri, mintea-i îndărătnică cu greu i-ar fi păstrat scaunul domniei, de n'ar fi stat la mijloc mumă-sa, Doamna Chiajna, muiere capeşă şi dăunoasă, care ştiu să doboare cu armele împotrivirea Romînilor şi să cumpere cu bani bunăvoinţa Porţii. Intr'adevăr, drept răspuns la trămiterea unor bogate daruri, însoţite cu făgăduinţa de a mări pînă la patruzeci de mii galbini haraciul ţării — care, din 3.000 de aspri ce fusese la început, subt Mircea Bătrînul (1383), se urcase, sub Laiotă Basarab, la 10.000 galbeni, — Ştefan, vel

portarul împărăţiei, aduse hatişeriful ce întărea Domn pe fiiul ei Pătru.

Uneltirile Doamnei Chiajne izbutise toate; ea era stăpînă tare şi mare; în zadar se mai cercară unii din boierii pribegi, precum Stanciu Benga, Matei Marga, Radu logofătul, Vîlsan şi alţii să-i dîrapene cu armele domnia: la Boieni ei fură învinşi şi răsipiţi. Nu rămăsese altă nădejde decît o tăcută supunere; cei mai mulţi dintre boieri se învîrtejiră p'această înţeleaptă cale. Printre dînşii veni să se închine statornicitei domnii şi tînărul Radu Socol, pe care un interes tainic şi mult deosebit de năslirile celorlalţi îl ademenise la curţile domneşti.

Un vis mult dorit de fericire, învrăjbit cu mustrările unei conştiinţe rănite prin uciderea tatălui său, o dragoste curată, adîncă, îngerească ce-i legase inima de un neam urgisit, căinţa d'a fi călcat un legămînt de ură, şi lupta cu acel nestăvilit farmec ce-l făcuse să-şi urască jurata răzbunare şi turburase menirea vieţii sale: iată clătirile sufleteşti ce sfărîmau sînul Radului. Cu ce scop oare, cu ce hotărîre îşi părăsise el pustia casă părintească dela Motru şi venise în Bucureşti? Insuşi el nu putea şti; dar o răsăritură a inimii îl avîntase spre locul unde ochii săi puteau să zărească pe zîna înflăcăratelor sale visări.

Cu ce dulce încîntare, cu ce uimire cerească privea el la tînăra domniţă cînd, cu pas lin şi uşor, cu chip blînd şi smerit, ea păşea în acea biserică unde pentru întîia oară ea s'arătase privirii lui! El căta la dînsa 'n tăcere şi uneori ochii lor se 'ntîlneau, iar ea închina atunci capul ş'un nor de roşală i se lăsa pe faţă. Cînd apoi Radu

rămînea singur în biserică, inima-i înmuiată căuta locul unde mai întîi îşi văzuse visul fericirii sale; dar genunchii lui rămîneau încremeniţi dinaintea mormîntului în care zăcea ucigaşul părintelui său, şi, îngrozit de mustrare, el se zmulgea din acele dulci curse ale ispitei.

Acestea se petreceau prin anii o miie cinci sute şaizeci şi cîţiva, chiar în mijlocul veacului al şaisprezecelea.

Incepuse dar acea epocă cînd Turcii, atît pentru oblăduirea ţinuturilor creştine coprinse de dînşii, cît şi pentru înclinările de pace şi de prietinie ce legase Padişahul cu unele puteri apusane, simţise trebuinţă a se sluji cu oameni cari să vorbească limbile europene şi să fie mai dedaţi decît Osmanlîii cu obiceiele ghiaurilor. Creştinii turciţi aveau dar adesea, pe vremea aceia, mai bună priimire la Poartă şi mai lesne înaintau ca cei născuţi şi crescuţi în legea lui Mohamet; într'adevăr curtea lui Suleiman se umpluse de străini venetici, cari-şi lepădase vechea credinţă şi ajunsese la înalte dregătorii, atît în divan cît şi la ordie; marele vizir Mohamet-Socoli era pămîntean din Bosna ca şi viteazul apărător al graniţelor, Hozrev-Paşa; alţi viziri, precum Sinan-Paşa, Daud-Paşa, erau Arnăuţi şi Croaţi; Ali cel gros era din Herţegovina; capudanul-paşa Piale era Ungur, eunuhul Ceafar-Paşa, Rus, corăbierul Ohiali, calabrez; iar serascherul cel favorit, Ibrahim, vizirul eunuh Suleiman şi viteazul corsar Hairedin Barbă-roşie, spaima mării Mediterane, erau toţi din viţă grecească.

Se înţelege însă că mai ales acest din urmă neam se folosi de asemenea aplecări ale cotropitorilor săi. Grecii, cari după lua-

rea Ţarigradului, se dase afund, fugind, cari prin ţările Apusului, cari prin ţinuturi mai depărtate ale Impărăţiei, alungaţi, prigoniţi, silniciţi pe unde-i nimereau biruitorii, cu cîte puţin şi treptat prinseră la suflet; cu cît mai mult scădea însemnătatea şi puterea Veneţienilor şi Genovezilor, cărora Sultanii de mai nainte le dase voie a locui şi a ţine cantoare în mahalalele Pera şi Galata, dincolo de portul Stambulului, cu atît mai mult îndemănatica măiestrie a Grecilor îşi făcea vînt şi se dovedea prin neguţătorii isteţe şi bine nimerite, prin bogăţii adunate de prin toate ţările vecine în haznaua Patriarhiei şi ale mănăstirilor greceşti, prin slujbe dibace şi folositoare împlinite Turcilor la vremi priincioase. Pînă într'atît izbutiră ei a-şi face mînă bună la Turci, încît împărăţia le arăta a sa bunăvoinţă şi a sa încredere, dîndu-le mansupuri şi întrebuinţîndu-i ca slujbaşi ai bisericii, ca soli, ca vameşi, ca dragomani şi chiar uneori ca cîrmuitori de ţinuturi.

Astfel, din vechile neamuri ale împărăţiei Răsăritului, din Paleologi, din Comneni, din Rali, din Cantacuzeni, din Duci, carii de mult se răsipise, ori trăiau tupilaţi prin sărăcăcioasele înfundături ale Fanarului, începură a se ivi lăstari scăpătate care, uitînd vechea fală a strămoşilor şi rîvnind, prin slugărie, la ocrotirea vizirilor, cîştigară, cu acest chip, bogăţii însemnate, dobîndiră înrîurire în divanul turcesc, şi căpătară chiar cinstiri dela trufaşii lor stăpîni. Prin mijlocirea acestor oameni puternici, cu cari se amestecase, în favoarea puţin cumpănită a Turcilor, şi mulţi alţi Greci mai de rînd,

toate jeluirile, toate cererile creştinilor raiale sau înclinaţi cu Osmanlîii îşi luau un sfîrşit mai răpede, şi, de nu mai puţin costător, totuşi mai puţin primejdios.

Doamna Chiajna, în prevăzătoarea-i îngrijire, cugetă a-şi căpăta reazimul unor mai puternici dintre acei Greci şi, închipuind mijlocul unei încuscriri, ceru prin carte patriarhului Iosaf ca să-i caute doi juni din Fanar, pe cari să-i facă gineri la două ale sale cocoane. Patriarhul era din neamul Paleologilor şi avea un nepot de frate, june plăcut, mîndru şi bine învăţat, anume Stamatie. Fără îndoială că lui îi hotărî unchiul de soţie pe una din domniţele romînce, iar pentru cealaltă, ca să-şi facă tot cu acest prilej şi mînă bună pe lîngă primejdiosul Mihail Cantacuzenul, patriarhul alese pe fratele acestuia, bătrînul şi urîtul Andronic.

Mihail Cantacuzenul, mînă dreaptă a vizirului Socoli, era vameş mare al sării şi trăia în Anhial, pe Marea Neagră, unde-şi înălţase un palat ce nu-l ţinea mai puţin de douăzeci mii galbini; nimeni dintre Greci n'avea putere ca dînsul, nimeni nu era mai temut, mai dăruit; nu se făcea patriarh, nici arhiereu în biserica Răsăritului, care să nu-i dea lui mită; toţi îl cinsteau cu numele de *Arhonta*, iar Turcii, minunaţi d'a sa dibăcie, îl poreclise şi Şaitan-Ogli, (fiiul dracului), şi cu toate că el obicinuia să călărească prin oraş pe o muşcoaie sau catîrcă, cu veşminte nu prea falnice, opt Ciohodari şi Ianiceri împărăteşti îl însoţeau pretutindeni.

Fratele acestui om însemnat, Andronic Cantacuzenul, care-şi ţinea casa în Pera, şi Stamatie Paleologul, nepotul Patriarhului

din Ţarigrad, se sculară să plece în ţara Romînească, ca peţitori ai fetelor lui Mircea.

Ştirea sosirii lor răspîndi o adîncă turburare în sînul lui Radu Socol. Pe cîtă vreme domniţa Ancuţa, pe care el o iubea cu dragoste tăinuită, se arătase închipuirii sale, singuratică şi împresurată de neîntinatul văl al nevinovăţiei, o nebiruită sfială, — poate şi o urmă de mustrare — îl oprise d'a pune un ţăl hotărît dorinţelor sale şi d'a destăinui îndelungata sa iubire ; dar cînd i se înfipse în inimă temerea d'a vedea spulberate de un necunoscut visele atîtor nopţi fără de odihnă, cînd pricepu ce dor fierbinte, ce chinuri adînci ar lăsa în sufletu-i pătimaş răpirea iubitei sale de către un altul, el nu mai stătu un minut la îndoială, ci căută îndată prilejul d'a întîlni pe domniţă, d'a-i vorbi şi d'a priimi din gura ei, sau un cuvînt de mîngîiere, o licurire de nădejde, sau osînda vieţii sale viitoare. Cîteva zile umblă el rătăcind prin curţile domneşti, pîndind minutul cînd să nimerească, singură şi fără de marturi, pe domniţa Ancuţa.

Casele domneşti din Bucureşti se 'nălţau pe povîrnişul malului stîng al Dîmboviţei, printre bătrîne tulpine de sălcii, închise într'un larg pătrat de 'nalte şi ţepene ziduri, care pe deoparte se afundau în apă, proptite cu largi căprioreli de piatră, iar de celelalte trei părţi, înconjurate cu şanţuri adînci, îşi arătau pe dinafară numai întinsa lor faţă netencuită şi clădită cu straturi de cărămizi şi de bolovani de piatră ; la mijlocul părételui din faţa casei se afla poarta cu gang boltit, pe d'asupra căria se înalţa un turn pătrat cu ferestrui de meterez ; iar

dinaintea porții era o podișcă care, prin mijlocul unui scripete, se lăsa pe d'asupra șanțului și se ridica la vremi de primejdie; alte patru foișoare cu temelii întărite apărau colțurile întinsei împrejmuiri. Pe dinlăîntru curții, niște lungi șiruri de clădiri cu tinde arcuite stau rezimate de acei înalți pareți și slujeau de locuințe sau *odăi* Copiilor din casă, strejilor și slujitorilor domnești ; apoi tot în rînd cu acestea veneau grajdurile, ambarele și șoaprele cu toate tacîmurile de drum, subt îngrijirea Comișilor și a Șătrarilor ; mai în laturile caselor domnești, în care răspundeau printr'o tindă de scînduri, erau *beceriile* sau cuiniile și cuptoarele pităriei; în sus, mai pe deal, din dosul bisericii, jicnița cu toată zahareaua și'nsfîrșit, d'alungul zidului ce se'ntindea pe malul gîrlei, se adăposteau saielile cu vite și zalhanaoa curții domnești ; căci toate trebuincioasele vieții căutau a fi prevăzute într'această cetățuie, așezată pe un loc șeț ce era apropiat de Dunăre și de primejdioși-i mărginași, și lipsit de orice apărare firească.

Drept în mijlocul ogrăzii, d'a stînga bisericii lui Mircea, se aflau casele domnești, clădire pătrată, mare, aridicată, cu ziduri late în poale și fără tencuială, purtînd pe d'asupra lor un coviltir cu ceardac nalt și întins, un adevărat munte de șindrilă. Catul de jos al caselor abia avea pe ici pe colea cîte o crestătură pe unde să intre aerul în beciurile-i boltite ; de o parte numai, în fundul unei tinde întunecoase, se vedea gîrliciul povîrnit al pivniței cu porțile-i de zăbrele ; cu toate acestea, ferestrele catului de sus, mititele, lunguiețe și întărite cu vergele de fier și cu obloane ce se trăgeau

în chepeng, erau cu mult înălţate dela pămînt, astfel încît păretele rămînea gol şi neted mai pînă sub strașină. In dreptul porţii şi d'asupra cîtorva trepte de piatră, se afla uşa cu două canaturi de stejar, căptuşite cu tinichele şi legate cu druguri de fier; acea uşă se deschidea pe o scară de piatră închisă între doi păreţi şi dreaptă, care ducea într'un pridvor, al cărui acoperiş sta rezimat pe stîlpi ciopliţi din bardă şi d'alungul căruia se întindea o laviţă învelită cu rogojini şi cu zăblaie. Pe urmă venea o tindă întunecoasă în care da, de toate părţile, uşile deosebitelor încăperi, din care unele, lungi şi înguste, cu o mică ferestruie în fund, lăcaş de odihnă pentru noapte, purtau numele de *chilii*, altele mai întinse şi mai luminate erau *sălile* de adunare, *cămările* feluritelor dregătorii şi *odăile* locuite de cămăraşi şi de obştea curtenilor. Apoi, dincolo de tindă se deschidea o largă sală, al cărui tavan de grinzi înnegrite se sprijinea pe două şiruri de stîlpi scobiţi cu glafuri şi cu flori, şi al cărui fund eşit mai afară din păretele casei, ca un pridvor rătund cu parmaclîc, era cu totul deschis; această sală, pardosită cu lespezi, loc de ospeţe şi de danţ în zilele călduroase ale verii, se numea *horă* şi slujea întotd'auna ca loc de adăstare pentru cei ce voiau să intre la chiliile neamului domnesc, sau în sala spătăriei unde era Scaunul lui Vodă, sau în sacnasiul cu geamlîc înaintat pe grinzi, care era obicinuita şedere a Doamnei şi a femeilor sale. Toate aceste încăperi, precum şi deosebitele *băsci* sau cămări boltite, purtînd o culă rotunjită pe d'asupra, în care se aflau, d'arîndul, paraclisul, haz-

naua sau comoara şi patul domnesc, răspundeau toate în horă, prin nişte uşi cu tocuri de piatră nalte şi înguste, aduse sus în îndoit perghel şi d'asupra cărora se vedea săpat, într'o firidă, vulturul ţării. Printr'acea sală se făcea toată slujba din întru a familiei domneşti; p'acolo putea cineva întîlni, trecînd dintr'o odaie într'alta, pe Domn sau pe ori care altul dintr'ai săi.

Radu Socol ispitise mai de demult cum că fiicele Chiajnei, în fieşce dimineaţa, eşind din chilia lor, treceau printr'acea horă ca să meargă în odaia cu sacnasiu, unde se adunau la lucru toate femeile Doamnei; el se socoti că minutul cel mai priincios spre a face Ancuţei destăinuirea sa va fi acela; şi într'adevăr, într'una din zilele pînă să nu sosească în Bucureşti peţitorii Ţărigrădeni, el se folosi de singurătatea sălii prin care se strecura încetişor tînăra fată şi, ţinînd strîns p'al său piept, ce zvîcnea cu înfocare, marama cea neagră, singurul martur al îndelungatei sale iubiri, el păşi dinaintea domniţei şi cu buzele tremurînde îi zise :

— Domniţă! am cutezat într'o zi îngrozitoare să răpesc de pe capu-ţi acest jalnic văl. De atunci l-am păstrat, nesocotitul de mine, ca un zălog de scumpe, de dulci, de'ncîntătoare nădejdi! — Acum simţ, vai! că visu-mi a fost o nălucă; raza ce a lucit cîţiva ani asupră-mi se stinge şi trebuie să intru iarăşi în negura vieţi-mi trecute. Primeşte dar înapoi acest drag chezaş al amăgirii şi al deşartelor mele dorinţe.

Cu aceste cuvinte el întinse tinerei fecioare marama cea neagră; iar dînsa, al cărui fraged obraz se roşise ca pieliţa unei piersici dogorite de soare, ridică, senini, dră-

gălaşii ei ochi albastri, muiaţi într'o rouă de lacrimi şi, cu glas obidit şi galeş, îi răspunse:

— Jupan Radule! Dacă cu adevăr îţi este atît de scumpă, de ce vrei oare să-mi înapoiezi acum o jalnică podoabă ce-mi aduce aminte plînsori trezite şi-mi vesteşte poate răstrişti viitoare? — De mi-i crede, păstravei neagra-mi maramă pînă ce vei simţi că ţi-a pierit în inimă orice scînteie de nădejde.

Şi 'ndată, pare că s'ar fi temut d'o nesocotită mărturisire, ea pripi pasul spre uşa sacnasiului, lăsînd pe Radu uimit de vesele gîndiri, de o fericire lui încă necunoscută.

Apoi domniţa, intrînd în cercul jupaniţelor adunate, cu anevoie îşi putu ascunde turburarea; în zadar se încercă a-şi urma zilnicele-i lucrări, căci mînile-i reci şi tremurînde pare că pierduse îndemînatica lor agerime; nici fusul de sidef nu i se mai întorcea între degete, nici undrelele nu mai ştiau s'apuce iţele împletecite, nici firul de mătase nu mai nimerea să'nşire mărgăritarele vărsate în poală-i; ci ochii ei căutau aiurea, la malurile înverzite ale Dîmboviţei, la norii fluturateci de pre cer, pare c'ar fi vrut să încreză acelor mîngîioşi şi tăcuţi prietini taina ce umpluse inima ei de fericiri şi de temeri.

Muierile băgară în seamă această neobicinuită turburare a Ancuţei şi începură să-şi dea coate, privind-o cu coada ochiului, să se cerceteze una pe alta, prin semne, de pricina acestui neastîmpăr, să-şi şoptească la ureche, zîmbind pe tăcute; dar o femeie a Doamnei Chiajna, care veni să poftească pe amîndouă domniţele din partea mumei

lor, precurmă acele glumeţe şi clevetitoare bănuieli.

Ancuţa tresări ca din visare; apoi îndată se sculară amîndouă, pline de 'ngrijare, şi cu faţă smerită şi supusă intrară în *başca* rătundă cu păreţii şi pardoseala de piatră, unde le aştepta Chiajna, şezînd pe un jeţ înalt de stejar săpat, cu treaptă subt picioare, şi alături cu o masă pe a cărei învelitoare de hramă sta aşezată, printre hrisoave pe membrană, şi printre felurite pitace domneşti, pecetia cu care Doamna, neştiind, ca toate femeile romînce de pe atunci, a scrie, însemna numele său. Tot într'acea odaie era şi patul Chiajnei acoperit cu un macat de piei de urs, iar într'o scoabă, în părete, ardea o candelă de argint dinaintea sîntelor icoane.

Domniţele se plecară în faţa mumei lor şi, ridicîndu-şi mîna dela pămînt, îi sărutară dreapta şi o aduseră la frunte, după vechiul obicei al ţării; apoi se rînduiră dinaintea ei în picioare cu capul plecat la ascultare. Chiajna rece, posomorîtă ca întotd'auna, le spuse:

— Fiicele mele! s'aveţi în ştire c'am găsit să vă căsătoresc pe amîndouă; aştept acum curînd să sosească ginerii voştri din Ţarigrad, unde voi trebueşte ca în scurtă vreme să-i urmaţi. Nu mă 'ndoiesc că veţi şti pururea să vă purtaţi către soţii voştri ca două domneşti cocoane ce sînteţi. Atîta vă spui!

Sora cea mare sărută de iznoavă cu supunere mîna Doamnei şi se găti să iasă ; iar Ancuţa, în vinele căria tot sîngele se sleise, se 'ncercă măcar să scoată un suspin, dar ochii ei întîlniră căutătura strașnică a

Chiajnei, în care sta tipărită o nestrămutată hotărîre, şi îi fu şi ei nevoie d'a se supune în tăcere. Insă o jale adîncă îi cuprinse toate simţirile. De ce voise soarta să-i arate, ca 'ntr'o fulgerare, o viaţă fericită, ş'apoi aşa groaznic s'o amăgească? De ce, dintre toate mumele, pe dînsa, fiinţă blîndă şi drăgăstoasă, să o dea ursita pe mînile unei mume neînblînzite? Cu aşa mîhnicioase cugetări îşi petrecea Ancuţa zilele şi nopţile, şi inima-i obidită mereu suspina, şi ochii săi întristaţi se topeau în lacrimi de foc.

Sosiră 'nsfîrşit în Bucureşti ginerii greci. Unul, copilandru, tînăr, frumos, sprîncenat, cu mustaţa mică şi neagră, cu ochi de femeie, cu părul încreţit, nalt, spătos şi tras ca prin inel, ca unul din acei palicari muieratici, purtînd fustanelă fîlfăindă şi strînsă la mijloc, cămaşă de filaliu, largă în mîneci şi cusută cu bibiluri, colciaci şi cepchen de filendreş stacojiu numa'n fir şi 'n mărgăritare, fesul la o parte, iminei mici şi roşii, ş'apoi la brîu două lungi pistoale ghintuite, lucrate în Veneţia numai cu sîrmă de argint şi cu sidefuri, şi o pală de taban cu apele negre pe tăiş şi cu mîner de pietre scumpe. Acela era Stamatie Paleologul; el intră în curţile domneşti în săltăturile şi în dezghinurile unui armăsăruş arăbesc ager şi zglobiu, cu părul vînăt rotat şi cu o şiră de stele roşcate pe piept şi pe spinare. Alături cu dînsul înainta, pe un cal mai ticnit, dar încărcat cu grele podoabe, Andronic Cantacuzenul. Trupul acestuia, mărunt, neputincios şi gîrbovit, pare că d'abia purta capul său mare, pleşuv şi cărunt, cu obraji spîni, smezi şi slabi; dar buzele-i subţiri şi încreţite, ochii săi mici, vioi şi pătrunzători, nă-

rile-i largi şi neastîmpărate dovedeau acel duh sprinten şi isteţ, acea minte iscusită şi dedată cu intrigile şi cu batjocura, care sînt ca o însuşire a neamului grecesc. Veşmintele sale-l arătau că este unul din nalţii dregători ai bisericii bizantine; în cap purta naltul calpac de hîrşie fumurie cu fund de serasir; pe dînsul avea o hlamidă de sevai roşu cusută cu palme de fir pe poale şi încinsă d'a curmezişul, pe sub subţiori, cu un lat brîu sau omofor, semănat cu matostaturi în şatrange; iar d'asupra, o largă mantie de buhur alb cu ceaprazuri de aur şi îmblănită cu jder, căci d'atunci începuse Cazaklîii să aducă în Ţarigrad scumpele blăni din Mosc.

Imprejurul lor stau grămădiţi optzeci de călăreţi turci, Ianiceri, Spahii şi Ciohodari împărăteşti, unii cu înalta cucă din vîrful căria atîrna pe şalele calului o lată pană verde, alţii cu coif poleit şi împodobit cu două aripe de curui, sau cu o coadă învoaltă de păun ; purtînd pe dînşii nişte capoate de filendreş, de ghermesuturi şi de felurite stofe, care îmblănite, care cusute cu fir ; înarmaţi cu suliţe de trestie din Hind, cu arcuri încordate, cu tolbe de săgeţi veninoase, cu iatagane de Horasan şi cu săneţe frăncesti.

Tot norodul romînesc, încă neînvăţat cu falnicele podoabe ale curţii şi ale ordiei lui Suleiman, privea cu mirare acest măreţ alai. Dar şi mai mare fu mirarea cînd slujitorii descărcară de pe catîri bogatele odoare sau daruri de nuntă ale peţitorilor greci ; ici se vedeau sipeturi de sidef pline cu ghiordane, cu cercei, cu lefturi de smaragduri, de balaşuri, de rubini, de zamfiri ;

pline cu paftale de aur și de matostat, cu colane și cu sponciuri de mărgean și de mărgăritare, cu surguciuri de briliant; mai colo boccealîcuri de stofă cu așternuturi de agabaniu, cu primenele de borangic și de filaliu, cusute cu bibiluri, cu gevrele și cu brînișoare de beteală, cu feregele și binișuri de buhur, de cănăvăț și de sevai, cu blănuri de jder, de rîs și de samur, cu gearuri și cu tacliturî turcești; mai dincolo lăzi cu covoare de Ispahan, cu oglinzi de Veneția, cu buhurdaruri pline de scumpe miresme din Hegias, cu apărători de pene, cu felegene de zmalț, cu zarfuri de sîrmă, cu tipsii, lighene, și ibrice de argint, cu cohale de cleștar de munte, cu linguri de fildeș săpat și cu felurite alte bogății, care de prin toate țările le aduceau Veneținii, Armenii și Ebreii, în Țarigrad.

Toate aceste minunate daruri, precum și chipul plăcut al lui Stamatie, lesne fermecară mințile domniței celei mari; dar Ancuța, sărmana, sta nesimțitoare sau mai bine vedea cu groază apropiindu-se minutul logodnei sale cu Andronic, ce-i însuflase numai ură și frică. Cu toate acestea, ceasul cel groaznic sosi. In biserica domnească se gătise, pentru aceiaș zi, sărbarea amîndoror nunțile; patru cununii erau așezate pe sînțita masă și nunii, cu patru făclii, înconjurară, d'o parte o păreche veselă și potrivită, de cealaltă, două ființe ce sămănau una cu alta cum seamănă cruntul junghietor cu jertfa-i nevinovată. Slujba se 'ncepuse și Ancuța, galbină și plînsă, abia se ținea pe picioare, cînd, din gloata adunată în biserică, un tînăr, împins ca de furia deznădăjduirii, se răpezi în cercul nuntașilor și, ridicînd pe d'asupra unei făclii

un văl de zăbranic negru, îi dete foc, strigînd: „Piei, amăgita mea nădejde!“ — O vîlvoare de foc se înălţă în bolta bisericii, ş'apoi o uşoară cenuşă căzu pe masa cununiilor.

Ancuţa cunoscuse într'acel tînăr pe Radu şi, scoţînd din pieptu-i sfărîmat un strigăt de durere, ea căzu jos leşinată.

Această împrejurare rămase de toţi neînţeleasă; pe Ancuţa o ridicară pe braţe şi slujba se urmă cu grabă. Amîndouă domniţele erau măritate şi, mai înainte ca să-şi ridice casele şi să se pornească cu soţii lor la Ţarigrad, cîteva zile veseliile şi sărbătorile se urmară în popor. Turcii îşi arătau măiestria lor în jocul geridului, nimerind ţălul cu sulița azvîrlită în fuga cailor; apoi Romînii îşi încercau puterile la trîntă şi la luptă dreaptă, apucîndu-se cu braţe vîrtoase de mijloc, opintindu-se, zmîncindu-se, învîrtindu-se şi'n sus şi'n jos, şi'n dreapta şi'n stînga, pînă ce unul dovedea, şi izbind pe protivnic la pămînt, îl punea în genuchi dinainte-i. Pehlivanii arapi şi hindii, ce-i adusese din ţara turcească, făcură şi ei feluri de năzdrăvănii şi de jocuri minunate şi nevăzute locurilor noastre; unii săreau în văzduh, cu capetele în jos, peste opt bivoli puşi în rînd; alţii călcau cu iuţeală pe o fîşie de tulpan întinsă, fără d'a se cufunda, iar unul mai ales schimba în tot chipul o căciulă, care cînd o arunca de pămînt, pe loc se prefăcea în feluri de căciuli deosebite. De acolo a şi eşit vorba romînească: Altă căciulă! cînd vrea omul să zică că s'a schimbat starea de mai înainte a unui lucru.

Apoi seara se aprindeau prin pieţe focuri mari de paie şi zicea mereu tabulhanaua

turcească de juca norodul; şi uneori slujitorii slobozeau în mijlocul gloatei cîte o vulpe cu coada muiată în păcură aprinsă, de fugea lumea încotro putea şi muierile speriate se îmbrînceau şi alergau ţipînd; iar bărbaţii, slobozind mereu pistoale şi desfundînd la buţi cu vin, chiuiau şi benchetuiau şi se veseleau cu cîntările cimpoaielor şi cobuzelor munteneşti şi cu diblele lăutăreşti.

In scurt, astfel se petrecură aici la noi cununiile cocoanelor Doamnei Chiajne cu Stamatie Paleologul şi cu Andronic Cantacuzenul, amîndoi coconi ţarigrădeni.

## III

### Fuga

Cîteva zile după nunţile domniţelor lui Mircea-Vodă, Stamatie Paleologul purcese în grab la Ţarigrad cu soţia sa; iar noul lui cumnat, Andronic Cantacuzenul, fu silit să mai zăbovească, căci, chiar din seara cununiilor, tînăra sa mireasă încă nu-şi venise în simţiri; dar presupunînd că vremea va potoli necunoscuta ei patimă, mai bine decît leacurile vracilor, Grecul bănuitor şi întărîtat zmulse pe biata Ancuţa din zadarnicele îngrijiri ale jupaniţelor curtence, şi cu tot alaiul, cu toată zestrea ei, purtată în zece care, el trecu la Rusciuc.

In seara cînd rămaseră să mîie într'acea cetate, domniţa izbuti ca bărbatul ei să-i lase, drept locuinţă, un chioşc învecinat cu casele unde ei conăcise. Acel chioşc de lemnărie, lucrat numai în cafasuri şi în săpături de chiparos şi de iasomiu, pardosit cu

lespezi de marmoră sîngerie şi împodobit cu toate trebuincioasele zmălţuite cu sidefuri, era aşezat pe o coastă surpată, dar nu prea înaltă a Dunării; prin vergelele încrucişate ale ferestrelor vederea se 'ntindea peste toată lăţimea rîului. Acolo domniţa Ancuţa, singură şi coprinsă de o jale adîncă, cu inima sfîşiată, cu faţa ofilită, plîngea amar cruzimea soartei sale; noaptea era înaintată şi lacrimile-i curgeau făr'de încetare, căci de mult somnul fugise dintr'ai săi ochi; dar cu încetul fruntea-i obosită căzu pe a sa poală, trupu-i slăbit d'atîtea suferinţe parcă se cufundă de sineşi; o piroteală a minţii, o 'mpăiejenire a ochilor începură a o coprinde, cînd deodată i se păru că aude, ca într'un vis mîngăietor, un glas depărtat ce cînta cu viers tînguios aceste duioase cuvinte:

— Frunza-i verde, apa-i lină,
Ş'al meu suflet turburat;
Luna vars'a sa lumină,
Dar mi-e gîndul înnorat.

Unde merg, în orice parte,
N'am nimica de dorit;
Visele-mi au fost deşarte;
Ce-am iubit m'a amăgit!

Ancuţa se trezi din aromeală; glasul părea că se apropie; ea sări la fereastră. Printre zăbrele văzu luna plină colindînd răsfoiede faţa senină şi albastră a cerului; pe Dunăre scînteiau razele ei răsfrînte în mii de talazuri; departe încolo un pescar turc trăgea la edec în tăcere caicul său încărcat; la poalele chioşcului, codobaturile, acele rîndurele de apă cu lungi pene albe în coadă, se aşterneau, în zborul lor iute, pe faţa apei

și apoi iarăși se ascundeau în cuiburile lor găurite ca niște urloaie într'acea coastă rîpoasă. In răpaosul nopții se auzea numai clătirea undelor ce se izbeau încetișor de mal și susurul alene al vîntulețului de vară. Peste puțin ochii Ancuței zăriră o luntricică ce 'nainta, despicînd valurile; un bărbat, cu veșminte negre, ședea într'însa. El începu din nou să cînte cîntarea de adineauri:

— De-mi lucește luna'n în cale,
De mi-e vîntul cu noroc,
Ea n'alină a mea jale,
El nu stinge al meu foc.

Dar iubita mea să vie,
Să-mi șoptească: Te iubesc!
Și-atunci inima-mi re'nvie,
Intr'un rai dumnezeesc!

Nu mai era îndoială! Acel vîslaș cutezător era Radu; acel glas plin de mîhnire era al lui!

Fericirea în culmea sa e nesocotită adesea ca și deznădăjduirea. Ancuța găsi în slabele-i mîni destulă putere ca să sfărame zăbrelele de lemn ale chioșcului. — „Radule!!“ — strigă ea cu glas pătrunzător, și sări pe fereastră. Din norocire, cîțiva stînjeni numai erau pînă jos; Ancuța, cu cosițele-i plăvițe răsfirate, învălită numai într'o iie subțire și într'o fustă de albă mătase, căzu pe năsipul jilav și moale al prundului.

Radu sări 'ntr'o clipă pe mal, trase capul luntrii c'o mînă vîrtoasă pe uscat, rădică cu 'n braț puternic mlădiosul mijloc al tinerei femei, și, cu scumpa lui sarcină pe brațe, săltă iute 'n luntre; apoi, îmbrîncind tare țărmul cu vîsla, cîteva voinicești lovituri de lopată avîntară micul vas departe de coastă.

Ancuța, turburată, uimită d'atîtea vii și felurite simțiri, rămăsese pitulată în fundul luntrii, cu capul rezimat de pieptul Radului; trupul ei tremura ca frunza; brațele-i sta încrucișate p'al său sîn ce zvîcnea cu iuțeală, sub ușoara-i iie de borangic; glasul i se curmase și, uneori numai, cu o zîmbire îngerească pe buze, un suspin întrerupt se revărsa din adîncul inimii sale pline, și lacrimi, ca mărgăritarele, picurau dintr'ai săi ochi înundați d'atîta fericire.

Luntrea ajunsese în albia mare a Dunării și, cu Radu la cîrmă, se strecura ușor, furată de undele răpezi ce se goneau și se îmboldeau cu vuiet amorțit; o suflare răcoroasă zbîrlea fața apei și legăna încetișor înaltele catarturi ale șăicilor ce se vedeau albind în depărtare cu pînzele lor umflate; razele lunii se răsfrîngeau, cu vii licuriri, pe culmea nestatornică a valurilor, răspîndind pe cer și preste rîu o dulce lumină ce se îngîna cu negreala malurilor depărtate. Pe ostrovul învecinat un stol de babițe sta adormite și uneori numai cîte o strajă de noapte din ele, întinzîndu-și aripele trunchiate și căscînd în sus ciocul ei cu gușă adîncă, scotea un țipăt ascuțit, de răspundea malul de'mpotrivă, iar leșițele speriete se da afund și se ascundeau în stuful și în papura de pe mal. Apoi iar toate se astîmpărau și o șoaptă de taină se răspîndea împrejur.

Intr'acea liniște a firii, Radu ridică vîslele pe d'asupra apelor, și ochii săi se lăsară cu dragoste asupra Ancuței; dar în căutătura ei, el întîlni atîta bucurie, atîta încredere, încît brațele-i o strînseră cu încîntare

de al său piept şi buzele lor, pentru întîia oară, se lipiră într'un dulce sărutat!...

O! dezmierdare nespusă a celui d'întîi sărutat pentru două tinere inimi ce de mult se doresc! Cine va putea oare să te descrie? Cine va cuteza să cînte acel cîntic de izbîndă? Cine va şti să spună cîte simte firea omului într'acel singur minut al vieţii, cînd fericirea covîrşeşte toate celelalte simţiri? Nici sărutarea blajină a mamei pe fruntea pruncului său adormit, nici îmbrăţişarea frăţească a robului scăpat din robie, nici mîndrul zîmbet al învingătorului, în ceasul biruinţei, nu pot coprinde sufletul cu un farmec ca acela, lipsit de griji şi de mustrare, de rîvniri şi de trufie!

Radu întrerupse tăcerea:

— Ancuţo! — zise el, — nu ştiu de sînt alţi oameni mai dedaţi cu fericea; dar pentru mine ceasul acesta e mai presus de cîte aievea mintea-mi a visat! — Toată viaţa-mi pînă acum am trăit-o în amărăciuni; deunăzi în sfîrşit mă simţii cufundat ca într'un nor întunecos, şi un vîrtej viforatec mă'mpinse ca să mă iau după urmele tale. Ziceam în mine: Ce-mi mai este bună viaţa?... Singur, sărman, lipsit de părinţi, de rude, de prietini, cari să prinză milă de mine, lumea îmi e pustie. Ori unde nu va fi dînsa, eu nu am pe nimeni! Să pas deci pe calea unde a trecut ea, să calc în urmele-i deşarte şi, fiindcă soarta a menit-o a altuia să fie, ca cel puţin doru-mi, ca un fum cuvios de tămîie, pretutindeni să se înalţe la dînsa!... Ancuţo! tu ai prefăcut acel nor în soare de lumină! Tu ai deşteptat în sufletu-mi o viaţă necunoscută! Tu ai reînviat

inima-mi ofilită! Tu eşti îngerul mîntuirii mele!

— Radule, — răspunse Ancuţa cu glasul înecat de lacrimi de bucurie, — din tot sufletul eu te iubesc! Mai mult d'atîta eu nu ştiu să-ţi spun; dar un viers tainic şopteşte de mult în mine şi-mi zice că viaţa cu tine-mi va fi dulce, că numai cu tine aşi voi să mor!

In vremea acestor drăgăstoase vorbiri, prin care fericiţii tineri îşi împărtăşeau păsurile şi dorurile inimii lor, cursul rîului furase luntrea şi o împinsese cu răpeziciune pînă la gura acelei strîmtori prin care apele albiei celei mari se revarsă cu bolbură în matca mai îngustă a ţărmului romînesc, tocmai la capul ostrovului Mocanu. Intr'acel loc unde apele se 'nvrăjbesc şi se sfredelesc în adînci vîrtejuri, vasul începu a şovăi, clătinat pe înalte talazuri care se izbesc şi se afundă cu un urlet întărîtat. Acea şuierătură spăimîntătoare a valurilor, acele mişcări furtunoase ale luntrii înfricoşară pe Ancuţa; stăpînită de o nespusă groază, ea d'odată îşi aruncă braţele după gîtul lui Radu şi, strîngîndu-se de pieptul lui, înălţă ochii către cer şi rosti cucerită această rugă:

— Doamne! Doamne! fii cu îndurare! scapă-ne zilele. Fie-ţi milă şi nu voi să pierim în ceasul cel mai norocit al vieţii noastre!

Radu puse în grab mîna pe vîsle şi, spărgînd cu putere sila talazurilor, el se luptă voinicește pîn'ce mica sa luntre, ocolind prăpăstiile, săltînd uşurel pe d'asupra valurilor, scăpînd, ca prin minune, din mii de nevoi, izbuti să iasă din primejdioasa strimtoare. Atunci ea începu iarăşi să plu-

tească mai lin pe albia stîngă a Dunării. De acolo se zărea în susul apei zidurile cetății Săn-Giorgiu, care din ostrovul său înălțat apăra orașul Giurgiului; iar înainte, pe limanul șăț al Smîrdei, licura un foc de paie. Radu cunoscu într'aceia semnele bătrînului său slujitor Bănică, pe care-l lăsase la mal. El cîrmi într'acolo și, grăbind lopătarea cu ale sale brațe vînjoase, cărora și dragostea le dase o nouă tărie, micul său vas, ce în cîteva ceasuri de plutire trecuse toată întinsa Dunăre decindea, sosi în sfîrșit la malul dorit, tocmai cînd luna scăpăta, gonită de luceafărul albicios al dimineții.

Bănică, care de mult ducea grija stăpînului său, alergă cu veselie ca să-l întîmpine; două șiroaie de lacrimi curgeau pe obrajii lui, cînd văzu pe Radu, sărind sprinten pe uscat. Sărmana bătrînă și credincioasă slugă, care-l crescuse din a sa pruncie, îl îmbrățișa, îi săruta mînile, rîdea, plîngea, își făcea semnul crucii, nu știa cum să-și mai arate bucuria, cum să mai mulțumească lui Dumnezeu.

— Bănică, — îi zise Radu, — de mă vezi tu acum cu viață, Domniței Ancuței să-i aibi mulțumire; dînsa mi-a fost mîntuirea. Să-ți fie de aci înainte, ca și mie, stăpînă!

Bănică, sărută cu recunoștință mînile Ancuței, și apoi, cu mirare, începu să întrebe:

— Dar cum! ce fel s'a întîmplat?

Radu-i curmă vorba:

— Nu e acum vremea pentru cercetări. Vorba multă, sărăcia omului! Să ne grăbim să fugim, căci zorile se revarsă și ar putea să ne dea în urmă.

— Dar, vai de mine! stăpîne, — șopti bă-

trîna slugă, în mintea căruia bucuria se prefăcuse acum în smerită îngrijare dinaintea unei fiici de Voevod, — cum o să poată umbla domniţa călare? Noi avem numai doi bieţi căluşei... şapoi încotro să ne ducem?...

— Incotro? Mai întrebi? La noi acasă, la Motru, răspunse Radu.

— Ce gînd ai, stăpîne? — adăogi Bănică, — apoi e biată casa noastră dela Motru, după potriva unei fete de Domn?

— Ancuţa, moş Bănică, nu pune preţ la zădărniciile falei. D'acum înainte averea ei, ca şi a mea, stă numai în inimă. Ne iubim; ce ne pasă nouă de sărăcie? — Aşa e, dragă Ancuţo?

— Unde voi fi cu tine, Radule, acolo voi fi şi fericită!

Tînărul Socol sărută dulce pe a sa iubită şi încălecînd voineceşte calul său unguresc, el aşternu bunda sa pe oblîncul şelei, rîdică în braţe pe Ancuţa şi o aşează d'a curmezişul rezimînd-o de al său piept. Bietul Bănică, neputîndu-se încă bine domiri, ridică cu mirare sprînceana, dete din umăr şapoi mormăi: — „Vezi Doamne! ce-s tinereţele la om!“ — încălecă şi dînsul pe mărunţelu-i bidiviu şi se luă în fuga mare după fericiţii tineri ce se depărtase în treapătul calului.

Călătoria fu lungă şi ostenitoare. Dar cine nu ştie cîte poate juneţea şi iubirea adunate la un loc! Ei umblau mai mult noaptea pe răcoare, tot prin căi pustii şi lăturalnice, ferindu-se a deştepta băgarea de seamă a drumeţilor şi a locuitorilor; dar în cale, precum şi în conacele lor, alese tot sub veselul frunziş al pădurilor, cîte dulci şi drăgăstoase vorbiri! cîte visuri de fericire plăz-

muite! cîte nepreţuite şi încîntătoare dezmierdări!

Astfel, după mai multe zile de călătorie, sosiră ei în valea Motrului. Rîul cu apele sale galbine curge pe o matcă de lut năcleios, ocolită cu un desiş de verdeaţă; acolo salcia pletoasă, socul mirositor, alunii mlădioşi, arţarii cu pojghiţe roşii, carpenii stufoşi, salba moale şi teii cresc amestecaţi cu falnici jugastri, cu plopi nalţi şi subţiri, cu anini uşurei, cu ulmi albicioşi, cu sîngeri pestriţi, cu corni suciţi şi vîrtoşi. Printr'acel hăţiş felurit de arbori ce se'ndeasă şi se 'mpletesc, mierlele şi piţigoii şueră şi ciripesc, săltînd din ramură în ramură, iar pe vîrful copacilor turturele sure şi porumbei sălbateci se îngînă, în vreme ce prigorii cu pene albastre chiuesc mereu în zborul lor neastîmpărat.

Un drum îngust şi mlăştinos străbate acea luncă înveselită şi duce pînă la vadul Motrului, dincolo de care se vedea curtea lui Socol. Acea locuinţă, odinioară îmbilşugată şi zgomotoasă, era acum pustie şi cu totul sălbătecită; pe zidul de'mprejmuire, acum muced şi învechit, se întinsese lungi ramure de ederă stufoasă; straşina porţii învălită cu blăni putrezite de stejar se acoperise cu muşchi. In întru curţii buriana crescuse naltă şi abia se mai zărea în fund o groapă adîncă şi mare, astupată p'alocurea cu surpături de zid, printre care răsărise boziile şi bălăriile; — atîta mai rămăsese din falnicele case ale vornicului Socol, pe care Mircea Vodă poruncise să le doboare la pămînt! Mai în laturi era o colibă învelită cu şovar în care trăiau doi, trei rumîni scăpătaţi, singurii slujitori rămaşi la curtea

boierească; în preajmă, sub nişte vechi tulpine de nuci, cu crăcile pe jumătate arse şi uscate, erau aruncate obezi de roate, juguri de car, ghizduri, doage şi alte unelte de joagăr, cu care îşi cîştigau pînea acei sărmani muncitori. De altă parte, cîteva înguste brazde de fasole, de praz şi de legumă; mai ici, un coşar în care se adăposteau seara puţine vite de hrană ce pribegeau ziua pe malurile gîrlei; mai dincolo, o şiră de paie şi nişte copiţe de fîn. Prin iarba naltă şi deasă alergau şi se jucau cîţiva copoi şi o potecă strimtă, cît trece omul cu piciorul, străbătea dela poartă pînă în bătătura locuinţei stăpînului. Aceia era singura clădire de zid rămasă în curte; era un turn 'nalt şi îngust cu ferestre mici şi nepotrivite, avînd jos o portiţă boltită, căria îi slujea de prag o piatră de moară crestată în două. Pe din întru o lungă scară învîrtită, cu trepte mici de piatră, da intrare, la deosebite caturi, în nişte chilii pardosite cu cărămizi, din care abia două mai erau de locuit. Intr'una, sus, şezuse Radu, şi în cealaltă, mai aproape de uşa intrării, credinciosul său Bănică. Acel turn, aşezat în vecinătatea porţii, purta numele de *Chindie*, căci fusese odinioare, pe cînd se înălţau măreţe casele vornicului Socol, locul de strajă, de unde, ca şi în curţile domneşti, se vestea cu tobe şi cu surle ceasul înserat al chindiei, cînd toţi oamenii casei se adunau la cină şi porţile ogrăzii se închideau.

Ajungînd în acele locuri sălbatice şi despuiete, Ancuţa nu simţi cîtuşi de puţin acea compătimitoare mîhnire ce mai adesea sărăcia însuflă chiar şi inimilor miloase trăite în bilşug; ea încă se bucură de liniştea

acelor pacinice ţărmuri şi îndată îşi însuşi într'însele toate visele sale de norocire. Deci viaţa ei, ca şi a Radului, se strecură de atunci ca într'un şir de dulci şi neturburate plăceri. Zilele treceau ca un zîmbet, nopţile ca un farmec! Era o fericire de acelea pe care soarta duşmană nu le dăruieşte pentru multă vreme unor inimi de muritori!

Să ne întoarcem acum iarăşi în cercul viforos al luptelor şi al intrigelor politice.

Andronic Cantacuzenul, amărît şi înfuriat de fuga fără veste a soţiei sale, alergase drept în Anhial, la fratele său Mihail, ca să-l înştiinţeze despre crunta necinste ce i se făcuse în Ţara Romînească. In pizmaşa sa mînie, fericirea lui Stamatie i se părea o batjocoritoare umilire, pe care sufletul său trufaş nu o putea mistui. El însuflă puternicului său frate zavistiosu-i necaz, şi-l făcu părtaş călduros la a sa răzbunare. Mihail Cantacuzenul nu era om în mintea căruia să se şteargă lesne o înfruntare; deci el se sculă în grabă, se răpezi turbat în Ţarigrad, unelti mii de tainice intrigi, iscodi mii de pîri mincinoase şi apoi dete în genunchi la vizirul Socoli, cerînd mazilirea neamului domnesc din Ţara Romînească şi depărtarea din scaunul păstoresc a patriarhului Iosaf. Bietul acest bătrîn, pîrît pe nedreptate şi tras în judecată dinaintea soborului, pentru nişte vini fără de temei, fu gonit cu necinste din patriarhie şi muri ascuns într'una din mănăstirile muntelui Atos.

Din partea însă a familiei domneşti, Cantacuzenul întîmpină o mai vie împotrivire. Chiajna îşi cîştigase apărători chiar în sînul saraiului împărătesc; solul ei cercase mai din vreme Porţile şi mituise pe mai mulţi

din înalţii dregători. De aceea şi noul sultan Selim, nevoind să strice voia niciunuia din ai săi puternici viziri, hărăzi lui Mahomet Socoli carte de Mazilie pentru Pătru Vodă Şchiopul şi, totdeodată, lui Sinan şi lui Mustafa, apărători vînduţi ai neamului Mirceoaiei, le dărui firman de domnie pentru Alexandru, al doilea fecior al Chiajnei.

Tot Chiajna era mai tare! Ingîmfată d'această nouă biruinţă, ea socoti vremea numai bună pentru o nouă şi desăvîrşită lovire asupra boierilor răzvrătitori; urmînd dar pilda de curînd dată de către Domnul Moldovei, Alexandru Lăpuşneanu, ea adună la un ospăţ pe Radu, logofătul din Drăgoeşti, pe Mihnea din Bădeni, feciorul lui Udrişte Vistierul, pe Toader dela Bucov, pe Vladul Caplei, pe Pătraşcu, pe Calotă, pe Stan, feciorul Drăguleţului, pe Radu stolnicul din Boldeşti, şi le tăie capetele. Indată apoi porunci se trămiseră la banul din Craiova, la ispravnici şi la vătaşii de plaiuri ca să prinză, ori morţi ori cu zile, pe mulţi alţi boiarini de price, printre cari era socotit şi Radu, feciorul vornicului Socol de peste Olt.

Cu aceste împrejurări se petrecuse cîtăva vreme; lunile vesele ale verii fugise, luînd cu sine jocurile pe verdeaţă şi plimbările noaptea pe lună, şi acea mulţumire sufletească ce naşte din razele mai călduroase ale soarelui, din mirosul bălsămit al pajiştei înflorite, din miile de nepreţuite daruri ale rodirii.

Omul, ca firea, zîmbeşte cu soarele, se întunecă cu norii, s'alină cu seninul, se turbură cu furtuna; fieşce schimbare a naturii are un răsunet în inima sa; fieşce frunză

ce cade îngălbenită toamna lasă un dor în sufletu-i întristat.

Aşa şi Radu cu Ancuţa, înstrăinaţi de lume, d'ale ei veselii, dar nu şi d'a sa răutate, trăiau acum într'a lor cetăţuie pustie, purtînd dorul frumoaselor zile trecute şi mîngîindu-se cu nădejdea primăverilor viitoare.

E tristă şi urîtă iarna la ţară, cînd crivăţul viforos urlă preste cîmpii, cînd norii sau ceaţa întunecă cerul, cînd ploile reci desfundă pămîntul, cînd ţarina-i goală şi năpustită, dumbrava uscată şi plugarul trîndav. Apoi, în lungile nopţi de iarnă, ce întunecime plină de groază! ce de şoapte fioroase! Vîntul vîjie şi geme ca nişte jalnice glasuri ce plîng din depărtare; ploaia izbeşte cu o întărîtată stăruire în pereţii şi în ferestrele casei; oblonul se cletină şi scîrţie pe ţîţînele-i ruginite; focul bubuie şi trosneşte în cămin, şi uneori o pasăre de noapte, gonită din adăpostul ei de o suflare mai vis·oloasă a crivăţului, îşi ia zborul, scoţînd un ţipăt sfîşietor şi tînguios. Intr'acele văietări ale firii, mintea de sineşi se porneşte pe cugetări mîhnicioase; închipuirea-şi plăzmueşte vedenii cobitoare, şi tot ce e mai trist în viaţă, toate răstriştele trecute, toate temerile viitorului se răsfrîng, ca umbre sîngerate, în oglinda întunecată a inimii.

Intr'una din acele seri furtunoase, Radu şedea cu Ancuţa, amîndoi tăcuţi şi duşi pe gînduri; un foc de surcele vîpăia pe vatră, revărsînd o lumină roşatică în chilie; d'alungul zidului se'ntindea un pat acoperit cu velinţe vărgate de ţară; d'asupra era o mescioară albă, rătundă, şi alături o laviţă

îngustă de lemn pe care ei şedeau; dar în părete strălucea o bogată icoană îmbrăcată cu argint. Pe dînsa era înfăţişat, cu asprul condei al zugravilor strămoşeşti, chipul Maicii Domnului, ţinînd sfîntul său prunc pe braţul cel stîng. Luciul înnegrit al văpselilor, trăsurile uriaşe şi nemlădiite ale obrazelor, feţele lor îngălbinite, ochii lor mari şi întunecaţi, însfîrşit acel cerc de lumină ce le împresura la un ceas aşa înnoptat făcea să nască în inimă o sfieaţă şi cuvioasă îngrijare. Privirea Ancuţei se aţintise cu smerenie d'asupra icoanei, iar tînărul Socol, în sufletul căruia se deşteptau acum, una după alta, toate nenorocirile vieţii sale trecute, tresări ca d'un fior, îşi lăsă fruntea pe mînă şi, cu glas obidit, întrerupse tăcerea:

— Dragă Ancuţo, — zise el, — vezi tu această sfîntă icoană? Ea în veci a fost martură la răstriştile casei noastre; cu dînsa am împărţit toate mîhnirile mele.... Odinioară nişte ciobani, ce păşteau turmele noastre de oi departe, în munţii Vîlcei, au găsit-o, zice, într'o veche tulpină de stejar, ş'au adus-o la tatăl meu. El, sărmanul, o priimi ca o veste bună, ca un semn de noroc; dar chiar în ziua aceia, silit de duşmani să-şi lase casa, pe o groaznică vreme de furtună, el apucă drumul pribegiei şi muri pe ţărmuri depărtate.... Ţărîna să-i fie uşoară!.... Rămăsesem, cu mama, doi copii, — o surioară şi eu — hrăniţi la masa străinilor; dar acei oameni fără de milă la care bietul tata ne lăsase, crezîndu-i că-i sînt prietini, îndată ce veni ştire despre moartea lui, ne opriră mult-puţină stare cîtă mai aveam şi ne goniră de pe pragul lor, săraci şi despuieţi. Din toate averile noastre, ei ne lăsară nu-

mai această icoană ce, în nelegiuita lor credință, n'avea nici un preț... Ce poate face o biată muiere singură, departe de țara, de rudele ei, cu doi copii pe brațe?... Eram încă tînăr de ani, p'atuncea, dar vîrsta nu mi-a cruțat nici o amărăciune!... Pe biată mama o văzui zăcînd, în luptă cu boala și mai vîrtos cu frica d'a ne lăsa fără sprijin pe lume; în sfîrșit, biruită d'atîtea suferințe, într'o noapte îngrozitoare ca aceasta, își dete, sărmana maică, sufletul. Eram în genunchi la patul ei de moarte și în față-mi lucea tot icoana aceasta...!

O viforoasă șuerătură a vîntului, ce cletină cu vuiet învelitoarea și ușile turnului, îi curmă povestirea. Ancuța se strînse mai aproape de dînsul; amîndoi își făcură semnul crucii și Radu urmă:

— Apoi mai trecu vreme și soră-mea ajunse în floarea tinereței; blîndă și gingașă copilă! începusem să aflu într'însa o inimă ce'mpărtășea și mîngîia a mea jale din vremi adunată... Dar într'o zi, — vezi cît îmi era ursita de dușmană! — mă dusesem cu alți tineri să ne încercăm, în cîmpie, la jocuri de arme; eram în Ardeal și tovarășii ce mă chemase la acea sărbătoare erau, cei mai mulți, feciori de nemeși unguri... Unul dintr' înșii (iadul să-i muncească sufletul de trădător!) răpi în lipsă-mi pe scumpa mea surioară și fugi cu dînsa. Cînd mă întorsei seara acasă, pretutindeni era întuneric; furtuna urla cu turbare. Chemai! dar nu-mi răspunse nimeni. La lumina unui fulger, văzui odaia pustie și în față-mi lucea tot icoana aceasta...

Ușa chiliei se deschise cu zgomot și Bănică intră răpede și speriat.

— Stăpîne, — zise el — o ceată de oameni ne-a înconjurat toată curtea. Nu știu, hoți fi-vor, sau alți făcători de rele? dar, după numărul și armele lor, nu s'arată să fie cu vre-un cuget curat.

Un glas s'auzi strigînd d'afară:

— Deschideți poarta la oamenii domniei!

Bănică se plecă pe fereastră și răspunse:

— Păsați-vă în cale! N'avem aci loc de găzduit!

Insă Radu vru să-l oprească.

— Ci taci, moș Bănică; or fi călători și i-a apucat noaptea pe drum. Nu voi, cît îi de săracă, să-mi fie casa închisă la cei nevoiași. Mergi de le deschide.

El încă bine nu sfîrșise și un glonț de săneață reteză păretele de lîngă fereastră. Atunci s'auzi o larmă de oameni ce spărgeau porțile și năvăleau cu grămada în curte. Radu scoase al său paloș și sluga puse mîna pe o pușcă.

— Acum, fătul meu, ori cu viața, ori cu moartea! Domnul să ne ajute! — spuse bătrînul Bănică.

Tîlharii într'această vreme, ca să-și facă lumină în curte, dedese foc la șira de paie ce zbura cu flacări spulberate de vînt; ei sparseră portița chindiei și se urcau unul după altul pe scara învîrtită. Bănică trase cu pușca și răsturnă pe cel din frunte, dar o mulțime de panduri bănești, călcînd peste trupul tovarășului mort, se răpeziră cu săbiile goale asupra lui și bătrînul slujitor căzu înjunghiat pe pragul ușii.

Ancuța sta îngenunchiată dinaintea icoanei. Ostașii năvăliră în chilie, zbierînd cu turbare:

— Pe dînsul copii! dați de tot!

Paloşul Radului zbură un minut, făcînd roată împrejuru-i, dar săbiile şi lăncile îl înconjurau. Străpuns de toate părţile, arma îi pică din mînă şi el căzu mort la pămînt. Groaznic fu ţipătul Ancuţei, cînd ea se aruncă preste trupul sfîşiat al iubitului ei!

Un nor de fum umplu chilia; vîlvori de foc eşeau pe gura vetrei şi grinzile trosneau, scăpărînd ţăndări înflăcărate. Atunci icoana cea mare căzu din părete cu un răsunet lung şi tînguios!

Vîntul aruncase paie aprinse pe învelitoare şi focul încinsese de toate părţile turnul. Pandurii se îmbrînceau şi se rostogoleau pe scară, cu ţipete şi cu zgomot, căutînd să scape din primejdia pojarului; ei fugeau care încotro găsea loc de fugă.

Toată noaptea arse chindia lui Socol; în murgul zorilor o şiră de scîntei încununa a sa creastă, care şi ele se stinseră una după alta. Cîteva zile însă mai în urmă, clădirea surpată încă fumega.

## IV

### Pustnica

După ce Poarta turcească mazili din domnia Ţării Romîneşti pe Pătru Şchiopul, acest domnesc cocon, adus în Ţarigrad, fuse pus în lanţuri şi trămis surghiun la cetatea Conia din Anadol; dar maică-sa îngrijată alergase curînd în urma lui şi, cu mînile pline de aur, ceruse înapoi pe fiiul ei cel robit. Patruzeci mii galbeni (afară de tot atîţia ce adusese drept haraci al ţării), împărţiţi pe la viziri şi pe la curtenii de toată mîna, scăpară zilele ameninţate ale lui Pătru; dar un lucru mai ales întoarse spre dînsul voia

veghiată a Sultanului, adică mărinimoasa predare a unei comori de o sută treizeci mii galbeni, care se dovedise adunați și puși la păstrare de neamul domnesc al Țării Romînești. Impăratul se milostivi și hărăzi zece mii dintr'înșii bătrînei Doamne; iar pe coconul ei îl opri în Țarigrad cu leafă din haznaua împărătească și preste cîteva luni îi mai adăogi și douăzeci aspri tain pe zi.

Cu atîta însă nu se mulțumea Chiajna; avînd un fiu pe scaun, ea sîrgui să-i agonisească și celuilalt domnia vecină a Moldovei, de care se folosea pe acele vremi un Ioan Vodă, venetic armean, pururea învrăjbit cu Turcii; drept aceia, nu puțin lucra dînsa la pîra și la osînda lui Ioan Vodă. In sfîrșit, la anul 1574, ea izbuti, prin uneltirile sale, să scoată carte de mazilie Domnului moldovenesc și'n locu-i să se orînduiască fiul ei Pătru, care și purcese din Țarigrad însoțit de oaste turcească.

Din partea sa, Ioan Vodă nu priimi voios ca să se lepede de domnie, ci, adunîndu-și boierii și țara, le ceru jurămînt statornic ca să se lupte și să moară împreună cu dînsul și, începînd atunci gătirile de bătălie, trămise să poftească cu leafă pe Cazaci ca să-i vină întru ajutor; iar aceștia, cum îs războinici și în veci gata a se amestecare în tot felul de vrăjbi și de sfădiri, se adunară o miie două sute de oameni și veniră la dînsul.

Dincoace de Milcov, aflînd de neprietenească priimire ce au să facă Moldovenii frățină-său, Alexandru Vodă își strînse și el oștirea și se găti a purcede spre Moldova, în întîmpinarea lui Pătru. Pe de altă parte Doamna Chiajna, temîndu-se într'așa priincioase împrejurări, de vre-o izbucnire pro-

tivnică în ţara Oltului, unde în veci clocotea o duşmănie ascunsă asupra neamului domnesc, hotărî să dea însăşi o raită prin oraşele olteneşti, ca să îngrozească pe cutezători şi s'amăgească cu măguliri pe cei cu bunăvoie.

Ea trecu răpede prin Slatina, prin Caracal, prin Craiova şi găsi mai pretutindeni casele boiereşti pustiite; cari nu pierise de sabia slujitorilor domneşti fugise în pribegie[1]); moşnenii ce mai rămăsese, împreună cu opinca, răbdau păsul ţării şi nici măcar aduseră jeluiri Doamnei. Ce-i bună Romînului jeluirea, cînd urechea ce-l ascultă e tot una cu mîna ce-l apasă? Tace pînă ce Dumnezeu prinde într'o zi milă de dînsul, ori pînă ce însuşi se îneacă cu răbdarea şi atunci îşi face singur dreptate.

Chiajna-şi urmă dar în ticnă calea spre Cerneţi şi spre Ruşava. Ea călătorea într'un rădvan, care pe atunci era o largă cutie de lemn văpsit, scobită rotund şi aşezată, fără arcuri, pe un dric cu patru roate ferecate. Opt telegari înhămaţi ungureşte, d'alungul, cu şleauri de curea, subţiri şi întinse, purtau trăsura mai uşor ca vîntul. Erau tot căluşei rotunzi de Dobrogea şi bahmeţi[2]) zbîrliţi de Bugeac, aleşi tot pătrărei şi cincărei negri la păr ca pana corbului, cu coadele lungi, cu coamele răsfirate, cu nara în vînt, fugari neobosiţi ce abia atingeau, în buiestru, cu copita de ţărînă. Doi surugii flăcăiandri, cu mintene numai găitane, cu căciula moţată de oaie p'o ureche, cu mîneci albe, largi şi suflecate, îi mînau din călărie, săltînd uşor

1) Pe atunci se afla fugit tocmai în Spania un Nicolae Basarab, cum se vede în *Mag. Ung.*

2) Caii de Bugiac se numesc astfel în balade.

pe șele, chiuind vesel din gură și plesnind din bicele lor ce se împleteceau pe d'asupra capetelor, ca mii de șerpi încovoioși.

Astfel zbura în cale doamna Chiajna, prin codrii din apusul Craiovei și începuse a înnopta cînd trăsura-i scoborî într'o luncă unde, printre carpeni stufoși, printre des aluniș, se strecurau apele gălbinatece ale unui rîu; naintașii trecuse apa prin vad, cînd, deodată, opintindu-se în loc, începură a sforăi; ceilalți cai le urmară pilda și într'un minut toate hamurile se 'ncurcase; bahmeții se răsfirau în dezghinuri, săreau în două picioare, nechezînd speriați, cu urechea dreaptă, cu coama zbîrlită, nesupuși frîului, neascultători glasului, stau încordați și nu voiau să ia din loc.

— Dar ce, măre, să mai fie și asta? — strigau unii din drumeți, nencercați la seama cailor. — Or că strechia a dat într'înșii?

— Ba așa-s bahmeții dela noi, — răspunse cu mîndrie un bătrîn lipcan tătar din Bugeac; — au sămînță de Misir, și calul dela Misir miroase de departe unde-i vre-un zid părăsit, și sforăie a pustiu, nechează ca de groaza morții.

Intr'adevăr, pe malul învecinat, printre desișul mărunt al unui zăvoi de copăcei, se înălța pe albăstreala întunecată a cerului un părete îngust și negru, cu muchea surpată, cu laturile crăpate, fioros și cobitor ca urma unui păcat în amurgul conștiinței. Zgomotul alaiului domnesc deșteptase bufnițele și liliecii, cari, din crestăturile vechii zidiri, zburau filfăind în toate părțile, cu țipete ascuțite.

— Cruce ajută! — șoptiră slujitorii între sine, cătînd să descurce hamurile cailor, —

Ce dărîmături să fie astea? Iar vre-o mănăstire pîngărită de păgîni, arde-i-ar focul!... Ce ştii?...

— Ba-i, pare-mi-se, chiar chindia lui Socol, care au ars-o, mai anii trecuţi, pandurii, cînd au ucis şi pe Radu, feciorul lui... Aşa-i; vorbă e? ia, tocmai aci era, în lunca Motrului. — Ci-că, măre, c'a treia zi după ce a dat clădirea pojarului, a eşit noaptea din pimniţi adînci o stafie c'o icoană mare săpată în piept şi a apucat ţipînd în patru părţi, de unde suflă patru vînturi, şi la răsărit, şi la miezul-zilei, şi la soare-apune ş'apoi şi-a ales cale spre steaua nopţii, şi s'a dus, măre, s'a dus tot în colo, în fundul iernii, unde-s troienii de ninsoare ca munţii...

— Vezi d'aia nu s'a mai pomenit d'atunci să fie oameni cu şederea pe locurile acestea! Au băjenărit toţi rumînii de spaimă!

— Auzi, măre bădiţă! — adăogiră cu mirare ascultătorii şi, fiindcă în vremea povestirii hamurile se aşezase în bună orînduială, slujitorii apucară caii de dîrlog, îi trecură, făcîndu-şi crucea, pe dinaintea dărîmăturilor, şi-apoi surugiii, plesnind din bice, strigară cu glas ascuţit: „I! hai să meargă! ! !“ — şi toată ceata în goana mare porni înainte.

De auzise Chiajna ceiace se vorbise, cine poate şti? Destul e că chipu-i rămase neclintit, fruntea-i tot încreţită, ochirea-i tot straşnică, dinţi-i tot încleştaţi.

La Cerneţi, la Ruşava, ş'apoi la Tîrgu-Jiiului, cercetările sale avură acelaşi sfîrşit; pretutindeni ea găsi o aromire nepăsătoare din acelea ce zic: „Să n'aibi teamă“ şi adesea ascund un jăratec. Se îndreptă apoi spre Vîlcea, ca de acolo să se 'ntoarcă, pe

sub muscele, la locul unde se adunase la tabără fiii săi.

Drumul ce merge prin munți, din Gorj spre Rîmnicul-Vîlcei, la depărtare cu vreo două ceasuri de acest oraș, apucă d'alungul printr'o vale largă, prin care curge, pe o îngustă matcă așternută cu pietriș gros, pîrîul numit Otăsăul[1]). Ai zice că apele sale limpezii se joacă cu veselie în răsfățate încovoieturi, uneori strecurîndu-se binișor prin iarba deasă și măruntă a luncii, alteori alergînd cu pripă d'a curmezișul văii dela un mal pînă la altul, ca suveica pe iețele războiului. D'a stînga rîului sînt dealuri pe care cresc amestecați brazi și paltini, frasini și mesteacăni; de cealaltă parte munți cu înalte piscuri își arată coastele lor aprige, rîpoase și surpate, ce se destind ca un vechi părete de uriași, mîncat de umezeală și de putregai.

Intr'o seară luna, înaintînd liniștit pe din dosul acelor negre vîrfuri sfărîmate, întuneca cu umbrele lor prelungite adînca vale și-apoi iar, uneori scăpînd printre surpături, razele ei sticleau, ca pietre scumpe, pe valurile pripite și colcotoase ale micului pîrîu.

Era liniște pretutindeni cînd începu a răsuna, cu un vuiet depărtat, treapătul cailor ce purtau și însoțeau rădvanul Doamnei Chiajna.

Un lipcan alerga înainte ca să cerce drumul și să deschiză calea; calul său, ce în goana mare se așternea drumului ca suflarea de vînt pe iarba de pe cîmp, fugea scă-

1) Acolo s'a zidit mai pe urmă, în vale, *Mănăstirea dintr'un lemn* și, sus pe munți, Schitul *Surpatele*.

părînd din copită şi, pe tot minutul, muindu-şi gleznele în valuri, străbătea matca şerpuită a Otăsăului. Deodată, la un mal, agerul dobitoc se opri sforăind; iar călăreţul, auzind în preajmă-i un geamăt slab şi sfîrşit, zări sub o rază trecătoare a lunii chipul sau mai bine umbra unei fiinţe albe şi uscate ce zăcea azvîrlită pe malul verde al rîuleţului. Trupul ei despuiat, ce abia-l înveleau nişte ţoale sfîşiate, părea zdrobit; mînile şi picioarele-i slabe şi lîncede, căutînd poate în răcoarea rîului ceva înviere, pluteau pe d'asupra apei ca frunze 'ngălbinite de toamnă; capu-i obosit căzuse pe pietrişul din matcă şi pletele-i răsfirate se scăldau, furate de valuri.

Aprodul gonaci se opri dinaintea acelei iezme ce semăna mai mult cu un morman de oase, şi îndată în urmă-i sosi tot alaiul domnesc. Toată gloata drumeţilor, pînă chiar şi Doamna, se coborîră din rădvan şi de pe cai şi se apropiară de locul unde se afla nenorocita fiinţă; toţi, făcîndu-şi cruce, priveau cu o miloasă spaimă acel trup sfărîmat, în care suflarea semăna cu cea din urmă vîpăiere a candelei ce se stinge. Iar ea, dinaintea unei aşa zgomotoase adunări, deschise încetinel plioapele sale afundate: ochii ei mari şi holbaţi se sticliră, cu o nespusă durere, către malul drept al văicelei, şi trupu-i întreg, prin nişte uşoare tresăriturî ale nervilor, părea c'ar vrea, c'ar cere să se tragă spre un loc dorit.

Acel loc era o măgură verde cu muchea lată şi rotundă, pe care crescuse din veacuri depărtate un bătrîn stejar, sub al cărui lat frunziş se umbrea tot dealul; nu departe de dînsul, un plop străbun îşi înălţase spre nori creştetul semeţ. Amîndoi, ca doi fraţi săr-

mani şi năpustiţi, crescuse singuratici p'acel costiş; amîndoi de mari de veacuri se luptase 'mpreună cu criveţele şi cu vijeliile; amîndoi în sute de rînduri scuturase împreună, cînd vesela frunză, cînd trista zăpadă; amîndoi se unise ca să fie, în pustiu, lăcaş milostiv al paserilor cerului, umbrar răcoritor al turmelor zăbuşite, adăpost binecuvîntat al călătorului obosit!

Spre dînşii acum se îndrepta stăruita dorinţă, suspinul cel din urmă al neputincioasei acele fiinţe.

Un om o luă dar în braţe, şi ceilalţi toţi îl urmară, suind dealul în faţa vechiului stejar; dar cu cît mai mult se apropiau, o zare de lumină neobicinuită, care sub razele lunii creştea ca un luceafăr albicios, ca o pară de foc luminoasă, părea că ese din sînul bătrînei tulpine. O sfîntă groază coprinsese toate inimile; dar împinşi ca de o putere căria nu-i puteau sta împotrivă, ei înaintau uimiţi de raza lucioasă ce-i trăgea spre sine şi le sorbea vederile. Cînd ajunseră pe muchea măgurei, drept în faţa stejarului, toate în preajmă erau scăldate în lumină, toate străluceau ca într'o senină vîlvoare; iar în tulpina găunoasă a copaciului, împresurată de raze argintii, domnea, ca 'ntr'un cerc de slavă cerească, chipul înnegrit al Maicii Domnului, ţinînd în braţu-i stîng pe mîntuitorul său Prunc.

— Maică Preacurată! — strigă atunci pustnica ce'n faţa icoanei părea că-şi dobîndise un viers ce suna mai tare, mai dulce decît glasurile omeneşti, — Maică Preacurată! Maică fără pată! Tu, care ai încercat numai durerile inimilor lumeşti şi care pînă acum nu te-ai îndurat a-mi ierta cîteva zile răsi-

pite în dezmierdările vieţii! Tu, care ai privit fără jale sfîşierile inimii mele, cînd singuru-mi p'această lume şi mult iubitu-mi sprijin a căzut jertfă sub mîna mohorîtă a ucigaşilor! Tu, care m'ai călăuzit prin poteci spinoase, pe sloiuri, de ghiaţă cînd, cu sfînta-ţi icoană în braţe, am colindat aiurind plaiurile şi cîmpiile! Tu, care m'ai adus sub această sfinţită tulpină, într'acest sălbatic sălaş de pustnicie, în care sufletu-mi dăulat şi zdrobit de răstrişte în zadar cată odihna şi pururea, ca o milostenie, îţi cere scurtarea ticăitelor mele zile! Tu, deci, care şi de am păcătuit, şi de am fost culpeşă ţie, m'ai osîndit după mulţimea vinilor mele. Acum, cerească stăpînă, inima îmi spune că înduratu-te-ai în sfîrşit de mine şi ai apropiat ceasul dorului meu!... Acum dar mă'nchin la poalele tale cu jeluiri, cu rugăminte, cu lăcrimări, nu doară ca să-mi cei vre-o cerească răsplată, — căci ce va fi partea mea, dincolo de zburd'această lume e în sînul tău ş'al Domnului şi cu voioasă bucurie îl voi priimi!... — ci, Maică milostivă, tu care ai fost mumă ş'ai pătimit de păsul fiiului tău, fie-ţi milă şi îmblînzeşte, alină şi spală orice duh de mînie, în inima mumei ce m'a purtat pre mine, nevrednica, în sînul ei şi la picioarele căria mă plec acum, ca şi dînsa, cu milostivire ca tine, să uite greşalele nesocotitei sale fiice!... In ceasul acesta, care e al meu cel din urmă, iartă-mă, maică, deşi mult ţi-am greşit eu ţie în viaţă! iartă-mă, căci cu amarnice dureri am ispăşit, vai! şi eu, păcătoasa-mi rătăcire!...

Rostind cu o cucerită şi'nfocată căinţă aceste din urmă cuvinte, sărmana pustnică

se prăvălise cu fruntea în ţărînă dinaintea Doamnei Chiajne.

Acea vedenie strălucitoare a unei sfinte icoane în mijlocul nopţii ş'al pustietăţii, acea dureroasă destăinuire a unei aşa jalnice soarte, acel glas proorocesc ce vestea moartea vecină a fiicei sale făcură să clipească sub geana încruntată a Chiajnei o umbră de îndurare; dar freamătul milei nu se coborîse încă pînă în inima-i oţelită, cînd deodată un nor răpede şi negru trecu cobitor peste faţa lunii. Lumina icoanei d'odată se stinse şi întunericul se răspîndi jur împrejur.

Cumplita mumă se 'ntoarse atunci cu o fieroasă iuţeală şi grăbind pasul spre vălcea, strigă c'un glas aspru : — „Nainte copii." — Vinovatul împietrit în rele fuge chiar şi de umbra mustrării. Intr'o clipă Chiajna se suise'n rădvan şi tovarăşii ei, înfioraţi de sunetul oţelit al glasului ei, ajunsese departe, gonind în urmă rădvanului, cînd începură să simţă mustrarea în cugetele lor, biruite de ne'mblînzita lor stăpînă.

. . . . . .

In valea Otăsăului cîteva slabe suspine, pierdute printre şuerătura frunzelor ce se legănau în adierea dimineţii, dovediră suferinţele cele din urmă ale nenorocitei pustnice. Muritoarele despuieri ale domniţei Ancuţe, căzute chiar la poalele sfintei icoane, în sălbatica chilie ce-şi găsise ea, în scorburea străbunului stejar, fură acoperite de frunzele ce le spulberă crivăţul de toamnă.

. . . . . .

Mulţi ani în urmă ciobanii găsiră tot acolo icoana Maicii Domnului, ce se zice a fi una din cele şapte de Luca Evanghelistul zugrăvite, şi chiar în tulpina bătrînului copaci ei scobiră bisericuţa cea veche a mănăstirii zisă „dintr'un lemn“ [1]).

* * *

Pe cînd Doamna Chiajna îşi urma ispititoarea colindă preste Olt şi prin ţara de sus, tinerii ei feciori domneşti, însoţiţi, unul de oaste pămînteană şi de ajutorinţe ungureşti, altul de Turcii ce i se dase ca să-l aşeze pe scaunul năzuit al Moldovei, se întîmpinase în ocolul Focşanilor şi se lăsase cu taberile lor amestecate la satul Săpăţeni pe lunca înfrăţitoare a Milcovului. Doamna mumă îi ajunse acolo, purtînd în sufletu-i smăcinat o îngrijată presimţire care, sub aspra-i fălnicie, se vădea printr'un neastîmpăr fioros. Ea căta în zadar să-şi potolească neodihna cu nădejdea isprăvilor viitoare; oştirile împrejuru-i, multe şi veghiate, i se păreau molatice şi nevoioase. Un neîncetat susur de tainică trădare îi şoptea la auz; mintea-i se muncea cu tot felul de bănuieli. Ziua ea colinda fără repaos tabăra, vrînd să încerce credinţa ostaşilor, să învie, ca odinioară, bărbăţia în inimile lor; dar iazma neîncrederii o urmărea pretutindeni şi viersul îmbolditor îi pierea pe buză; apoi iar în tăcerea nopţii, în veci deşteaptă şi fră-

1) Tradiţiunea zice că icoana cea mare dela Mănăstirea dintr'un lemn a fost de mai multe ori mutată şi s'a întors singură la locul unde era clădită mănăstirea.

mîntată de griji, ea trăgea cu urechea la strigările prelungite ale strejilor depărtate şi adesea, coprinsă de o nedomirită temere, alerga să pîndească la perdeaua corturilor, unde se odihneau, în visuri de izbîndă, fiii săi, uneltele nesăţioasei sale mîndrii.

Din potrivă aceşti doi tineri, bizuindu-se cu încredere pe reazimul lor ostăşesc, pe părtinirea soartei şi pe toate voioasele închipuiri ale juneţei lor, petreceau zilele în vesele ospeţe, benchetuind cu boiarii şi purtătorii oştii lor şi gata a purcede asupra lui Ioan Vodă, dacă nu i-ar fi amînat din zi în zi îngrijatele presimţiri ale Doamnei mumei lor.

Intr'astfel de felurite aplecări se afla tabăra frăţească a fiilor lui Mircea, cînd sosi ştirea cum că boierii moldoveni, temători a se vedea pe viitor înstrăinaţi de la mila noului Domn, ar fi hotărît să părăsească relei sale soarte pe vechiul lor stăpînitor şi are să vină, mînaţi de Dumbravă vornicul, ca să se închine lui Pătru Voevod. Această veste umplu tabăra de bucurie ; cu nădejdea viitoarei împăciuiri, strejile se rădicară, vegherea se desfiinţă, caii se sloboziră la păşune, armele se aşezară în snopi; toate se pregăteau pentru o obştească înfrăţire. Doamna Chiajna însă, care nu privise cu suflet liniştit acea nesocotită răsipire a tutulor mijloacelor de o grabnică apărare, cu cât se apropiau Moldovenii, mai cu dinadinsul stăruia ca tinerii Domni să se ţină în laturi cu bună şi zdravănă pază.

Norocul lor voi ca, înduplecaţi de nepregetata rugăciune a mumei lor, dorinţa aceştia să fie împlinită şi ca dînşii amîndoi să lipsească din cortul lor, în ceasul cînd Mol-

dovenii se iviră dinaintea taberei muntenești.

Intr'adevăr, Dumbravă vornicul descălică în fața șatrei domnești, însoțit d'o gloată năprasnică de boieri și de slujitori, purtînd nu veșminte de sărbătoare, nici zîmbetul smerit al supunerii, ci podoaba oțelită a unei zile de harță și semeața căutătură a unei biruințe lesnicioase.

Osebit de aceia se zărea în depărtare oștiri numeroase care, după caii lor mărunței și păroși, după largii lor șalvari roșii, după chiverile lor țuguiete, după cântările lor prelungite și după naltele lor sulițe ce luceau la soare ca spicurile pe holdă, lesne se cunoșteau că sînt pîlcurile de Cazaci, venite sub povățuirea lui Sfirski, în ajutorul lui Ion Vodă.

Chiajna, care într'această grea prilejire știuse a întipări pe chipu-i fățarnic o senină și rece mîndrie, adăsta pe boierii moldoveni într'un falnic cort rotat de covor alb, cusut cu fir și legat jur împrejur cu țăruși poleiți.

Dumbravă vornicul intră în fruntea tovarășilor săi; el era un voinic nalt și spătos, purtând o țurcă de blană flocoasă ce ascundea capu-i ras, din creștetul căruia o singură șuviță de păr atîrna în jos pe ceafa-i lată și vînoasă; era îmbrăcat cu un mintean de urs lățos și 'ncins cu o curea, de care sta aninată o ghioagă năstrujită cu dinți de fier, adevărat baltag de uriaș:

— Unde-s puii de năpîrcă?... — strigă el cu glas răgușit, intrînd în cort cu mîna în șold. — Le-a sosit ceasul pieirii! halal di ei, fîrtați!

— Pare-mi-se că'n beție-ți ai pierdut cum-

pătul vorbei, jupan vornice, — rosti Doamna înstrunîndu-şi mînia — ori pe semne c'ai mintea ca de prunc într'atîta trupeşie ?

— Taci, muiere; nu bîrfi! — răspunse Dumbravă, — nu doară c'aţi socoti voi că-i Moldova ţară di jac, să ni gioace ca pi urs o mişa pripăşită pi la Munteni şi doi feciori di lele fărmecaţi, doi lîngăi nătîngi ce li pute botu a lapte? ... N'avem noi nevoie di domn Muntean. Munteanul îi om viclean: nu-i ca Moldoveanul ortoman, şi dănos la mînă şi la suflet falos... Hai! voinici, drăguţii mei, daţi năvală di mi-i prindeţi şi mi-i legaţi colea cot la cot să-i ducem poclon lui Ioniţă Vodă, ca doi berbecei di Armindean! [1])

— Cîni neruşinaţi, liftă rea!... — strigă Chiajna, spumegînd de turbare ; dar Dumbravă nu-i dete vreme să urmeze zadarnicele-i sudălmi ci, desprinzînd ghioaga de la brîu, o 'nvîrti de cîteva ori cu braţu-i vîrtos ş'apoi, glăsuind un groaznic blăstem, o azvîrli drept în capul înfuriatei Doamne.

Chiajna căzu răsturnată pe spate ş'atunci îndată, cu ochii sîngeraţi, cu fălcile căscate, încercă să se ridice în genunchi, să se sprijine pe palme, să rostească un cuvînt; dar abia putu să-i iasă din gîtleju-i năbuşit vorbele : „Domnii! feciorii mei!" — ş'o înecă sîngele ce curgea şiroaie din tot capu-i găurit de ţinte. Trupu-i se zvîrcoli cu scrîşniri de dinţi, săltă încă de cîteva ori, se rostogoli cu creştetul în ţărînă, se zgîrci şi se întinse în cîteva încordături dureroase, ş'apoi căzu înţepenit într'o baltă de sînge.

In vremea aceasta Moldovenii şi Cazacii deteră jaf taberii romîneşti; fugeau Munte-

1) Sărbătoarea de la 1 Mai.

nii care unde putea. Alexandru Vodă nimeri să scape la cetatea de Floci ; Pătru se opri din fugă la Brăila. Ion Vodă intră în Țara Romînească și făcu Domn pe un Vintilă; dar peste cîteva luni, soarta se schimbă. Ion Vodă muri robit la Turci; Alexandru își dobîndi iarăși tronul și Pătru Șchiopul domni la Moldova lăudat și iubit de toată obștea.

Bucureşti, 1860.

Notă. *La 1860, cînd a fost scrisă această nuvelă, informațiile istorice erau foarte incomplete și mult mai puțin exacte decît astăzi. De aceia Odobescu face cîteva erori de date și de fapte :*

Mircea Ciobanul *este fiul lui* Radu cel Mare *(1496—1508), nu al lui* Mihnea cel Rău *(1508—1510). Apoi* Petru Șchiopul *nu este fiul lui Mircea Ciobanul, ci al altui* Mircea *care era fiul lui* Mihnea cel Rău. *E adevărat că Mircea Ciobanul a avut un fiu cu numele de Petru, care a domnit între 1559 și 1568. Acesta este însă* Petru cel Tînăr, *nu Petru Șchiopul. In sfîrșit, lupta de care e vorba la pag. 18, a avut loc la* Șerpătești, *nu la* Șerbănești.

# Cînticele poporane

## In raport cu țara, istoria și datinele Romînilor

Influența poeziei poporane asupra literaturii culte și valoarea propriu zisă a producțiunii literare poporane sînt fenomene care încep să fie studiate pe la sfîrșitul secolului al XVIII-lea, mai ales grație romantismului.

In lucrarea sa (tipărită în *Revista Romînă*, vol. I, București, 1861), din care reproducem aici introducerea, Odobescu arată importanța cîntecelor poporane pentru noi, datorită mai ales covîrșitoarei influențe de care se resimt începuturile literaturii noastre culte și, de asemenea, datorită marelui succes de care s'a bucurat colecția de poezii populare publicată de V. Alecsandri (1852—1853).

Pe la sfîrșitul secolului din urmă (1778—1779), un critic și filozof eminent al Germaniei, J. Gottfried Herder, avu frumoasa idee de a aduna și de a publica, traduse pe limba sa, o culegere de cîntice poporane ale deosebitelor națiuni, sub titlul foarte nimerit de *Glasuri ale popoarelor*.

Din toată a sa lucrare, rămasă acum înapoi prin strădarea a mai multor urmași critici și culegători de cîntice naționale, s'au păstrat, ca vrednice de o necontenită laudă, luminoasa inspirațiune ce a îndemnat pe

filozoful german să caute în sînul poeziei poporane caracterul şi amintirile unei naţiuni, şi apoi încă şi acel titlu atît de adînc şi plin de adevăr, *glasuri ale popoarelor!*

— *Glas al poporului* e, cu bună seamă, acea neregulată şi adeseori monotonă poezie, care, transmisă din gură în gură, purtată din secol în secol, păstrează cu simplitate, dar şi cu sînţenie, tradiţiunile şi legendele vechi, care aduce aminte fiilor vitejiile şi suferinţile părinţilor, care, mai colorată în veci decît cronica, ne înfăţişează cu feţe mai vii şi mai felurite viaţa vremilor trecute şi ne pătrunde inima cu toate simţirile ce a încercat o naţiune în frămîntările sale, pe cari istoria ştie mai adesea numai a ni le povesti.

— Tot Herder, în prefaţa acelei publicări, vorbind despre ce a fost poezia în timpurile cele mai antice, despre izvorîrea ei şi despre elementul în care ea trăeşte, ne dă o definiţiune în care se vădeşte toată însemnătatea poeziei poporane; el zice: „Ea vieţuia în urechea poporului, pe buzele şi pe harpele cîntăreţilor de atunci; ea cînta istoria şi felurite întîmplări, tainele şi minunile şi semnele prevestitoare; ea era floarea prin care se caracteriza poporul cu limba şi ţara sa, cu îndeletnicirile şi prejudecăţile, cu patimile şi cu trufiile, cu muzica şi chiar cu sufletul său!“

Dela Herder încoace, mai toate naţiunile Europei, sau prin critici pămînteni, sau prin scriitori străini, şi-au adunat cînticele poporane; din acele felurite colecţiuni, purtînd fiecare stema unei naţionalităţi, nu e de tăgăduit că şi literele şi istoria s'au înavuţit cu noţiuni mai lămurite şi mai drepte despre

caracterul şi despre principiul vital al popoarelor, cu izvoare mai îmbilşugate şi mai sporitoare de o inspiraţiune ce atinge mai de aproape şi mişcă mai cu tărie inimile noastre.

Aceasta ne-o arată şi nemuritorul poet polonez Adam Mickievicz cînd, cu glasul coprins de entuziasm, el face această călduroasă invocaţiune: „Cîntice poporane, voi, sicriu sînt al credinţei, ce legaţi timpurile cele vechi de cele nouă, în voi îşi depune o naţiune trofeele eroilor săi, speranţa cugetărilor şi floarea simţirilor sale. Sicriu plin de sînţenie! Pe tine nici te atinge, nici te sfăramă vre-o lovire, precît poporul tău chiar nu te-a profanat. O cîntic poporan! Tu stai şi păzeşti templul amintirilor naţionale; tu ai aripi şi glas ca de arhangeli, adesea ai şi arme ca dînşii. Flacăra mistuieşte lucrările pensulei, tîlharii jăfuiesc comorile, dar cînticul scapă în veci cu viaţă şi se strecoară printre oameni. Daca sufletele înjosite nu ştiu să-l hrănească cu dor şi cu speranţă, el fuge la munţi, se acaţă de ruine şi de acolo spune din vremile trecute. Tot astfel şi privighetoarea zboară afară dintr'o casă ce a ars şi se opreşte un minut pe învelitoare; dar daca şi învelitoarea se cufundă, atunci pasărea fuge în păduri şi, din mijlocul ruinelor, din mijlocul mormintelor, ea cîntă călătorilor, cu glas răsunător, doina cea din jale!“

Cuvintele acestea din urmă, în care se simte dureroasa mîngîiere ce-şi crease poetul exilat, cîntînd patria sa depărtată şi căzută, ne destăinuesc totdeodată şi una din cele mai solide virtuţi ale poeziei poporane, adică stăruinţa cu care cînticele poporului, lipsite

de toate mijloacele de perpetuare ale literaturilor cultivate, se păstrează necontenit chiar în sînul naţiunilor bîntuite de soartă. In asemenea cazuri însă, caracterul lor oareşicum se preface. Ca o suflare de jale, ca un dor nestins se revarsă asupră-le; în povestirea faptelor celor mai strălucite se strecoară o amarnică zîmbire; un răsunet tînguios se îmbină cu strigătele de veselie şi chiar sărbătorile îşi au lacrimele lor. Dar cît de adîncă fie durerea, cît de mare fie umilinţa, precît încă poporul le simte, poezia veghează la porţile templului unde se păstrează amintirile naţionale. Mai vrednic încă de însemnat e că, atunci, chiar accentele ei devin mai pătrunzătoare. Şi'ntr'adevăr, daca ea este *glasul poporului*, cînd oare glasul scoate-va mai din adîncul inimii răsunetele sale, decît în ceasurile de durere? Care popor cînta-va mai frumos, mai cu foc, mai cu duioşie decît acela ce şi-a pierdut bunurile strămoşeşti, ce cunoaşte gloria şi fericirea numai ca o amintire din trecut, ca o dorinţă, ca o aspiraţiune către viitor?

E în firea omului de a cînta în ceasurile de mîhnire; atunci sufletul e împins de sineşi spre gîndiri poetice; mintea zăreşte natura şi soarta omenească printr'o rază amurgită ce-i ascunde amăruntele banale ale vieţii şi glasul chiar, înmuiat în lacrime, are un nu ştiu ce mlădios care se 'nvoieşte cu dispunerile inimii, şi astfel cîntarea sporeşte.

Nu voim însă a zice că întristarea e singurul izvor de inspiraţiuni poetice; lauda şi mirarea, recunoştinţa facerilor de bine, veselia izbîndei şi a plăcerilor, şi însfîrşit mai toate mişcările sufleteşti îşi au răsunetele

lor prin viersul poeziei. Acea cuvîntare cadenţată, pe care mintea o creează cu măiestrie, în minutele de inspiraţiune, pe care memoria, ajutată de modulaţiunile repeţite ale versului, o păstrează mai cu înlesnire, pe care glasul o rosteşte cu plăcere, desfătîndu-se în armonia ritmului, a fost, învederat, cea dîntîi producţiune a geniului omenesc, stimulat de patimile sufletului.

Să nu ne prinză dar mirarea cînd vedem poezia figurînd în leagănul tutulor literaturilor începînde. Omul a vorbit mai întîi în proză, dar, ca *Burghezul Gentilom* al lui Molière, fără de a cunoaşte puterea prozei; cînd însă a început să-i vină în minte idei vrednice de a fi împărtăşite unui cerc mai lăţit, de a fi transmise generaţiunilor viitoare, pentru acele idei el a inventat o limbă măiestrită, cadenţată, înaltă: aceia a fost *poezia*.

La toate popoarele ea astfel s'a manifestat; astfel s'a urzit pretutindeni poezia poporană, în veci imperfectă în privinţa prosodiei, care de o dată cu dînsa s'a născut, mai adesea semănată cu simplităţi copilăreşti, cu noţiuni greşite, ba uneori şi monstruoase, dar plină de verdeaţă şi de putere, de un parfum de junie ce învie şi întăreşte sufletele.

„Poezia poporană şi curat firească" ne zice Montaigne „are simplităţi şi graţii prin care se poate potrivi cu cea mai însemnată frumuseţe a poeziei desăvîrşite de pre artă." Şi Herder, tot în prefaţa mai sus citată, adaoge: „Aibă chiar un cîntic de *felul* celor bune mai multe greşeli însemnate, greşelile i se pierd, strofele rele se trec cu cîntarea; dar spiritul cînticului, care singur stăpîneşte sufletele, acel spirit e nemuritor şi poartă

mintea înainte. Cînticul nu *se vede* ci *se ascultă*; se ascultă cu urechea sufletului, care nu ştie să numere, să măsoare şi să cumpănească silabele izolate, ci se pătrunde de răsunetul lor general, şi, răpit de dînsul, înoată cu el înainte."

Soarta cînticului poporan nu este aceia a cuvîntului scris. Liber fiu al poporului, încredinţat zburdalnicei memorii, el aleargă din om în om, din secol în secol; fiecare îi adaoge un semn de la sine, o vorbă, un vers, un episod, şi adesea, modificat de pe vremuri, abia-i mai cunoşti origina şi starea primitivă, după ce a trecut sub aşa multe prefaceri. In cazul de faţă poate că, cu părere de rău, vom primi a zice ca Platon că aceasta e un folos; dar însă trebue să mărturisim că cînticul poporan n'ar putea exista fără de libertate, şi că azi, în epoca cînd toate aspiraţiunile geniului literar sînt mai mult sau mai puţin supuse la regule dictate şi urmate din secolii clasici, acea libertate este chiar caracteristica poeziei poporane.

Povestirea naivă a basmelor locale şi a faptelor glorioase sau jalnice ale timpilor trecuţi, simţiminte fragede şi adînci, exprimate cu o nespusă vigoare, descrieri simple dar viu colorate ale vieţii străbune, fraze şi întorsături vîrtoase ce adesea lipsesc în limbile nouă, ziceri bătrîne, rămăşiţe din dialecte stinse, o cadenţă lesnicioasă şi de multe ori monotonă, o versificare liberă şi neînstrunată, ce rar jertfeşte sensul vorbei, iată, spre a ne rezuma, elementele de căpetenie ce alcătuiesc cînturile poporane.

Ţara noastră, ca cele mai multe ţări europene, mai ales cele ce se bucură de o natură măreaţă, şi bogată, şi care au suferit mult în luptele lor pentru neatîrnare, îşi are cînticele sale poporane, casnice şi vitejeşti. Noi într'unele din ele ne vom sili a căuta deslușiri asupra evenimentelor istorice, asupra caracterului intim şi asupra limbii chiar a naţiunii noastre, în deosebitele epoci şi în deosebitele localităţi în care aceste cîntice au izvorît din imaginaţiunea popoarelor. Pentru aceasta, ne vom încerca a preciza, precît se va putea, epoca şi locul compunerii lor.

Vom merge şi prin ţările vecine, cu care Romînii au întreţinut relaţiuni de amicie sau de rivalitate, mai mult sau mai puţin lungi şi intime, spre a cerceta, în cîntările lor poporane, ce datine au schimbat cu noi acele naţiuni apropiate pe ţărmurile Dunării sau pe plaiurile Carpaţilor şi ale Balcanilor şi, repurtînd apoi orice lumină ni se va ivi sau chiar ni se va năluci, la ţara noastră, ne vom cerca într'astfel să lămurim oareşicum vechile noastre datine.

Prin asemenea comparaţiuni vom avea, credem, prilejul a dovedi tainica înfrăţire ce uneşte aceste popoare, care au trăit secoli îndelungaţi, împărtăşind *mai* aceleaşi glorii şi aceleaşi nevoi, resimţind aceleaşi loviri şi cîntînd într'un acord, fiecare pe lira sa naţională, cîntări de acelaş fel! Aşa străbune legăminte poate că încă nu s'au stins cu totul în inima popoarelor, şi ar fi de dorit ca o generoasă impulsiune să înfrăţească în viitor acele naţiuni ce sînt, credem, menite a forma în Europa răsăriteană un stat federal creştin, tare atît prin unirea cît şi prin varietatea chiar a puterilor sale.

# Cîteva ore la Snagov

Intr'o formă agreabilă şi cît se poate mai pe înţelesul tuturor, autorul face în această scriere (tipărită în „Revista Romînă", vol. II, Bucureşti, 1862), un studiu arheologic asupra mănăstirii Snagov, întrebuinţînd calea amintirilor de călătorie.

In partea I-a (*Pînă la Mănăstire*) ne înfăţişează drumul pînă la Snagov; în partea a II-a (*Indoieli asupra ctitoriei*) ne dă o descriere exterioară şi interioară a mănăstirii şi face cîteva consideraţiuni asupra originii sfîntului locaş; în partea a III-a (*O Doamnă rea şi un Domn bun*) interpretează picturile murale ale bisericii şi face un istoric al celor ce figurau ca ctitori în portretele zugrăvite în biserică; în partea a IV-a (*Poezia trecutului şi poezia foamei*) povesteşte între altele uciderea la Snagov, din ordinul stăpînirii, a postelnicului Constantin Cantacuzino, ne dă o listă a egumenilor mănăstirii şi o schiţă bibliografică a ceia ce s'a tipărit în tipografia dela Snagov.

Noi dăm aici partea a doua şi a treia.

## II

### Indoieli asupra Ctitoriei

Intrînd în curtea principală, ce este în forma unui pătrat lunguieţ şi în dosul căria se află o altă curte destinată pentru arestanţi, privirea mi se aţinti îndată asupra bisericii celei mari. Starea ei de ruinare şi

prefacerile posterioare clădirii, acum şi acelea învechite, nu mă opriră d'a recunoaşte într'însa un monument, foarte antic pentru ţara noastră, care puţin a păstrat, — daca avea ce păstra, — din timpii înapoiaţi. Clădită cu straturi de cărămidă roşie ce se alternă măiestreşte cu aşternuturi de un moloz ţeapăn şi gălbui, care imită destul de bine piatra calcarie, ea prezentă d'asupra cornicei ce e formată de un brîu de cărămizi cu unghiuri eşite şi scobite, o învelitoare de şindrilă acum putredă, peste care se 'nalţă două turle poligonale, aşezate una în dosul alteia, în sensul lungimii templului.

Mica circonferenţă a acestor turle şi ferestrele lor lungi şi înguste denunţă un period nu de tot primitiv al stilului bizantin; sub cornicie însă, biserica e decorată, — după un mod foarte uzitat la orientali în vechime, — cu un şir de glafuri, în formă rotunjită, alăturate unul de altul şi purtînd fiecare la mijloc o mică cruce bizantină de stil primitiv, formată de piatră sau de cărămizi. Planul şi înfăţişarea interioară a edificiului dau învederat pe faţă o epocă care se resimte de modificările ce arhitectura bisericii orientale încercă prin secolii ai XIII-lea şi următori, subt influinţele mahometane şi veneţiane şi chiar, poate, sub clima mai nordică a ţărilor dunărene. Planul, lipsit astăzi de peristilul sau tinda deschisă exterioară ce s'a dărîmat, oferă în adevăr, după principiile clădirilor bizantine, două corpuri principale: în faţă, un *nartex* sau *advon* pătrat, şi din dosu-i, un *atrium* sau *horă*, formînd o cruce cu latura egale, coprinsă într'un al doilea pătrat; dar laturele curmezişe sau *transeptul* nu mai sînt terminate în

linie dreaptă, ci se rotunjesc, formînd d'asupra o semi-boltă; şi *absida* sau fundul, în loc d'o singură *celă* sau altar, prezentă, la mijloc, o semi-circonferenţă mai mare, ajutată de fiecare parte cu cîte una mai mică. Aceste trei altare corespund fiecare la cîte o tindă, adică la cîte un spaţiu prelungit, coprins între două rînduri de stîlpi ce susţin o boltă, şi căruia, — din pricina asemănării ce are cu un coş de corabie răsturnat, — i se zice *nave* (*nef*); altarul mai mare din mijloc se prelungeşte cu navea principală, care e despărţită de cele două nave laterale prin patru stîlpi groşi şi rotunzi, de cărămidă, formînd între sine arcuri cercuite, pe d'asupra cărora stă aşezată, cu ajutorul unor triunghiuri boltite sau *pendentive*, cupola centrală a *Pantocratorului*, înălţată şi ea pe un zid circular (*tambour*), ce se aseamănă cu un olan foarte spaţios. Aceasta dispoziţiune, cu oareşicare deosebiri semnificatoare, se află şi în biserica Domnească ce este situată în orăşelul Curtea de Argeş; dar aci, *transeptul* nu ese rotunjit afară din pătratul planului, şi *absida*, compusă tot din trei altare, se prelungeşte ceva mai mult la cel din mijloc, apoi iar, stîlpii rotunji ai *horei* sînt înlocuiţi prin pilaştri pătraţi, şi turla centrală, mai lată, se 'nalţă mai puţin, avînd împrejuru-i ferestre rotunjite sus; o altă diferenţă însemnată se vede în advoanele acestor două biserici; cea de la Curtea de Argeş n'are alt *nartex* decît o îngustă boltă înngăreaţă, aşezată tranversal templului şi despărţită de dînsul printr'un zid; advonul de la Snagov, din contra, e o cameră pătrată cu patru pilaştri octogoni, ce susţin un turn boltit, rădicat d'asupră-le, şi astăzi răsturnat.

Un părete cu trei uși, ce corespund fiecare cu una din navele horei, desparte îmbele compartimente. La amîndouă bisericile, ușile și ferestrele corpului principal sînt dreptunghiulare și tălpile lor superioare, de lemn sau de piatră, sînt mai adesea ajutate cu cercuri de ușurare.

Din aceste mărunte deosebiri ale îmbelor edificii, e lesne a se dovedi că construcțiunea bisericii de la Curtea de Argeș a precedat, cel puțin cu unul sau cu doi secoli, pe cea de la Snagov. In adevăr, acea biserică poartă curat caracterele ce domniră în stilul bizantin între al XI-lea și al XIII-lea secol, și, — cu toate că într'însa arcul înlocuiește pretutindeni frontonul triunghiular, la căpătîie, — ea se poate asemăna foarte mult cu biserica *Catolicon*, sau catedrala cea veche din Atena. Tradițiunea atribuie clădirea sa lui Radu Negru Vodă, și în adevăr toate dovedesc că secolul al XIV-lea n'adusese încă preschimbările ce el introduse în arhitectura eclesiastică bizantină, cînd se ridică acest monument, cel mai vechi poate din edificiile religioase ale țării noastre.

Biserica dela Snagov s'arată însă a fi mai nouă. Ea nu poartă nici o inscripțiune care să amintească despre ctitorii ei antici, ci numai, peste ușa din lăîntrul horei, stă scris, în limba grecească, că s'au făcut niște mici reparațiuni la 1815, subt egumenia părintelui Neofit. Dar tradițiunea și cronicele au păstrat numele lui Vlad Vodă Țepeș ca primul fondator al mănăstirii. De aceia și bietul răposatul egumen snagovean Ghermano Brătianu, împins de un exces de zel și, luîndu-se după unii arheologi de fantazie, — a căror nemenie a 'nceput a se 'n-

mulţi la noi, sub ocrotirea nepăsării publice, — bietul egumen, zicem, a şi înscris, la capul unui portret mural al lui Neagoe Basarab Voevod, ce se află în biserică, următoarea legendă de o bizarerie anacronistică cu totul comică: Іw Міχаіл Воєвод Цепеш Басараб а 4 воєвод.

Sărmane Neagoe! tu, cel mai blînd dintre domnii pămînteni; tu, care ai trăit toată viaţa în frica lui Dumnezeu, după poveţele sufletescului tău părinte, sfîntul patriarh Nifon; tu, care ai lăsat învăţături aşa de virtuoase fiului tău Teodosie Voevod, carele, cu numele său cel adevărat, stă şi acum pe pereţii dela Snagov, alături cu tine; tu, sărmane, ce vei fi greşit oare lui Dumnezeu, pentru ca un arheolog necioplit să te insulte, peste trei sute şi mai bine de ani, cu numele sîngeros al lui Ţepeş?

Şi cel puţin dacă această grosolană şi umilitoare rătăcire şi-ar fi găsit scuza într'un simţimînt de recunoştinţă acordat adevăratului ctitor al sfîntului locaş! Dar nu, Ţepeş e cu nedrept înălţat la onorile de fondator al Snagovului. Cincizeci de ani şi mai bine înainte de a lui Domnie, zic unii că un Basarab Voevod, fiu al lui Basarab Voevod cel bun, ar fi clădit acea mănăstire, în anul d'întîi al secolului al XV-lea. Astfel cel puţin ne spune un hrisov al lui Constantin Şerban Voevod, cel poreclit Cîrnul, din 30 Mai, 1654. Dar pe vremea citată, ştim că domnea Mircea Vodă cel bătrîn, că acesta, chiar d'a fost şi Basarab, era fiu al lui Radu Voevod, şi că dînsul, în toate hrisoavele sale, nu poartă alt nume decît cel sub care a rămas ilustru pentru toată posteritatea. Se vede dar că Snagovul n'a fost clădit nici de acel Basarab

Voevod mai sus menţionat, care a domnit abia pe la 1442; ci negreşit a fost clădit mai nainte d'această domnie, şi prin urmare cu mult mai nainte d'a lui Vlad Ţepeş. Chiar între documentele mănăstirii se găseşte o carte a lui Dan Voevod, fiul Mircii, de la anul 6937 (1428, Octomvrie 29), în care sînt numiţi, ca fii ai domnitorului, Danciul şi Basarab.

Apoi cînd aceste dovezi n'ar fi de ajuns, cînd autenticitatea actelor scrise s'ar tăgădui, — de vreme ce trebuie să mărturisim că la noi falsarii de hrisoave au fost numeroşi, — atunci un alt document mai temeinic, preţios odor de argint şi de zmalt, păstrat şi el de secoli în mănăstirea Snagovul, ar veni să ne ateste că el se afla în acele ziduri cu mult mai nainte chiar ca Basarab sau Ţepeş să le fi adaos o piatră. Acela e un *engolpion* sau iconiţă de piept, pe care o purtau arhiereii atîrnată la sîn.

Am mai avut prilej a descrie un asemenea obiect, vorbind despre unele argintării ale mănăstirii Bistriţa; cel din Snagov are chiar aceiaşi structură, fiind compus şi el de două mici tasuri metalice ce se deschid pe balama (*sur charnière*); fiecare tas are o parte convexă şi alta concavă. Totul este de argint aurit, dar poleiala şi zmalţul (*în glafuri*) ce decorau mai toate ornamentele au pierit cam pretutindeni.

La unul din tasuri, decorul din centrul cavităţii s'a pierdut, rămîind numai nişte chipuri de sfinţi pe cercul buzei. Pe partea convexă se vede Domnul Christos la mijloc, în relief, şi împrejuru-i, un desemn de foi şi de arabesce.

Pe al doilea tas, în fundul cavităţii, se

zăreşte, într'un pătrat adîncit, Domnul Christos coprins într'un nimb oval de argint, şezînd pe un jeţ, cu sînta Carte în mînă, iar Maica sa Preacurată şi sfîntul Ioan Botezătorul, cu veşmîntul său de piele de oaie, stau de laturi. Aceste figuri se străvăd printr'o colonadă formată de patru stîlpişori, uniţi sus prin arcade *à jour*, lucrate toate cu dăltiţa.

In sfîrşit partea convexă prezentă pe Maica Domnului, patroana mănăstirii Snagovul, în picioare; doi îngeri stau alături, arătînd în sus; pe lîngă ei mai multe personagie cată spre cer. D'asupra capetelor, zbor doi alţi îngeri, care negreşit stăteau sub picioarele Domnului Iisus Christos, înălţîndu-se la Tărie; căci imaginea poartă d'asupra titlul de „†Възнесение Господне", *Inălţarea Domnului*. Dar acea parte a reprezentaţiunii a pierit şi se văd numai locul cuielor, ce o prindeau de tas. Jur împrejur, pe muchea convexă, se vede gravată o inscripţiune slavonă săpată cu litere în reliev, care se traduce în romîneşte:

† *a făcut acest panaghiar (*sau *icoană a Maicii Domnului) jupan Drăghici, pentru locaşul de păstrare vintilesc, spre a se coprinde în zestrea mănăstirii dela Snagov. In anul 6939, Iunie 7 (*dela Christos 1438*).*

Acest preţios dar al jupanului Drăghici, care, înscris şi astăzi în zestrea şi în inventariele Snagovului, se păstrează acum încă, după patru sute douăzeci şi patru ani, în ruinata mănăstire, este interesant sub mai multe privinţe. Model vrednic de însemnat al feluritelor măiestrii executate de argintarii bizantini încă pela începutul secolului al XV-lea, el ne arată, împreunate, arta săpă-

torului cu a gravorului, şi nu ne rămîne de lipsă decît foiţa de zmalt transparent care a picat de pe conturnele ornamentelor crestate cu acul pe metal. Aceste arte delicate poate că nu pieriră în Constantinopol îndată cu luarea cetăţii de Turci; poate că toţi meşterii greci nu se răsipiră îndată prin Italia şi alte ţări mai depărtate; căci aceleaşi măiestrii le găsim exercitate, cu o identică asemănare, în iconiţa *engolpion*, lăsată la Bistriţa de banul Preda, pe la 1521.

Dar, osebit de cestiunile asupra artelor şi industriei bizantine, iconiţa jupanului Drăghici ştie a ne răspunde şi la alte întrebări de o însemnătate mai locală. Să nu cerem în adevăr dela dînsa, cu deamăruntul, cine a fost dăruitorul ei. Destul că ea ne-a spus mai mult decît cronica, decît hrisoavele, decît tradiţiunea, păstrîndu-ne numele lui. Dar ea ne deşteaptă mintea asupra unei cestiuni de o mai mare importanţă; ea ne spune că locaşul în care a fost depusă spre păstrare, ca o zestre a mănăstirii Snagovului, se zicea *locaşul vintilesc*.

Romînii, la sat, pe cel dintre dînşii care ştie să fure oul de sub coţofană fără să-i bage de seamă, şi carele aude-mi-te şi iarba crescînd, îl numesc năzdrăvan şi-i zic că e chiar *Vintilă*. Dar apoi, cine e, biet, tot la dînşii, acela care dă, ziua la miaza-mare, în gropi şi nu ştie să 'mparţă paie la doi măgari? — Ia, alde nea *Vlad*, alde nea *Vlăduţă*, păcătosul, care, de spune şi el la soroace cîte un cuvînt nepotrivit la sfat, toţi îl ia în răspăr şi-i strigă rîzînd:

Vorbi şi nenea Vlad,
Că-i şi el din sat!

Şi cu toate acestea, *Vintilă* priceputul şi nevoiaşul de *Vlăduţă* poartă amîndoi tot acelaşi nume. De nu mă credeţi pe mine, întrebaţi să vă spună Pătraşcu Vodă cel bun, carele, în hrisov domnesc, scris pe slovenie şi întărit cu pecetia *gospod*, zice curat că lui *Vintilă* Vodă dela Slatina, pe nume bun îi zicea *Vlad* Voevod.

După împrejurări şi timpi, au şi numele proprii deosebite înţelesuri, forme felurite. Astfel, mulţi din domnii noştri vechi, care au purtat acest nume, însemnînd *stăpînire* în limba slavonă (владати *imperari*) s'au poreclit *Vladislav*, dacă 'n ţară sufla pe atunci vîntul leşeşte, *Laioş* dacă sufla ungureşte, *Vlad* sau *Vlaicu* dacă ei se ţineau mai mult de rebedeniile lor din Sârbia, şi în sfîrşit *Vintilă*, cînd ei păstrau un nume cu fizionomie mai neaoş romînească. Dintr'aceasta înţelegem, recapitulînd acum inscripţiunea iconiţei lui Drăghici, că mănăstirea *vintilească* a Snagovului a fost clădită, înainte de 1421, de un Vlad Voevod oarecare, acela, poate, care a dat mănăstirii patru mori în Dridich (Dridu, pe Ialomiţă), aşezînd care sate au să le păzească şi să le dreagă, cînd se vor strica, precum zice un hrisov al lui Basarab Voevod, dat în Gherghiţa, la 13 Martie 1442; acelaşi, poate, care, sub numele de *Vlad marele Voevod cel bătrîn*, a lăsat la mănăstire cărţile văzute de Vintilă Vodă la 1534 (Aprilie 3), şi *pe care l-au ajuns moartea la satul Băltenii*.

Fi-va acesta un Vladislav sau Vlaicu, fiu al lui Alexandru Vodă Basarab şi socru al regelui sîrbesc Uroş, care, sub titlul de *Voivoda Transalpinus, Banus de Zeurino et Dux novae plantationis Terrae Fogaras*, a

domnit de la 1360 înainte?— Fi-va fiul lui Mircea, Vlad *Voivoda Basarabiae et Comes Severini*, care, la anul 1369, sub domnia tatălui său, a încheiat, din Argeș, un tractat de închinare cu Ladislas Jagelon, regele Poloniei și cu soția lui, regina Edwiga?— Fi-va un alt Vlad și mai puțin cunoscut ? — iată o cestiune ce, din izvoarele care ne-au fost a-mînă, nu se poate descurca.

Dar în privința originilor îndoioase, un scriitor trebuie să fie discret, și totdeauna cititorul îi ține seamă de așa bună și plăcută urmare, cînd dînsul nu abuzează de răbdarea lui.

Spre a merita și noi o asemenea indulgență, să fugim un minut din Snagov, să părăsim zidurile-i ce cu atîta stăruință ne ascund adevăratul an al primei lor înălțări; să ne avîntăm pe balta lată ce le 'mpresoară de toate părțile, și să ne pornim, purtați de o luntre mititică, scorbure nemăiestrit de copaci, pe care încetișor cu vîsla o mînă un modest călugăr din mănăstire. Deși soarele, cu puțin trecut de la amiază, dogorește încă cu putere, dar pe apă se simte o dulce răcoare; mici valuri încrețesc surfața de un verde întunecat a bălții, și se pierd cu șoaptă în stufuł de la margini. Din distanță în distanță, cîte un bodîrlău își arată capul său subțire și mișcător peste unde, și îndată dispare afund printr'o răpede și curioasă încovoiere a gîtului. In mai multe unghiuri, grupe de țărani, grămădiți în cîteva luntri, trag prin apă năvoadele lor, ce se deosebesc numai printr'un semi-cerc de plute legănate peste valuri. Noi ne urmăm însă calea spre răsărit și, peste vre-o oră de lopătare, ne apropiem de stufuł malului despre miază-

noapte; ne strecurăm uşor printr'însul, însoţiţi de 'ncîntătorul concert al broaştelor şi sosim la vadul sătenilor din Turbaţi.

— Hei, măre, fătul meu!—îmi zicea pe drum călugărul care avea fireşte multă sămînţă de vorbă; — vezi biserica asta dela mănăstirea noastră cît de veche şi dărîmată este; apoi, zic oamenii bătrîni c'au auzit de la moşi strămoşi să fi fost, înainte vreme, pe acelaş loc, altă biserică mai veche şi mai frumoasă; şi aceia, după vremi şi din urgia dumnezeiască, s'a cufundat în baltă cu turlă, cu totul, cum era. D'aceia, cînd bate uneori vîntul şi clăteşte adînc apele, se aud sunete de clopote eşind tocmai din fund; şi s'o crezi asta, fătul meu, căci, vezi, cînd a fost în vechime, a venit de s'a desprins din ţîţîne uşa de la acea biserică cufundată, şi a plutit pe d'asupra apei, pînă aci la Turbaţi; şi era p'atunci în sat aci schit de maici, care acum de multă vreme s'a răsipit. Iar, dacă a auzit aşa, cum că s'a ivit pe faţa apei o uşă minunată, cu sfinţi şi cu slove săpată, şi c'a sosit aicea la margine, s'a sculat maica stariţa şi a mers cu călugăriţele de au ridicat-o de pe mal şi au pus-o la intrarea bisericii. D'atunci încoace, vezi, din cîţi s'au ispitit să citească slova ce este scrisă d'asupra, nimeni nu s'a priceput, şi pare-mi-se, fătul meu, că nici d-ta n'o să-i dai de căpătîi, măcar c'ai citit de rost slovele scrise pe mormintele din biserica noastră dela Snagov.

— Mă voi încerca, tată, şi vom vedea, îi răspunsei.

— Să ştii, adaose bietul călugăr în simplicitatea sa, că dacă le vei citi şi pe cele

de pe uşă, apoi eşti, fătul meu, cărturar de primejdie!

Acest linguşitor epitet mă făcu să zîmbesc; modestia mea se deprinsese, din numeroase excursiuni anterioare pe la mănăstirile din ţară, a inspira o mirare fenomenală călugărilor locuitori intr'însele, cărora le desciframă şi le desluşeam inscripţiunile slavone şi adesea romîneşti, păstrate în bisericile lor, pe care ei, în mare parte, sînt învăţaţi a le privi ca o literă moartă, ca un depozit misterios al trecutului, destinat a rămînea nenţeles pentru toate generaţiunile moderne şi viitoare.

Cu asemenea vorbiri, sosirăm în curtea de gard a bisericuţei de la Turbaţi. Era o mică clădire ca de 7½ stînjeni lungul şi 2½ stînjeni latul, cu ziduri groase de piatră şi cărămidă, dreaptă pe dinafară, şi interesantă în lăîntru, prin firidele-i cu cerc oval şi prin hora-i rotunjită, scobite toate în pereţii laterali. Şase portrete, foarte grosolan lucrate, ornau interiorul: al lui Mihai Vodă, al Doamnei sale, al unei stariţe cu doi coconi, şi al părintelui Rafail arhimandritul dela Snagov, carele a egumenit pela 1750. Dar obiectul cel mai interesant din acest mic templu era, fără îndoială, vestita uşă pusă la intrare.

Se vede că odinioară ea era în două canaturi; dar acum acestea sînt împreunate şi amîndouă retezate jos, spre a se potrivi la locul mai mic unde au fost aşezate. Nici mărimea, dar nici lucrul, nici epoca ei nu permit un minut a crede că uşa aceasta a fost făcută pentru locul unde se află acum. Înălţimea ei are 1 m., 92; în lărgime totală, este de 1 m., 2; iar grosimea tălpilor de

stejar ce o compun e de 0 m., 8. Fiecare canat, împărțit în trei cîmpuri (*panneaux*) în formă de pătrat lunguieț, era ocolit jur împrejur cu o străşină sculptată cu litere majuscule slavone; dar partea de jos a inscripțiunii a fost tăiată, şi prin urmare lipseşte. Inscripțiunea, astfel pe cît o înțelegem, conține un text slavon din sfîntul Ioan Gură-de-aur, recomandînd ospitalitatea ce are a găsi călătorul la umbra templului sfînt; el ni se prezentă, trunchiat pe şase linii, dispuse unele vertical şi altele orizontal.

Cîmpurile cuadrilatere, sculptate în rondă-bosă, cu o daltă destul de măiestreață, reprezentă:

*Cele două de sus*: pe Maica Domnului şi pe îngerul ce poartă floarea de crin a Bunei-Vestiri, urmați fiecare de cîte un bărbat (unul mai june şi altul mai în vîrstă), cu coroană şi aureolă circulară pe cap şi cu cîte un sul de hîrtie desfăşurat în mînă. Poate că acestea sînt chipurile dăruitorilor frumoaselor uşi şi ctitori ai locaşului la care ele serveau; *cele două dela mijloc* port cîte doi sfinți în odăjdii bisericeşti şi într'o poză dreaptă şi gravă; *cele două de jos*: de o parte, au pe sfîntul George călare împungînd cu sulița pe balaur, iar de celaltă, pe sfîntul Mercurie, asemeni călare, cu steagul în mînă.

Aceste patru icoane din urmă sînt încadrate sus, prin niște banderole arcuite, pe care se citeşte o inscripțiune slavonă, ce o traducem astfel:

S'a făcut acest hram în zilele preacuviosului şi de Christos iubitorului Io Vladislav Voevod şi Domn al toatei ţării Ungrovlahiei. In anul 6961 (*1453*)

Aşa dar, în anul cînd Bizanţul cădea sub puterea cuceritoare a Otomanilor, Domnul ţării romîneşti, Vladislav, predecesorul lui Vlad Ţepeş, se ocupa a clădi o biserică, pe care o decora cu aceste uşi aşa frumos săpate în lemn de stejar şi împodobite negreşit cu poleieli şi cu ornamente policrome, pe care vremea şi apa le-au şters, fără a desfiinţa cu totul urma *migmei encaustice*, ce se deosibeşte încă prin unele crestături ale lemnului. Epoca acestei lucrări artistice, în care stilul ornamentelor bizantine se cam resimte de o influenţă gotică, vine tocmai de corespunde cu timpul în care Lucas Moser (1431), Schühlein (1468), şi alţi meşteri sculptori împodobeau bisericile Suabiei mai ales, cu uşi, altare, cruci şi statue săpate cu fineţă şi ornate de picturi multicolore.

Vladislav Voevod dară, care a lăsat şi danii la mănăstirea Snagovului, clădi într'însa o biserică; nu, negreşit, pe cea mare, pe cea primitivă, care exista de mai nainte şi există încă şi pînă azi, ci alta care, în împrejurări fatale, a pierit cufundată în apă, cum zice tradiţiunea, şi din care au scăpat numai uşile dela Turbaţi.

Azi, în Snagov nu se găsesc alte clădiri antice decît biserica din mijloc şi temeliile ziduri-lor împrejmuitoare. Toate încăperile mănăstirii au fost date jos şi înlocuite, la 1840, prin şirele de camere şi de chilii, destinate pentru închisoare şi pentru locuinţa călugărilor şi împiegaţilor. Ştim însă, din auzite,

că'n vechea clădire erau două paraclise sau capele. Aceasta ne-o mai adeverează şi o interesantă scriere, ce o datorăm unui călugăr arab, călător prin ţara noastră, sînt acum mai bine de doi secoli. In adevăr, sub domnia lui Matei Vodă Basarab, un patriarh din Antiohia, Macarie, plecă să culeagă milostenii prin ţările creştine din Europa răsăriteană; el trecu pe la noi, prin Moldova, merse în Moscovia şi se întoarse apoi iarăşi aici, unde asistă la moartea lui Matei, la înălţarea pe tron a lui Constantin Şerban şi la toate tristele evenimente ale răzvrătirii Dorobanţilor şi Siimenilor, sub aceşti doi domni. Cu dînsul călătorea fiiul său sufletesc, arhidiaconul Paul din Alep, care înscrise cu băgare de seamă tot ce vedea, tot ce auzea prin aceste ţări străine. Legi, obiceie, ceremonii, căi, oraşe şi ales mănăstiri, tot e descris cu amăruntul în preţioasa lui carte, adevărat tabel al ţării şi al vieţii Romînilor şi Moscoviţilor de acum două sute de ani. Arab de naştere şi scriind arăbeşte, el nu lipsi de a se mira şi a se plînge văzînd că'n ţara romînească numele lor de *Arapi* era cu nedrept înjosit, de vreme ce se da numai robilor negri cu părul creţ şi cu buzele late, care slujeau ca seizi la boierii romîni. El vizită toate mănăstirile cîte erau pe atunci dincolo de Olt şi dincoace, pînă în eparhia Buzăului, iar cea de pe urmă la care sosi fu mănăstirea „*Synagogo*, aşezată într'o insulă, cu o mare baltă împrejur, şi avînd, la mijloc, un templu mare cu hramul *Intrarea Maicii Domnului în Biserică*, şi două altele mai mici, la aripile clădirii, închinate *Bunei-Vestiri* şi *Sfintei Adormiri*". Astfel, în trei

templuri, unite 'n micul ostrov, se afla adorată toată sublima legendă a divinei Mume!

Lui Paul din Alep i se spuse că mănăstirea era clădită de *Mirtaja Voivoda* (Mircea), de *Radzivil Voivoda* (Radul), de *Mbasaraba Voivoda* (Basarab) şi de *Petros Voivoda* (Petru); dar nimeni nu-i pomeni de Vladislav, care, după toate aparenţele, înălţase paraclisul *Bunei-Vestiri*. Cine ştie în ce timpuri de foc şi ruinare acest paraclis, aşezat într'un colţ al clădirii, ca cele de la Cozia, a fost aruncat în apă de destructori, şi uşile-i de lemn sculptat au plutit către ţărmuri, spre a conserva suvenirea ctitorului său şi a da naştere legendei ce-mi povestise călugărul, vîslaşul meu.

Dar cînd, după descifrarea inscripţiunii ce se afla pe acele uşi, făcui eu tovarăşului meu această poveste, complectată acum din notiţiile tradiţionale ce, în mare parte, el însuşi îmi dase, deşi mă silii a-i dovedi că eu repetam numai zisele lui, deslușindu-le, bietul călugăr, încremenit de mirare, îmi răspunse prin proverbul caracteristic: „Hei, fătul meu! departe-i griva de iepure!“ Din cîte-i spusesem, ceia ce-i venea mai greu era d'a renunţa la credinţa învederată că Vodă Ţepeş a clădit Snagovul şi că de la dînsul sînt toate obiectele, rămase din vechime în mănăstire. Nu e însă mai puţin adevărat că suvenirele lui Vintilă, Vlaicu sau Vlad cel bătrîn, lui Dan Voevod, lui Basarab şi lui Vladislav, din care cele mai vechi se repoartă cu aproape un secol înainte de Ţepeş, stau marture netăgăduite în contra tradiţiunii. Tot ce se poate acorda aceştia, e că şi acel domn va fi dat mănăstirii ceva scutiri şi daruri, pe care le şi rememorează

Mircea Vodă, fiiul lui Radu Vodă, într'un hrisov de la 1558.

Ţepeş, cumplitul Ţepeş, pare a fi întărit şi el ceva danii la Snagov, precum a făcut la Tismana, la Cozia, la Comana şi în alte părţi; asprul asupritor îşi avea şi el zilele de cucernicie. Nemblînzit şi 'nsetat de sînge astăzi, mîne-şi căta mîntuirea într'o danie cuvioasă. Ca toţi tiranii, el credea, cu un act de pietoasă dărnicie, să poată şterge din cărţile provedinţei divine urgia ce-şi meritase prin alte fapte ce răspîndeau jale şi teroare. Cronica, repetînd poate această antiteză tradiţională, ne-a păstrat datina despre două clădiri ale lui. Una este cetatea dela Poienari, înălţată pe un pisc de munte în apa Argeşului, şi cealaltă e mănăstirea Snagovului. Ea spune că Tîrgovişteniі mîniase foarte tare pe asprul domnitor, insultînd pe un frate al lui. Era în ziua de Paşti, şi orăşenii, bărbaţi şi muieri, petreceau în ospeţe; tinerii şi fetele, împodobiţi ca de sărbătoare, se veseleau în hore. Deodată, fără veste, sosesc slujitorii domneşti şi-i coprind de toate părţile; lupta nu era prin putinţă; toţi erau prinşi fără mijloace de apărare. Atunci, cîţi au fost oameni mari şi bătrîni, pe toţi i-au tras în ţeapă slujitorii lui Ţepeş Voevod, şi au ocolit tot tîrgul, purtînd groaznicele lor trofee; mai îndurători, dar nu mai puţin cruzi pentru cei tineri, i-au pornit în ceată cu muierile lor, cu fete mari şi cu copii, aşa cum au fost împodobiţi de ziua de Paşti, i-au dus sus la munte, la Poienari, şi acolo, zi şi noapte, au lucrat, bieţii creştini, la cetate, pînă s'au spart toate hainele de pe ei şi pînă au rămas toţi *dezvăscuţi*, cu pieile goale.

Ruinele cetății, în apriga lor pustietate, stau încă marture despre sălbatica răzbunare a Domnului și despre crudele suferințe ale sărmanilor osîndiți!

Asemenea fapte, adese ori repetate, au trebuit să deștepte mustrarea în cugetul lui Țepeș; ca să-și aline negreșit conștiința turburată, el se arătă poate mărinimos și cu vechiul locaș de cuviosie ce sta singuratic în balta Snagovului. Tatăl său, Vlad Voevod Dracul, la 1441, și fratele său, Radu Vodă cel frumos, la 1464, n'au fost mai puțin darnici către această mănăstire, care era o fundațiune a vechilor Domni Vintilești, poate chiar străbuni ai lor.

Radu cel frumes este, poate, Domnul care lasă într'însa și o tipsie de argint (de 29 centimetre în diametru), ce se păstrează și pînă azi, purtînd pe cercul buzei, gravată cu litere slavone mari și frumos tăiate, o inscripțiune slavonă, care zice pe romînește:

† Cu mila lui Dumnezeu, Io Radul Voevod și Domn al toatei țării Ungrovlahiei, fiiul preacuviosului și de Christos iubitorului Io Vlad marele Voevod.

Să mai adăogim încă cum că, în domnia lui, la 1488, un boier anume Radu Trămîndat, la ceasul morții, lăsă și 'nchină satul său de moștenire, Drăgoiești, sfintei mănăstiri Snagovul, pentru sufletul lui și al părinților lui, ca să le fie lor de vecinică pomenire, iar călugărilor de hrană.

Apoi și monahia Evpraxia, muma lui Vlăduț Voevod, se arătă și dînsa darnică către acest sfînt locaș; la anul 7028 (1520), Iunie în 11, Neagoe Basarab Voevod dete o poruncă prin care întărea mănăstirii Sna-

govul toate cîte le dase şi oricîte ar voi să mai dea, de a sa bună voie, acea bătrînă Doamnă sfintei mănăstiri, părintelui egumenului şi călugăraşilor dintr'însa.

Mai mulţi Domni şi cîţiva particulari mai veniră şi 'n urma acestora, să adaoge sau să confirme averile şi privilegiile anticului locaş; dar cu secolul al XV-lea, putem zice că se încheie epoca în care mănăstirea stătu, bogată şi strălucitoare, subt ocrotirea ctitorilor primitivi. Am menţionat mai toate amintirile ce ea păstrează acum din acel period de antică splendoare, şi nu-l putem mai bine închide decît cu cîteva pietre funerare.

Din cîte morminte au existat din vechime în biserica de la Snagov, zece mai stau acum în fiinţă, grămădite în partea dreaptă a advonului, dinaintea uşii despre horă şi împrejurul pilastrului octogon ce desparte colţul despre sud-vest, purtînd toate inscripţiuni mai mult sau mai puţin citeţe. Alte lespezi roase se mai găsesc prin biserică; dar cine poate spune pe ale cui trupuri au stat aşezate? Singură numai una, mai mare, ce este în faţa uşilor împărăteşti ale altarului, păstrează o tradiţiune. Se zice, — şi poate nu e eroare, — că a fost piatra mormîntală a unui Domn crunt şi nelegiuit, — a lui Ţepeş, în gura poporului, — care înălţase la Snagov, în clădirile despre miazăzi, un fel de cameră de tortură din care osînditul, după ce suferise caznele impuse cu fier şi cu foc, era azvîrlit, prin mijlocul unui scripete sau balistă, în adîncul iazului. Cu dărîmarea vechilor case, camera de tortură şi scriptele au dispărut; dar încă de mai nainte se zice că mitropolitul Filaret, al cărui nume e aşa

de popular prin mănăstirile din ţară, ar fi pus să şteargă literele de pe mormîntul urgisitului domnitor, care clădise acele groaznice maşine, şi i-ar fi aşezat piatra, pentru vecinică pedeapsă, ori pentru izbăvirea nenorocitului său suflet, sub picioarele preotului, cînd ese cu sfintele daruri. Tot de aşa simţiminte împins, răposatul episcop de Argeş, Ilarion, a pus să şteargă din biserica Curţii de Argeş un portret ce se zice a fi fost al lui Vlad Vodă Ţepeş, şi 'n locul acela a pus să zugrăvească pe al cuviosului arhiereu Iosif, cel dîntîi episcop Argeşan, şi restaurator al frumoasei biserici episcopale.

Dar ca să revenim la mormintele din Snagov, care poartă încă inscripţiuni, deşi credem că sînt strămutate din locurile lor primitive, vom menţiona unul ce arată pe patru linii, împrejurul lespezii, cuvinte slavone în care citim:

† A răposat robul lui Dumnezeu monahul Ioan marele logofăt, în zilele prea-cuviosului şi de Christos iubitorului Io Basarab Voevod. In anul 7000 şi 2, luna Fev. 4.

Ţărîna unui mare logofăt al lui Basarab Voevod, călugărit poate în Snagov, fu depusă subt această piatră la 1494. Alături de dînsul zace, subt o lespede frumos sculptată cu litere regulate, coprinse într'o strașină adîncită împrejurul pietrei, un alt mare dregător, mort la 1512, sub domnia lui Radu Vodă Vlăduţ. Pe aceasta se mai poate traduce:

† A răposat robul lui Dumnezeu Pîrvul mare dvornic a toatei ţări a Ungrovlahiei şi despre Dunăre în . . . . . 7020. . . 5, luna Iunie. . . zile, Sîmbătă la ceasurile 4 ale zilei. Vecinica lui pomenire!

## III

### O Doamnă rea şi un Domn bun.

Daca acum, ridicînd ochii dela morminte, vom căta o priveliște mai puțin întristătoare, pe pereții bisericii, picturile lor ne vor strămuta de odată într'un larg cîmp de ipoteze, atît asupra artei bizantine cît şi asupra istoriei pămîntene. In adevăr, zugrăveala interioară a bisericii prezentă graduri aşa felurite de măiestrie încît, la fieşce chip, la fieşce icoană, la fieşce obiect zugrăvit, trebuie să facem o distincțiune între ceia ce este veche pictură bizantină de stilul arhaic al şcoalei lui Panselinos, domnitoare mai ales în mănăstirile muntelui Atos, şi ceia ce este adaos, prefacere, meremet dintr'o epocă de decadență grotescă, operă poate a nedibaciului reparator al bisericii, dela 1815. Trebuie să observăm că mai cu seamă sfinții ale căror chipuri, într'o mărime superioară naturii, ocupă pereții laterali şi rotunjiți ai horei înfățişează caracterele unei arte mai antice, mai corecte; pozele lor schematice nu-i opresc d'a păstra în figuri urmele unui penel sigur şi adînc inspirat de simțul mistic al artelor religioase în Orient; veşmintele țin asemeni forme şi desemnuri antice, printre care vom deosebi, — lăsînd la o parte multe particularități mărunte şi caracteristice, — stiharele acoperite cu cruci de purpură şi de aur ale unor sfinte personagie, şi căciula de o formă originală şi cu totul medievală a sfîntului Iacov Persianul. Aceste icoane poartă fiecare numele sfîntului în limba slavonă, şi iată cum sînt dispuse:

La stînga, începînd dela tîmplă, se află

Maica Domnului;—Impăratul Impăraţilor şi Domnul Domnilor şi marele arhiereu Iisus Christos Mîntuitorul;—Sf. Ioan Inainte-Mergătorul;—Sf. Procopie;—Sf. Artemie;—Sf. Mina;—Sf. Galaction;—Sf. Mina Egipteanul; [1])—Sf. Sava Stratilat.

La dreapta, începînd iarăşi dela tîmplă, sînt:

Sf. Dimitrie;—Sf. Gheorghie;—Sf. Teodor Stratilat;—Sf. Iakov Persianul;—Sf. Nikita;—Sf. Eustatie cu doi copii: Sf. Agapie şi Sf. Teopist; — Sf. Constantin şi Elena [2]).

Partea cea mai mare a picturilor ce ornează ceilalţi pereţi cu icoane nu merită cîtuşi de puţină atenţiune, nici ca artă, nici ca vechime; dar păretele ce vine 'n faţa tîmplei şi cel ce stă d'a stînga, cînd intri în advon, prezentă mult interes prin portretele domneşti ce se văd pe dînsele.

Cunoştinţele noastre genealogice asupra Domnilor pămînteni nu sînt încă acum destul de întinse şi de lămurite ca să ne putem explica gruparea şi filiaţiunea deosebitelor chipuri ce se reproduc cu identitate pe acei doi pereţi. Să ne mulţumim de o cam dată a le enumera în ordinea în care se află, şi poate că timpul va vărsa asupra lor mai multă lumină.

Pe porţiunea din dreapta zidului din horă, este mai întîi *Neagoe Basarab* cu fiiul său *Teodosie Voevod*. Deşi părintele Ghermano Brătianu i-a înscris la căpătîi acea enigmă istorică fără sens, pe care am menţionat-o mai sus, dar prezenţa junelui Teodosie, tipul

1) Partea de jos a trupului e tăiată de o fereastră.
2) Idem.

chiar al lui Neagoe, cu buclele-i aurii lăsate pe piept, cu figura sa dulce şi blajină, cu mustăţile-i răsucite în jos, nu lasă nici o îndoială asupra persoanei reprezentate în acest portret. Alături cu dînsul stă Iw Мирчѣ Воєвод, şi amîndoi ţin, ca ctitori, biserica pe palme. Costumul acestui Mircea nu este cel îngust şi cavaleresc purtat de Mircea bătrînul în portretele sale de la Cozia şi de la Curtea de Argeş; e un costum larg, oriental, un caftan lung de stofă de fir cu guler de blană, astfel cum poartă principii noştri din secolul al XVI-lea şi următori. Acest Mircea nu e dar *cel bătrîn*, ci poate *Mircea* (*Ciobanul?*) fiiul Mihnei, cum pare a o dovedi portretele ce urmează.

De partea stîngă a uşii, stă Iw Петрѣ Воєвод, purtînd într'o mînă o basma roşie cu bordură de fir, şi în cealaltă o cruce cu trei răscruci (una mai mare, la mijloc, şi alte două mai mici, sus şi jos). Lîngă dînsul stă un tînăr, Iw Радѣ Воєвод ş'apoi altul, şi mai mic de talie, Iw Мирчѣ Воєвод. In sfîrşit, la margine, tăiat în mare parte de uşa laterală care dă trecere din advon la horă, este chipul Doamnei Chiajne, Гндж. Кнєжна purtînd, ca toate celelalte portrete, o coroană naltă de aur, pe cap, cu deosebire că a ei nu este terminată cu bumbi, ca a principilor bărbaţi. In mîna stîngă ea are o basma roşie cu ciucuri de fir; în cea dreaptă o cruce întreită ca a lui Petru Voevod.

Negreşit că din aceste deosebite personagii e lesne a recunoaşte pe Mircea, soţul Chiajnei, şi pe fiiul lor, Petru Voevod Schiopul. Dar cine sînt tinerii Radu şi Mircea Voevozii? Ce caută toţi aceştia la un loc cu neîmpăcaţii vrăjmaşi ai familiei lor, prin-

cipii Basarabi? Iată enigme grele de descurcat.

Ştim că Petru Voevod Schiopul a avut de frate pe Alexandru Voevod. Avut-a el oare şi alţi doi, anume Petru şi Mircea, care au murit tineri? Se poate; dar atunci de ce lipseşte portretul lui Alexandru Vodă care, el, era frate mai mare? Ştim că Petru Voevod a fost însurat cu o transilvană, Elena Cherepovici, dela care a avut numai o fiică, Tudoriţa. Dar oare avut-a el, dela o altă soţie, doi feciori, anume Petru şi Mircea? Vîrsta tinerilor din portrete şi tăcerea completă a istoriei dau pînă acum puţină probabilitate acestei ipoteze. In sfîrşit, zugrăvitu-s'a biserica din Snagov, sau cel puţin aceste portrete, în timpul domniei lui Mircea Vodă (între 1545 şi 1559), sau în a lui Petru Vodă (1560—1567)? Atunci pentru ce s'au pus şi Neagoe Basarab, căci el nu e nici ctitorul primitiv al bisericii, nici rudă a familiei lui Mihnea cel rău.

Documentele nu ne păstrează nici o amintire despre vre-o reparaţiune sau înfrumuseţare făcută mănăstirii de către Neagoe, de către Mircea Ciobanul sau de către fiiul său Petru. Singur, prin acei timpi, Vlad Voevod, cel de s'a 'necat scăldîndu-se în Dîmboviţă la Popeşti, ne spune, la 1530, că văzînd mănăstirile Snagovul şi Tînganul „rămase fără de cercetare şi slăbite, a luat seama de ele şi le-a îngrijit pe cît a fost cu putinţă stăpînirii sale şi, nimănui silă ne făcînd, ci dela sine şi din averea sa le-a dăruit moşia Gîrla-lungă, ca să-i fie lui şi părinţilor lui spre vecinica pomenire, pînă ce vor sta în fiinţă sfintele mănăstiri şi să-l scrie în sfînta proscomidie, şi în sfîntul

pomelnic să-l pomenească cu sfinţii ctitori la toate vozgleşeniile în biserică, iar după încetarea vieţii sale, să aibă pe an, în cîte o zi, seara, paraclis cu colivă şi cu stropire de vin şi cu priveghere de noapte, iar dimineaţa, iarăşi cu colivă şi cu stropire de vin."

Asemenea drepturi ctitoriceşti, nimic nu ne spune daca şi le dobîndise, şi prin ce fel de daruri sau de întăriri şi le căpătase Neagoe Basarab, Mircea Ciobanul şi familia îndoioasă a Doamnei Chiajnei şi a lui Petru Vodă, de două ori zugrăviţi pe pereţii bisericii. De aceia, în zadar ne vom sili a lumina cestiuni asupra cărora lipsesc acum orice datine pozitive.

Mai lesne şi poate chiar mai profitabil va fi să cercăm a complecta costumul Doamnei Chiajne, pe care deschiderea unei uşi, tocmai la locul unde se află dînsa zugrăvită, l-a ştirbit, d'o parte, chiar dela piept în jos.

Nici un jurnal de mode nu ne-a păstrat modelul şi tiparele graţioaselor podoabe cu care elegantele noastre domniţe şi jupaniţe din secolii trecuţi veneau în ajutorul graţiilor lor fireşti; nici un amabil cîntăreţ, *trubadur* pămîntean din vechime, nu s'a aflat ca să ne lase descrierea taliei lor, mlădiită subt un port strălucitor; nici un artist înamorat din vremile înapoiate nu ne-a schiţat, în vre-o gingaşă pictură, chipul amantei sale în veşmintele-i originale. Reduşi iar la izvoare serbede şi puţin atrăgătoare, la foi de zestre, la hrisoave mucede şi la portrete de biserici, aspre şi înnegrite, ne cerem mai dinainte iertare de la acea rară cititoare romînă care va lua în mînă aceste pagini de arheologie costumară. Am dori să-i descriem

subt culorile cele mai plăcute grația impunătoare și gravă ce era tipărită în conturnele drepte și regulate ale lungelor veșminte străbune; am dori să amintim, prin cuvinte nimerite, efectul plăcut ce produc vederii desemnele bogate ale grelelor stofe antice și formele elegante ce se da odinioară masivelor giuvaieruri de aur, de zmalt și de pietre scumpe. Vedeți, spre exemplu, cu ce armonioasă spendoare sînt îmbrăcate domnițele din biserica episcopală de la Curtea de Argeș, unde picturile mai îngrijite au conservat cu fidelitate costumele secolului al XV-lea și al XVI-lea.

La femeile din această din urmă epocă, o iie sau o cămașă de pînză subțire, cusută în lungul mînecilor cu vărgi de fir și de culori vii, dar bine potrivite, învăleșe brațul sub largile-i cute și se încheie la mînicuțe cu o betelie decorată; altița de pe umăr e bogat cusută cu fluturi de aur, și încrețul e compus de largi găitane, ca niște brățări de fir. Pe d'asupra, vine rochia roșie, vărgată în lung și deschisă rotund la piept d'asupra sînului, care este acoperit cu un pieptar cu dungi încrețite și cu un mic guler roșu răsfrînt; fusta în cute e îngustă și compusă din două bucăți, cusute una de alta, mai sus de genuchi, precum sînt încă vălnecele sau cretințele țesute de țărancele romîne. Pieptul însă poartă o podoabă ce a lipsit acum cu totul din portul național; e un fel de semicerc de fir, susținut de bentițe late tot de fir, care, în sus, trec peste umeri ca niște bretele, și, în jos, se coboară pe șolduri. sub un larg brîu de mătase sucită, încins de mai multe ori la mijloc. Pe d'asupra acestor veșminte, vine scumpa dulamă

de serasir înflorat, cu guler mic de blană, cu găitane şi cu nasturi sau bumbi de aur d'a lungul piepţilor şi a pulpanei; locul mînecii e însemnat numai printr'o crestătură cu blană; iar d'asupră-i, pe umeri şi la subţiori, sînt încheietori şi bumbi auriţi. Poala de jos a dulămii e crestată în mai multe locuri şi ornată cu găitane largi, de sub care ese piciorul, învăscut într'un călţun roşu, lung, subţire şi încovoiat la vîrf.

Capetele poartă coroană, căci sînt capete domneşti; dar poartă o coroană fictivă, convenţională, căci nu putem crede să fi ţinut vreodată pe un gingaş cap de femeie, — fie chiar şi cap coronat, — acele largi şi incomode coşuleţe, închipuite de metal preţios şi de pietre nestemate. Podoaba obicinuită pe acele timpuri de damele bogate, ne-o descrie jupaniţa Rada, fiica Barbului comisul, cînd, la 1565, dăruieşte, pentru icoana Maicii Preacurate dela Snagov, *o podoabă de cap femeiască, ce se chiamă* Mesal, *adică de pînză de cănăvăţ cu fluturi de aur şi cu mărgăritar.*

Pe lîngă această găteală de stofă, ce negreşit îmbrobodea capul, jupaniţele din vechime purtau încă, atîrnate de cosiţele ce le încadrau obrajii, nişte lungi cercei, precum se şi văd la cele mai multe portrete ctitoriceşti din secolii aceia. O podoabă de felul acesta se păstrează în sicriul sfintei Filoftei din biserica domnească dela Curtea de Argeş; dar valoarea ei principală este acea formă antică, căci materiile ce o compun sînt de un mic preţ, şi, lăsîndu-ne numai să înţelegem tot luxul de care asemenea scule erau susceptibile, dovedesc că aceia dela Curtea de Argeş este darul unei

femei puţin avute. Iată forma acestui ornament: două plăci ovale de cornalină de deosebite mărimi şi despărţite prin doi mai mici samfiri alăturaţi, — încinse toate în cercuri ornamentate de argint, — formează un fel de cercel, la care sînt aninate şase lungi lănţuşe de argint compuse din verigi pătrate. Un lanţ de acelaşi fel, dar mai lung, şi destinat a se pune pe cap, sau a încinge bărbia, leagă îmbii cercei, cari se înfigeau în coade cu cîte un cîrlig şi atîrnau pînă pe piept. Să închipuim însă, în loc de materii aşa fără preţ, nişte frumoase agrafe de aur cu pietre scumpe şi scînteietoare; şi'n loc de grosolane şi rare cătuşe de argint, o coamă stufoasă de sîrmă aurită sau de fine lănţuşe veneţiane, şi atunci negreşit ne vom face o idee exactă de forma acelor podoabe care încadrează, ca nişte plete de aur, figurile blînde ale Doamnelor noastre, în portretele lor de pe la mănăstiri.

In sfîrşit, spre a înregistra şi a complecta toate obiectele felurite ce alcătuiau găteala unei nobile dame din timpii trecuţi, în ţară la noi, să ne fie iertat a transcrie aci foaia de zestre a Stancăi, fiica monahului Dositei Brăiloiu şi soţie a paharnicului Obedeanu, pe care o găsim printre actele de proprietate ale moşiei Cuneştii a Snagovului. Iată, din cuvînt în cuvînt, acest curios document:

Cu mila lui Dumnezeu, însemnăm zestrile fie-mea Stancăi, precum scrie în jos:

1 Salbă za aţe 20, de cîte cinci.
12 Şiruri de mărgăritar.
1 Cunună de aur cu diamanturi şi cu robinuri.
1 Păreche brăţări de aur cu zale.
1 Păreche cercei de aur cîte cu un picior de safir şi cu robin.
1 Păreche cercei de

aur cîte cu un picior de smarand şi cu robin.
1 Inel de aur cu un diamant.
1 Inel cu şase diămănţele.
1 Inel cu un samfir alb.
1 Inel iar cu samfir.
1 Inel cu robin şi cu două diămănţele. Bani de cap timin jumătate poleiţi, jumătate albi.
1 Iie cu mărgăritar.
4 Ii cu sîrmă.
4 Ii cu fir.
12 Ii cu mătase.
5 Mărămi cusute cu fir şi cu mătase.
1 Măramă cusută tot cu fir.
1 Dulamă de serasir cu pacea de samur şi cu nasturii de aur.
1 Dulamă de lastră verde cu pacea de samur, cu nasturii de mărgăritar.
1 Dulamă de lastră roşie cu rîşi, cu nasturii de mărgăritar şi cu sîrmă.
1 Zăbun de sandal de Veneţia cu feţe.
1 Rochie de serasir cu gurile de fir, cu sponcile de argint cu zmalt.
1 Rochie de belacoasă roşie cu gurile de frănghie cusută cu sîrmă, cu sponcile de argint poleite.
1 Rochie de belacoasă galbină, cu flori de fir, cu gurile de frănghie cusute cu fir, cu sponcile de argint poleite.
1 Rochie de hataia cu flori de mătase, cu guri de frănghie, cu sponci de argint.
1 Rochie de atlaz cu flori de mătase, cu guri de frănghie, cu sponci de argint poleite.
1 Brîu cu vărgile de fir.
3 Mese alese cu trei peşchire alese.
1 Maramă de oglindă, de Ţarigrad.
1 Maramă de mîni aleasă, umplută cu fir.
1 Maramă de mîni cusută cu mătase, umplută cu fir.
1 Oglindă.
12 Tipsii de cositor.
12 Talere de cositor.
12 Cuţite cu plăsele de argint şi cu furculiţe de argint.
12 Linguri de argint.
1 Solniţă de argint.
1 Căţie de argint, mare.
1 Bohordar de argint cu cîmpul poleit.
1 Cupă de argint.
2 Sfeşnice de aramă cu mucările lor.
1 Scatulcă de vutcă.
1 Lighian cu ibric.

Aşternutul cum se cade.

1 Pilotă de atlaz.
1 Plapomă de hataia cu flori de fir, cu ciarşaf cu colţi.

1 Ciarşaf cusut cu mătase şi cu fir.
2 Ciarşafuri cusute cu mătase.
1 Ciarşaf cu împletituri de tiriplic.
2 Perne de tulpan cu flori de tiriplic, cu răţele de fir.
4 Pernioare mici de Ţarigrad, cusute cu fir.
2 Perne mari şi 4 mici alese şi cu răţele cu fir.
2 Perne de frânghie.
1 Zăvaz de taftă leşască cu feţe.
1 Covor mare de pat.
1 Covor segedea de masă.
2 Covoare segedea de carîtă.
1 Carîtă cu şase telegari.
1 Cal de ginere cu podoabele lui.
150 oi; 100 oi cu miei, 50 oi sterpe.
12 Epe cu mînzi.
1 Armăsar.
12 Vaci cu viţei.
12 Boi.
6 Mătci de stupi.
12 Pogoane de viie la Dobroteni cu tot locul nostru.
Moşia Viişoara cu viie, însă cîtă am ţinut noi mai nainte.
Moşia Coteniţa.
Moşia Nenciuleştii.
400 Stînjeni moşie ot Cuneşti sud. Ialomiţă.
Moşia Cioroiul depe Hamărade sud. Dolj.
Moşia ot Uricheşti.
Viia dela Turcineşti, alături cu viia lui Mihai căpitanul.
8 Suflete de ţigani.
2 Fete de ţigani în casă.

Acestea de la noi, iar de la Dumnezeu milă şi blagoslovenie.

DOSITEI MONAHUL BRAILOIU.

Iată o bogată foaie de zestri felurite! Cîţi proci nu vor fi peţit mîna avutei mirese! Cîţi coconi sprinteni nu-şi vor fi încurat armăsarii ageri sub obloanele ei! Cîţi becheri zgîrciţi nu vor fi linguşit slugăreşte pe bătrînul monah!

Dar îndestul! Enumerînd hainele, sculele, averile şi binecuvîntările, lăsate fiicei sale Stancăi, de boierul călugărit Brăiloiu, noi am uitat că vorbeam de Doamna Chiajna, femeie cu deosebire energică şi intrigantă, căria negreşit timpul îi era prea scump spre a-l răsipi în podoabe şi găteli.

Am cercat, sînt cîţiva ani, a reprezenta, în această Doamnă un caracter de muiere aspră, vitează şi ambiţioasă. Poate că atunci, într'o nuvelă istorică, am exagerat puţin trăsăturile portretului; dar cronica şi relaţiunile ambasadorilor străini la Constantinopol ne stau dovadă spre a 'ncredinţa despre curagiul şi despre uneltirile zavistioase ale Doamnei Chiajne sau Cezarine. Văduvă de Domn, ea ştiu, prin dări de bani, prin cîştiguri de protecţiuni, prin lupte războinice făţişe, să aşeze, pe rînd, în domnie, pe amîndoi fiii săi, Petru şi Alexandru. Ea învăţase dela soţul ei, Mircea Vodă Ciobanul, a nu se da în laturi dinaintea nici unei neomenii, spre a ajunge la ţinta nepregetată a neamului lor, la domnire. Cruzimea tradiţională a familiei lui Mihnea cel rău ne-o atestă încă şi cinci lespezi din biserica dela Snagov, întinse preste cenuşa a cinci victime ale ei.

Pe cînd Mircea Ciobanul, rătăcitor prin ţările vecine, după uciderea tatălui său în Sibiiu, căuta să-şi cîştige, prin orice mijloace, tronul răpit familiei sale de alţi Domni Basarabi sau Călugăreşti, în ţara Romînească trăia un boier, Dragomir postelnicul, ce avuse dela soţia sa, Marga, patru feciori: Udrea. Radu, Barbu şi Cracea. Ca cei mai mulţi boieri din acea vreme, junele Udrea nu văzu cu plăcere planurile lui Mircea realizate pentru întîia oară, pe la 1550. Aşa dar, cîrma ţării era să 'ncapă în mînile sîngeroase ale fiiului Mihnii! Cîte răzbunări, plămădite în păsurile pribegiei, se vesteau pentru urmaşii celor ce gonise pe tatăl lui din domnie! Cîte lacome răpiri se pregăteau de către noul domnitor, spre a scutura mi-

zeria ce o tîrîse poate atîţia mari de ani, pe ţărmurile străine!

Prevestirile nu fură amăgite; abia de două săptămîni sosise Domnul în scaun şi îndată puse de tăie pre Coadă vornicul şi pre fratele său Radu comisul, pe Dragul stolnicul şi pe Stroe spătarul, pe Vintilă comisul şi pe alţi mulţi boieri, muncindu-i mai întîi spre a le afla toate avuţiile şi a-i stoarce de tot ce ei aveau. Unii însă, printre care era şi Udrea fiiul lui Dragomir postelnicul, prinseră mai dinainte de veste şi fugiră în Ardeal, căutînd acolo scăparea vieţii lor şi o ajutorinţă spre a răsturna pe Domnul vrăjmaş. Dar doi ani trecură înainte ca ei să poată aduna un cîrd de oştire cu care, în sfîrşit, în toamna anului 1552, izbucniră în ţară. Mircea luase ştire despre urmările pribegilor şi, înaintînd către dînşii cu oaste, pe rîul Prahovei în sus, îi întîmpină la sat la Periş, se bătu cu ei şi-i răzbi cu totul. Care dintr'înşii avu zile, scăpă cu fuga înapoi; alţi mulţi pieriră pe loc; iar printre cei robiţi fu şi Udrea sau Udrişte vistierul, pe care Voivodul, în ziua, poate, de 12 Noemvrie, anul 1552, îl ucise în sat la Onceşti.

Trupul lui fu adus la Snagov şi pe lespedea ce-l acoperă citim încă cuvinte slavone ce zic:

† Tăiat a fost jupîn
Udrea de către Mircea Voevod, în satul Onceşti. A fost el fiiul lui Dragomir postelnicul şi al jupăniţei sale Marga. In anul 7082, lun. Noem. 14.

Sărmamă mumă, văduvă poate pe atunci, renunţă, după această nouă pierdere, la mul-

țumirile casnice ale vieții de familie, acum atît de amărîte, și se retrase într'o mănăstire, schimbîndu-și numele de Marga, în acela de monahia Efrosina. Nu știa, biata mumă, că alte răstrișți mai grozave avea să încerce încă duioasă inima sa!

In adevăr, fiii săi cei mai juni crescură în vîrstă de odată cu fiii ucigașului fratelui lor mai mare, și ura se dezvoltă de o potrivă în sufletul fiecăruia dintr'înșii. Din partea sa, Doamna Chiajna, epitroapă îngrijată a domneștilor săi fii, hrănea în sînul lor acel duh de neîmblînzită răzbunare care învăluie domniile acestui neam, dela Mihnea cel rău pînă la Mihnea Grecul, ca într'o mantie scăldată în sînge romînesc.

După mai multe plîngeri ale boierilor în contra lui Petru Schiopul, cel dîntîi moștenitor al Mircii, plîngeri încîlcite toate din intrigile Chiajnei, Poarta, spre a 'mpăca sau spre a nemulțumi pe toți de odată, dete domnia, la 3 Mai 1569, lui Alexandrul, fratele mai mic al Petrului. Un domn așa tînăr da tuturor speranța unei domnii blînde și spornice în fapte bune. Ca în multe rînduri, toată țara, și boierii pribegi cu dînsa, se amăgiră de acest vis; toți, de toate părțile, se grăbiră a alerga să se'nchine noului stăpînitor. Din țările vecine soseau mereu pămîntenii înstrăinați de mari de ani, cu gîndul să-și afle acum o viață liniștită în căminele lor strămoșești. Obosiți de ură și de suferințe, toți păreau a lăsa uitării nevoile și împărechierile trecute.

Dar, în mijlocul acestei înfrățiri generale, cruzimea bănuitoare a domneștii familii veghea, ascunsă subt o perdea de fățărie; ea aștepta, cu un zîmbet viclean pe buze,

să-şi vază toate prăzile adunate împrejur. In sfîrşit, într'o zi de 1 Septemvrie, la 1569, planul urzit pe tăcute în palatul domnesc se dete pe faţă printr'o groaznică măcelărire. In oraş la Bucureşti, toţi boierii cunoscuţi sau bănuiţi ca vechi duşmani ai familiei stăpînitoare fură cuprinşi de slujitorii domneşti, şi capetele lor trunchiate formară un alt morman ca cel ridicat la Moldova, pe aceiaşi timpi, de Alexandru Vodă Lăpuşneanul. Cronica ne-a păstrat numele a mai multor din victimele acestei zile: „Radu logofătul dela Drăgoieşti, şi Mihnea de la Bădeni, şi Stan Udrişte vistierul, şi Tudor dela Bucov, şi Vladul Caplii, şi Pătraşcu, şi Calotă, şi Stan fiiul Drăguleţului, şi Radu stolnicul dela Boldeşti, şi Radul fiiul lui Socul vornicul.“ Printre aceştia noi recucoaştem pe Radul stolnicul şi trebuie să adaugem pe fraţii săi, Barbul şi Cracea, fii ai lui Dragomir postelnicul.

Pe cîteşi trei, trupuri acum neînsufleţite, jalnica lor mumă, Efrosina monahia, i-a strămutat în mănăstirea Snagovul, şi pe pietrele lor, neasemănate în mărimi şi forme, s'a scris;

† Tăiat
a fost jupîn Radul stolnicul, de către Alexandru Voevod
şi a fost el fiiu al lui Dra-
gomir postelnicul şi muma lui (a fostt monahia Efrosina.
In anul 7078, luna Sept. 4 zile.

† Tăiat a fost
jupîn Barbu de către Alexandru Voevod în oraşul Bucureşti şi a fost el fiiul lui Dragomir po-
stelnicul şi muma lui (a fost) monahia Efrosina. Luna Sept.
4 zile. In anul 7078.

† Tăiat a fost jupîn
Cracea de către Alexandru Voevod în Bucureşti; şi a fost el
fiiul lui Dragomir postel-
nicul; şi muma lui (a fost) monahia Efrosina. In anul 7078.

Nenorocita mumă n'avu putere a trăi mai mult decît pînă ce văzu, aşternute una lîngă alta, cîteşipatru pietrele mormîntale ale fiilor săi.[1]) Atunci zdrobită de o nespusă şi nemîngîiată durere, ea îşi căută un loc modest alături cu nefericiţii ei copii, şi adormi de somnul veciniciei, subt o îngustă lespede, care, trunchiată azi în două bucăţi, poartă următoarea inscripţiune, plină de o jale pătrunzătoare:

† A ră-
posat roaba lui D-zeu mona

cari au fost tăiaţi. Vecini

hia Efrosina după
moartea a patru fii ai săi,

ca pomenire! Mult întristată
mumă pînă la moarte!

Pe acest mormînt zdrobit şi pe cele patru mai sus arătate, grămădite toate în biserica dela Snagov, se citeşte dar o dramă, plină de interes şi de mişcare, o dramă ce ar fi rămas cu totul în uitare, daca n'am găsi-o săpată pe acele pietre funerare. Astfel dar, monumentele vechi aduc adese ori, din vremurile trecute, răsunete pline de glorie sau de jale; ele ne sînt adese ori învăţăminte pline de o filozofie adîncă şi ne fac a vedea cum timpul şterge şi alină toate patimile pămînteşti. Vedeţi chiar în biserica dela Snagov, cum toate urile au pierit în braţele morţii! Doamna Chiajna, cu familia sa, stă acolo de veacuri pe pereţi, privind cu linişte şi cu blîndeţe la mormintele jertfelor sale,

---

1) Toate inscripţiunile mormîntale dela Snagov, pe care le-am reprodus romîneşte, sînt scrise în limba slavonă.

şi nici soţia, nici fiii lui Dragomir nu mai înalţă o mînă răzbunătoare asupra ucigaşei lor!

Dar fiindcă descoperirea unor aşa tragice scene ne-a ţinut cîtva timp în necropola bisericii ce vizităm, să ne mai oprim şi cîte un minut asupra celorlalte trei morminte ce o completuiesc.

Unul e al mitropolitului Serafim, carele a păstorit în ţară sub Mihnea Vodă Turcitul şi, poate, sub Petru Cercel; în a doua domnie, însă, a lui Mihnea, documentele Snagovului ni-l arată retras în această mănăstire, ocupînd dregătoria de egumen. Inscripţiunea pietrei lui e foarte roasă şi abia se citeşte pe dînsa:

† A *răposat robul*
. . . prea-o-sînţitului arhimitropolit Serafim în zilele lui Mihnea V . . . . . .
. . . . . In anul 7098 (1590 ?)

Alt mormînt ne repoartă în zilele lui Mihai Vodă Viteazul, la anul al doilea al domniei sale (1594), cînd ştim că el avu a reprima o răscoală de boieri, în capul căria se pusese banul Manta. El fu îndurător pentru cei mai mulţi; însă s'ar putea ca milostivirea-i să se fi stins dinaintea unei trădări către duşmani. Dumnezeu să ne ierte daca învinovăţim pe nedrept memoria stolnicului Dima, pe a cărui piatră, grosolan lucrată, se poate încă citi:

† Tăiat
a fost jupîn Dima *fostul* stolnic . . . . . .
. . . . . .
Mihai Vodă. In anul 7103, luna Noemv. zile 28.

In sfîrșit al zecelea și cel din urmă mormînt de la Snagov e o piatră mare, pe care stă scris, jur împrejur:

† A răposat
robul..... Stoica logofătul din sat de la Crăciani în zilele prea cuviosului și de Christos iubitorului
Io Alexandru Voevod, fiiul Radului Voevod și i-a fost moartea în zilele lui Alexandru Voevod fiiul lui Iliaș Voevod.
In anul 7136 (1628),
luna Iunie, zile 7.

Asupra acestuia nu putem spune nimic mai mult decît ceia ce spune epitaful lui. Era poate și el unul din acei oameni, mari și puternici în vremea lor, onorați, lăudați, adorați chiar de o mare parte a lumii, pînă cînd trăiesc; și după ce mor, după ce li se ridică monumente sumptuoase, numele lor se stinge din memorii, și lumea, dezamețită de prestigiul lor personal, bagă atunci de seamă că faima lor a fost mincinoasă și că faptele vieții lor se reduc la nimic pentru glorie, nimic pentru posteritate!

---

*Capitolul al treilea poartă numele de „O doamnă rea și un domn bun", pentru că, în afară de doamna Chiajna, se mai ocupă, la sfîrșit, și de Matei Basarab, într'un pasaj pe care noi l-am suprimat.*

*Și în această lucrare e de corectat o eroare importantă.*

*Copiii lui Mircea Ciobanul erau în număr de opt: cinci fete (Alexandra, Anca, Marina, Stana și Dobra) și trei băieți (Petru Vodă cel tînăr, Mircea și Radu). Odobescu, confundînd pe Mircea Ciobanul, fiul lui Radu cel Mare, cu Mircea, fiul și asociatul la domnie a lui Mihnea cel Rău, vorbește, ca fii ai lui Mircea Ciobanul, de Petru „beteag și mărunțel la boi" (Petru Șchiopul) și de Alexandru, care erau copiii lui Mircea, fiul lui Mihnea, nu ai lui Mircea Ciobanul.*

*Se explică astfel de ce lipseşte, din biserica de la Snagov (vezi pag. 96), portretul lui Alexandru al III-lea (1568—1577), care într'adevăr e fiul lui Mircea şi nepotul lui Mihnea cel Rău, şi nu fiul lui Mircea Ciobanul.*

*Această eroare nu poate însă fi imputată lui Odobescu, de oare ce adevărul în privinţa familiilor în discuţie nu-l cunoştea nimeni pe vremea lui. Faptele au fost restabilite abia în 1915, prin lucrarea d-lui St. Nicolaescu:* Petru Vodă cel Tînăr şi Petru Vodă Şchiopul.

---

VERIFICAT
1987

# Prînzul academic din 15 Septemvrie 1871

Pe la finele sesiunii generale din 1871 a Societăţii Academice Romîne, d-l Al. Odobescu, spre a se înfrăţi în mod mai cordial cu colegii cari, în anul precedent, îl chemase prin alegere în mijlocul lor, şi spre a încheia totdeodată în chip mai vesel aprigele dezbateri ce, în şedinţele trecute, se iscase asupra proiectului de dicţionar al comisiunii lexicografice, întruni la d-sa acasă într'un ospăţ amical pe membrii Societăţii Academice. Lista de bucate a acelei mese prieteneşti era redactată întocmai după sistema de latinizare totală a limbii romîneşti ce se urmase în discutatul proiect; ea deşteptă atunci printre meseni, — şi în zilele următoare prin ziarele şi în societatea din Bucureşti, — o ilaritate şi o curiozitate destul de mari, pentru ca să luăm libertatea de a retipări acum acea pagină efemeră:

**Prandiulu academicu**

**MERCURI XV SEPTEMBRE MMDCIX. V. C.**

VINU-ARSU DE ANICETU.
*Sorbitione cu Scriblete.*
VINU PERUNCTU DEIN INSULELE-FORTUNATE *(Madera).*
*Fame-stimuli varii.*
*Siluru munitu cu astaci fluviali, in condimentu de sinape.*

VINU ALBICANTE PERENNIU ALUTENSE DE ACIDAVA.
*Lumbu bubulinu intinctu in cremore, cu bacce e tuberculi leguminose.*

VINU NEGRU DE BURDIGALA *(Sanctu Julianu).*
*Coturnici cu pulte venatorica, abstrudi in placenta foliacea.*

POTIONE CONGELLATA DE MODU ROMANU.
*Melungine rubre cu farcimine de minutale.*
*Copsa de ariete in verubi torresa.*
*Acietaru de olere, condita pre usu Athonicu.*

VINU CAMPANICU SPUMOSU *(Silleriu).*
*Casiu induratu de Batavia.*
*Vesice fermentate pre ratione Germanica.*
*Biscopte lactantie glaciate.*
*Canistru multipomariu.*
*Pepone Cantaliense.*

VINU APPIANU BASTARNICU *(Tocaiu).*
*Conditure melimeraria e prunaria.*
*Confapte saccharine.*

LICUORE BELLARIA DE BROMELIA.

---

Publicul de azi şi cel din viitor vor citi această glumeaţă pagină negreşit cu mai multă răbdare şi cu mai puţină anevoinţă şi bătaie de cap decât le-ar trebui pentru mistuirea voluminoaselor şi greoaielor Dicţionare, ale cărora ea este o uşoară şi vie parodie.

Nevinovata glumă a academicului, care a stat în luptă necurmată în contra neologismilor exageraţi, îşi va păstra preţul precît se va mai vorbi, în istoria noastră literară, despre acea curioasă încercare de o închipuită lexicologie romînească; acea lighioană monstruoasă s'a zvîrcolit totuşi cîţiva ani în

sînul începîndei noastre Societăți Academice. Acum să-i fie țărîna ușoară![1])

1) De oarece toată această glumeață literatură nu este altceva decît *latinească de cuine, du latin de cuisine*, cum zic Francezii, limbă anevoie de înțeles celor cu știință de carte și încă mai mult celor necărturari, fie-ne iertat a da aci o traducere în limbă vulgară, mai exactă decît interpretațiunile fantastice ce au apărut prin ziarele romînești din 1871. Aceasta o facem spre a scuti pe cititorii noștri de a răsfoi *Proiectul de dictionariu alu Societatei Academice*, unde e probabil că ei ar putea găsi cei mai mulți din termenii culinari coprinși în această listă de bucate. Deci ea ar cam suna pe romînească de rînd: „*Rachiu anason*, Supă cu plăcintioare, *Vin dulce de Madera*, Mezelicuri felurite, Somn fiert însoțit cu raci și cu sos de muștar, *Vin alb vechi de Drăgășani*, Mușchi de vacă cu sos de smîntînă, garnit cu mazăre boabe și cu cartofi, *Vin negru de Bordeaux*, Prepelițe gătite cu sos de vînat și năbușite în foi de plăcintă, *Punch à la Romaine*, Pătlăgele roșii cu tocătură de măruntaie, Coapsă de berbece friptă la frigare, Salată de verdețuri, gătită ca la muntele Atonului, *Vin de Champania*, Caşcaval uscat de Olanda, Gogoși dospite nemțești, Biscoturi cu înghețată de lapte, Coșuleț cu poame, Pepene Cantalup, *Vin dulce de Tokay*, Dulcețuri de mere dulci și de prune, Cofeturi cu zahar, *Vutcă de ananas*.“ La care s'au adaos, în acea zi, multă voie bună și multă veselie! Indată ce se aducea pe masă cîte un nou fel de bucate, rîdeau toți cu hohote, și numai bietul răposatul Maxim, unul din autorii *Proiectului de Dictionariu*, se mira, în sincera și naiva încredere ce avea în ciudata sa sistemă de lexicografie romînă, pentru ce tot rîd ceilalți de un „*operatu carele in genul seu speciale era redessu chiaru depre cumu convine spiritului essentiale originariu alu limbei romane*“. Din toți cei atunci de față, mai mult de jumătate nu mai sînt azi printre cei vii; unii s'au îngropat, sărmanii devotați și aprigi muncitori, sub surpăturile încă din temeliile lor șubrede, ale nenorocitului lor *Proiectu de Dictionariu alu Academiei*.

# Glosar

Adăsta — *a aştepta.*
Advon — *tindă de biserică.*
Agabaniu — *stofă scumpă orientală.*
Anadol — *Asia Mică.*
Anhial — *orăşel în Tracia, pe malul mării.*
Aprozi — *copii de casă, feciori de boieri în slujba Domnului.*
Arhonta — *domnule (întrebuinţat numai faţă de boieri).*
Aromi — *a adormi, a amorţi.*
Aspru — *cea mai mică monedă de argint turcească (2 centime aur).*
Babiţă — *pelican.*
Băjenări — *a se refugia, a-şi părăsi casa, de teama unui pericol.*
Balaş — *rubin roşu, bătînd în portocaliu.*
Baltag — *topor, secure. La pag. 62, cuvîntul e greşit întrebuinţat pentru* ghioagă, măciucă.
Ban — *cel mai mare boier în Muntenia.*
Becher — *holtei, neînsurat.*
Belacoasă — *stofă scumpă de mătase.*
Beşliu — *cavalerist turc, jandarm.*
Bibil — *dantelă pentru guler, mîneci şi poale.*
Bidiviu — *cal arăbesc.*
Biniş — *manta mare boierească, purtată mai ales la călărie.*
Blană — *scîndură groasă.*
Boccealîc — *boccea, pachet.*
Bodîrlău — *cufundar, lişiţă.*
Bohordar — *ca şi* buhurdar.
Boi — *statură.*
Boieri de taină — *cei opt boieri de frunte care formau sfatul Domnului.*

Brăslaş — *meseriaş.*
Buhur — *stofă de mătase sau de lînă fină.*
Buhurdar — *vas de afumat cu mirodenii.*
Bundă — *haină blănită.*
Cafas — *zăbrea.*
Caic — *luntre uşoară.*
Calpac — *căciulă cu blană.*
Cămăraş — *slujbaş la cămara Domnitorului.*
Cănăvăţ — *un fel de pînză.*
Cantor — *comptuar, birou de desfacere.*
Capeş — *energic.*
Căprioreli — *întăriturl cu căpriori.*
Capudan-Paşa — *marele amiral turc.*
Cazaklîu — *negustor de blănuri din Rusia.*
Ceapraz — *găietan.*
Cepchen — *haină boierească scurtă, cu mînecile desfăcute, care se purta pe umeri, peste jiletcă.*
Cernit — *negru, de doliu.*
Cetatea de Floci — *cetate care era odinioară lîngă Piua-Petrii.*
În chepeng — *oblon care se poate lăsa şi ridica vertical.*
Cincărel — *cal de cinci ani.*
Ciohodar — *slujitor al vizirului.*
Clăti — *a clătina, a legăna, a zdruncina.*
Clătire — *legănare, zdruncinare.*
Cleştar — *cristal.*
Cluciar — *boier care supraveghea cămara Domnului.*
Cobuz — *vioară sau fluier.*
Coha — *oală.*
Colan — *brîu femeiesc, cordon.*
Colciaci — *jambiere.*
Colţi — *dantelă.*
Comis — *boier care se ocupa de grajdurile Domnului.*
Conăci — *a trage în gazdă.*
Cornice, cornicie — *cornişă, brîu format din ciuburi suprapuse, din ce în ce mai mari.*
Corsar — *căpitan al unei corăbii de război.*
Cruce de pedestraşi — *companie de infanterie.*
Cucă — *căciulă de paradă, împodobită cu pene de struţ.*
Cucerit — *supus, respectuos, umilit.*
Cuine — *bucătărie.*
Culă — *turn.*
Culpeş — *vinovat (neologism din secolul al XIX-lea, care sună curios în gura Domniţei Ancuţa).*
Curui — *uliu, coroi.*

Dănos — *darnic.*
Dăunos — *hotărît.*
Dăulat — *roș, uzat.*
Decindea — *de cealaltă parte.*
Dezghin — *salt.*
Dezvăscut — *dezbrăcat.*
Diblă — *scripcă, vioară proastă.*
Dovedi — *a învinge.*
Dragoman — *tîlmaci.*
Dridich — *pare să fie forma slavă (locativul plural) de la* Dridu.
Dulamă — *haină lungă pînă la pămînt.*
Dvornic — *ca și vornic.*
Edec — *funie cu care, de pe mal, se trage o corabie pe apă.*
Egumen — *conducătorul unei mănăstiri de călugări.*
Falos — *falnic, glorios.*
Felegean — *ceașcă de metal fără toartă.*
Ferecat — *pus în lanțuri, îmbrăcat în fier.*
Feregea — *manta largă și deschisă, pe care boierii o purtau peste anteriu.*
Ferentar — *infanterist ușor înarmat.*
Fieros — *fioros.*
Filaliu — *stofă fină de lînă.*
Filendreș — *stofă fină de Flandra.*
Firman — *ordin scris al sultanului.*
Foișor — *turn.*
Frăncesc — *franțuzesc sau occidental de neam latin.*
Frănghie — *stofă scumpă de mătase purpurie cu flori.*
Galbin — *monedă de aur de valoare variabilă.*
Gear — *șal cu flori.*
Gerid — *joc cu un băț în formă de suliță, pe care un călăreț îl arunca din fugă și altul trebuia să-l prindă tot din fugă.*
Gevrea — *batistă fină.*
Ghermesut — *satin.*
Ghintuit — *bătut cu cuie.*
Ghiordan — *colier.*
Ghizd — *colac de scînduri cu care se căptușesc pereții fîntînilor.*
Glaf — *săpătură făcută cu dalta.*
Gospod — *domnesc.*
Gură — *deschizătura unei rochii sau cămăși la gît, pe unde se introduce capul.*
Hălădui — *a petrece.*
Hanger — *pumnal încovoiat.*

Haraci — *tribut.*
Hataia — *stofă scumpă de mătase.*
Hăţiş — *tufiş, desime.*
Hatişerif — *ordin de la cancelaria sultanului.*
Hazna — *vistierie.*
Hegias — *regiune din Arabia.*
Hindii — *indieni.*
Hîrşie — *blană de miel.*
Hlamidă — *mantie bogată.*
Horă — *spaţiul cuprins în biserică, între tindă şi altar.*
Horasan — *regiune din Persia.*
Hramă — *catifea.*
Iazmă — *stafie.*
Iminei — *pantofi.*
Invăscut — *îmbrăcat.*
Ispiti — *a încerca.*
Ispravnic — *conducător, guvernator, prefect.*
De iznoavă — *din nou.*
Jac — *jaf.*
Jicniţă — *hambar de grîu.*
Joagăr — *fierăstrău.*
Lastră — *un fel de stofă scumpă.*
Lefegiu — *mercenar.*
Left — *medalion.*
Lipcan — *curier.*
Logofăt — *secretar de Stat.*
Mansup — *post, slujbă.*
Mărgean — *coral.*
Mari de ani, mari de veacuri — *amar de ani, amar de veacuri.*
Matostat — *piatră scumpă opacă, cu pete roşii.*
Mazili — *a scoate din funcţie sau din domnie.*
Meremet — *reparaţie.*
Migmă — *amestec;* migmă encaustică — *amestec de văpsele cu ceară, întrebuinţat în vechime la pictură.*
Misir — *Egipt.*
Mi-te — *mi-ţi;* aude-mi-te *înseamnă deci: mi-ţi aude.*
Mosc — *Rusia.*
Moşnean — *ţăran proprietar de pămînt, răzeş.*
Mucări — *foarfeci de curăţat sfeşnicele.*
Munci — *a chinui.*
Muscel — *munte mic.*
Năsălie — *targă pe care se transportă morţii.*
Năslire — *tendinţă, dorinţă.*
Năstrujit — *cioplit numai din topor.*

Năzuit — *dorit.*
Necropolă — *cimitir.*
Nemenie — *neam, speță.*
Nemeș — *nobil ungur.*
Obială — *cîrpă care ține loc de ciorap; dar Odobescu îl întrebuințează (pag. 14) pentru* plapumă, *prin confuziune cu* oghial *care are acest înțeles în Moldova.*
Obidit — *jalnic.*
Oblici — *a prinde de veste.*
Oblînc — *partea șelei care se ridică în sus.*
Opincă — *pătura de jos a țării.*
Ordie — *armată.*
Ortoman — *voinic, viteaz.*
Ot — *din.*
Pacea — *blană.*
Pafta — *cataramă.*
Pală — *paloș, sabie.*
Pandur — *infanterist în Oltenia.*
Pantocrator — *chipul Mîntuitorului pe cupola din mijlocul bisericii și cupola însăși.*
Paraclis — *slujbă bisericească pentru pomenirea cuiva.*
Parmaclîc — *balustradă.*
Păsa — *a pleca, a se duce.*
Pătrărel — *cal de patru ani.*
Pehlivan — *acrobat.*
Perghel — *cerc.*
Peșchir — *ștergar.*
Pilastru — *stîlp dreptunghiular sau pătrat.*
Pilotă — *plapumă de fulgi.*
Piroteală — *adormire, ațipire.*
Pitac — *ordonanță.*
Plăviț — *blond deschis.*
Plioapă — *capac.*
Pogribanie — *înmormîntare.*
Pojar — *incendiu.*
Postelnic — *boierul care se îngrijea de patul Domnului.*
De price — *revoltat.*
Pripor — *pantă abruptă.*
Pristăvire — *încetare din viață.*
Proc — *pețitor.*
Proscomidie — *partea slujbei în care se pregătește sfînta cină.*
Purcede — *a porni.*
Raia — *creștin supus Turcilor.*

Răstrişte — *nenorocire.*
Rebedenie — *rudenie.*
Rîs — *linx.*
Rondă-bosă — *sculptură în relief plin.*
Roşior — *cavalerist îmbrăcat în roşu.*
De rost — *fără întrerupere.*
Sacnasiu — *balcon.*
Saia — *adăpost.*
Şaică — *luntre cu fundul lat.*
Samfir — *ca şi* zamfir, *safir.*
Samur — *zibelină (blană scumpă).*
Sandal — *un fel de stofă turcească.*
Săneaţă — *puşcă.*
Sarai — *palatul sultanului.*
Sărdar mare — *boier cu funcţie militară (general).*
Sărman — *orfan.*
Şăţ — *şes.*
În şatrange — *în formă de cîmp de şah.*
Şătrar — *boier care se îngrijea de corturile domneşti.*
Scatulcă — *cutie în care se ţineau lucruri de mîncare şi care se lega dinapoia trăsurilor.*
Scutelnic — *slujitor boieresc, scutit de dări către Stat.*
Segedea — *covor pentru rugăciuni.*
Seiz — *grăjdar.*
Serascher — *generalisim turc.*
Serasir — *stofă de mătase cu flori de aur.*
Şeţ — *şes.*
Şevai — *un fel de stofă.*
Siimean — *infanterist.*
Sipet — *cufăr.*
Smăcinat — *zdruncinat.*
Soroc — *dată fixată dinainte, zi mare.*
Şovar — *papură, trestie.*
Spahiu — *cavalerist turc.*
Spătar — *ministru de război.*
Spătărie — *comandamentul armatei.*
Sponcă — *copcă.*
Stihar — *primul veştmînt pe care şi-l pune preotul la slujbă.*
Stolnic — *boier care se îngrijea de mîncarea Domnului.*
Surghiun — *exil;* a trimete surghiun — *a trimete în exil.*
Surguci — *mănunchi de pene, împodobit cu pietre scumpe.*

Surlă — *trîmbiță de lemn.*
Taban — *oțel de damasc.*
Tabulhana — *muzică militară turcească, formată mai ales din tobe.*
Tacîm — *garnitură, echipaj.*
Taclit — *brîu.*
Taftă — *mătase lucioasă.*
Tas — *taler.*
Ticăit — *nenorocit.*
Timin — *veche monedă turcească, întrebuințată la salbe.*
Tiriplic — *bumbac.*
Țurcă — *căciulă.*
Ulucă — *gard.*
Urloi — *țeavă.*
Vălnec *sau* Vîlnic — *haină de sărbătoare în formă de șorț.*
Vătaf de plai *(plural* vătași) — *subprefect.*
Vel portar — *mare portar, care îngrijea de Turcii veniți în vizită la Curte.*
Viers — *arie.*
Vistier — *conducătorul vistieriei.*
Vornic — *boier cu funcție greu de definit, de oarece titlul acesta îl purtau în același timp mai multe persoane de ranguri diferite.*
Vozgleșenie — *frază privitoare la Sfînta Treime, pe care preotul o cîntă după o rugăciune.*
V. C. — *dela înființarea Romei. Dar în 1871, dela fundarea Romei erau 2624 de ani, nu 2609 cît spune Odobescu (pag. 111).*
Vraci — *doctor.*
Vutcă — *lichior făcut în casă.*
Za — *la;* salbă za ațe 20 — *salbă la 20 de șiruri.*
Zablău — *polog, învelitoare din pînză de sac.*
Zăbun — *haină lungă fără mîneci, încheiată la spate.*
Zăbușit — *turtit de căldură.*
Zăcașie — *invidie, necaz.*
Zaharea — *provizii de mîncare.*
Zale — *inele de metal.*
Zalhana — *măcelărie.*
Zălog — *chezășie, garanție.*
Zamfir — *safir.*
Zarf — *sucupă.*
Zavistios — *invidios.*
Zăvoi — *luncă.*
Zăvaz — *scoarță, covor de perete.*
Zburd — *neserios.*
Zmalt — *zmalț.*

VERIFICAT 2007
BIBLIOTECA CENTRALĂ UNIVERSITARĂ BUCUREȘTI

# CUPRINSUL


| | Pag. |
|---|---|
| *Alexandru Odobescu* . . . . . | 5 |
| Doamna Chiajna (1560—1568) . . . . . | 9 |
| Cînticele Poporane (în raport cu țara, istoria, datinele Romînilor) . . . . . | 65 |
| Cîteva ore la Snagov . . . . . | 74 |
| Prînzul Academic din 15 Sept. 1871 . . . . | 111 |
| *Glosar* . . . . . | 115 |